

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**MÜKELLEFİN VERGİYE GÖNÜLLÜ UYUMUNDA
VERGİ AHLAKİ FAKTÖRÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ
(AMASYA İLİ ÖRNEĞİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ferhat ARMUT

Enstitü Anabilim Dalı : Maliye

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Emin ALTUNDEMİR

AĞUSTOS - 2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

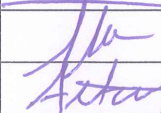
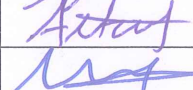
**MÜKELLEFİN VERGİYE GÖNÜLLÜ UYUMUNDA
VERGİ AHLAKİ FAKTÖRÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ
(AMASYA İLİ ÖRNEĞİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ferhat ARMUT

Enstitü Anabilim Dalı : Maliye
Enstitü Bilim Dalı : Maliye

“Bu tez 26.08/19 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği/ Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ	İMZA
Prof. Dr. Tarık VURAL	Basarılı	
Prof. Dr. Aykut Hamit TURAN	Basarılı	
Prof. Dr. M. Emin ALTUNDEMİR	Basarılı	

 SAKARYA ÜNİVERSİTESİ	T.C. SAKARYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU	Sayfa : 1/1
Öğrencinin		
Adı Soyadı	:	Ferhat ARMUT
Öğrenci Numarası	:	1560Y06014
Enstitü Anabilim Dalı	:	Maliye
Enstitü Bilim Dalı	:	Maliye
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	Mükellefin Vergiye Gönüllü Uyumunda Vergi Ahlakı Faktörünün Değerlendirilmesi (Amasya İli Örneği)
Benzerlik Oranı	:	%.....14
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,		
☒ Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.		
26/08/2019 Ferhat ARMUT		
☒ Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.		
Bilgilerinize arz ederim.		
26/08/2019 Ferhat ARMUT		
Uygundur		
Danışman Unvanı / Adı-Soyadı: Prof. Dr. Mehmet Emin ALTUNDEMİR		
Tarih: 26/08/2019		
İmza: 		
☒ KABUL EDİLMİŞTİR ☐ REDDEDİLMİŞTİR EYK Tarih ve No:	Enstitü Birim Sorumlusu Onayı	

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, mükellefin vergiye gönüllü uyumunda vergi ahlakı faktörünün değerlendirilmesi ve Amasya ilinde uygulanan anket ile birlikte pratik sonuçlarının ortaya konulması amaç edinilmiştir.

Tez çalışmam sürecinde, ufuk açıcı yönlendirmeleri ve kıymetli tecrübelerinden istifade ettiğim, saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. Mehmet Emin ALTUNDEMİR'e teşekkür ederim. Hayatım boyunca desteğini hissettiğim, beni bugünlere getiren saygıdeğer annem Hacer ARMUT'a, akademik konulara entelektüel yaklaşımıyla tezime katkı sunan değerli kardeşim Bulut ARMUT'a ve rahmetli babam Faruk ARMUT'a teşekkürü borç bilirim. Ayrıca anket verilerini toplamam konusunda büyük yardımları olan Çelebi KOÇAK ve Selçuk TARHAN'a teşekkür ederim.

Çalışmanın, ileride yapılacak akademik çalışmalar için nitelikli bir başvuru kaynağı olmasını temenni ediyorum.

Ferhat ARMUT

26.08.2019

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	v
TABLO LİSTESİ	vi
ŞEKİL LİSTESİ	ix
ÖZET.....	x
SUMMARY	xi

GİRİŞ	1
-------------	---

BÖLÜM 1: AHLAK KAVRAMININ TEORİK SINIRLARI	6
--	---

1.1.Ahlak ve Etik.....	6
1.2.Ahlak Felsefesinde Normatif Etik Teoriler.....	7
1.2.1.Erdem Etiği.....	8
1.2.1.1.Sokrates	8
1.2.1.2.Platon.....	9
1.2.1.3.Aristoteles.....	10
1.2.2.Deontolojik Etik (Ödev Etiği).....	10
1.2.2.1.Dini Etik	10
1.2.2.2.Kant'ın Ödev Etiği	11
1.2.3.Teleolojik Yaklaşım (Sonuç Etiği).....	12
1.2.3.1.Hazcılık.....	12
1.2.3.2.Hobbes'in Bencilik Etiği	12
1.2.3.3.Faydacılık (Yararcılık) Etiği.....	14

BÖLÜM 2: VERGİ AHLAKINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE VERGİYE KARŞI TEPKİLER.....	16
--	----

2.1. Vergi Ahlakı.....	17
2.2. Vergi Bilinci.....	18
2.3. Vergi Algısı.....	19
2.4. Vergiye Gönüllü Uyum.....	20
2.5. Vergi Ahlakını Etkileyen Faktörler.....	23
2.5.1. Kişisel Faktörler.....	23

2.5.1.1. Yaş.....	23
2.5.1.2. Mesleki Durum.....	24
2.5.1.3. Eğitim	25
2.5.1.4. Cinsiyet.....	26
2.5.1.5. Medeni Durum.....	27
2.5.2. Sosyal Faktörler	27
2.5.2.1. Dini İnanç	28
2.5.2.2. Demokrasi.....	29
2.5.2.3. Vergi Adaleti	30
2.5.2.4. Devlete Duyulan Güven	31
2.5.3. Ekonomik Faktörler.....	32
2.5.3.1. Vergi Yüğü	32
2.5.3.2. Enflasyon	35
2.5.3.3. Kayıt dışılık ve Yolsuzluk	36
2.5.3.4. Kamu Harcamalarının Değerlendirilmesi.....	38
2.5.3.5. Vergi Sistemi	39
2.5.3.6. Vergi Denetimi	40
2.5.3.7. Vergi Affı	42
2.6. Mükellefin Vergiye Karşı Tepkileri.....	44
2.6.1. Mükellefin Vergiye Karşı Pasif Tepkileri	44
2.6.1.1. Vergi Yansıması	44
2.6.1.2. Ödemenin Geciktirilmesi.....	46
2.6.1.3. Vergiden Kaçınma.....	46
2.6.1.4. Mükellefin Tüketim ve Tasarruf Kararını Etkileme.....	47
2.6.1.5. Vergi Cennetine Göç	47
2.6.2. Mükellefin Vergiye Karşı Aktif Tepkileri.....	48
2.6.2.1. Vergi Kaçakçılığı.....	48
2.6.2.2. Vergi Grevi – Vergi Reddi	49
BÖLÜM 3: AMASYA İLİ ÖRNEĞİ ANKET ÇALIŞMASI.....	51
3.1. Çalışmanın Evreni ve Örnek Boyutu	51
3.2. Çalışmanın Sınırlılıkları ve Uygulanması	52

3.3. Betimsel İstatistikler.....	53
3.3.1. Cinsiyet	53
3.3.2. Medeni Durum	54
3.3.3. Yaş Grubu.....	54
3.3.4. Eğitim Durumu	55
3.3.5. Mesleki Durum	55
3.3.6. Aylık Gelir	56
3.3.7. Vergi Size Neyi İfade Ediyor?	56
3.3.8. Ödemiş Olduğunuz Vergilerin Yükünü Nasıl Değerlendiriyorsunuz?..	58
3.3.9. Ülkemizde Vergi Bilincini Nasıl Artırabiliriz?	58
3.3.10. Vergi Kaçıran Kişileri Nasıl Değerlendirirsiniz?.....	59
3.4. Ki-Kare Testi.....	59
3.5. T Testi	71
3.6. Tek Yönlü Varyans Testi (ANOVA)	74
3.7. Anket Sonuçlarının Değerlendirilmesi.....	77
3.8. Gelecek Çalışmalar	78
SONUÇ	80
KAYNAKÇA.....	84
EKLER	94
ÖZGEÇMİŞ	96

KISALTMALAR

- GİB** : Gelir İdaresi Başkanlığı
ISSP : Uluslararası Sosyal Araştırma Programı
OECD : Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü
SS : Standart Sapma
VUK : Vergi Usul Kanunu
WVS : Dünya Değerler Anketi

TABLO LİSTESİ

Tablo 1	: Amasya'nın Vergi Tahsilat Oranı ve Sıralaması	51
Tablo 2	: Amasya ve Amasya'ya Komşu İllerin Tahsilat/ Tahakkuk Nispetine Göre İller Sıralaması	52
Tablo 3	: Mükelleflerin Cinsiyetlerine Göre Dağılım	53
Tablo 4	: Mükelleflerin Medeni Durumlarına Göre Dağılım.....	54
Tablo 5	: Mükelleflerin Yaş Gruplarına Göre Dağılım	54
Tablo 6	: Mükelleflerin Eğitim Durumlarına Göre Dağılım	55
Tablo 7	: Mükelleflerin Mesleki Durumlarına Göre Dağılım	55
Tablo 8	: Mükelleflerin Aylık Gelirlerine Göre Dağılım	56
Tablo 9	: Mükelleflerin "Vergi Size Neyi İfade Ediyor?" Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı.....	57
Tablo 10	: Mükelleflerin "Ödemiş Olduğunuz Vergilerin Yükünü Nasıl Değerlendiriyorsunuz?" Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı	58
Tablo 11	: Mükelleflerin "Ülkemizde Vergi Bilincini Nasıl Artırabiliriz?" Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı.....	58
Tablo 12	: Mükelleflerin " Vergi Kaçıran Kişileri Nasıl Değerlendirirsiniz?" Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı.....	59
Tablo 13	: Vergisini Ödemeyen Kişilerin Toplum Nezdinde Saygınlığını Kaybedeceğini Düşünüyorum İfadesi ile Vergi Ödemeyenler Teşhir Edilmelidir İfadesi Arasında Oluşturulan Çapraz Tablolara Ait Ki- Kare Değerleri	60
Tablo 14	: Vergisini Ödemeyen Kişilerin Toplum Nezdinde Saygınlığını Kaybedeceğini Düşünenlerin/ Düşünmeyenlerin, Vergi Ödemeyenlerin Teşhir Edilmesi Hakkında Ne Düşündükleri.....	61
Tablo 15	: Vergi Mevzuatı Hakkında Yeterince Bilgi Sahibiyim İfadesi ile Ülkemizde Vergi Yükünün Adaletli Dağıtıldığını Düşünüyorum İfadesi Arasında Oluşturulan Çapraz Tablolara Ait Ki-Kare Değerleri	62
Tablo 16	: Vergi Mevzuatı Hakkında Yeterince Bilgi Sahibiyim İfadesine Katılan/ Katılmayanların, Ülkemizde Vergi Yükünün Adaletli Dağıtıldığını Düşünüyorum İfadesi Hakkında Ne Düşündükleri.....	63

Tablo 17	: Vergi Kaçırmanın Yaygın Olması Durumunda Dahî Vergi Kaçırmanın İfadesi ile Dini İncanım Gereği Vergi Kaçırmanın Yasaktır İfadeleri Arasında Oluşturulan Çapraz Tablolara Ait Ki- Kare Değerleri.....	64
Tablo 18	: Vergi Kaçırmanın Yaygın Olması Durumunda Dahî Vergi Kaçırmanın İfadesine Katılan/ Katılmayanların, Dini İncanım Gereği Vergi Kaçırmanın Yasaktır İfadesi Hakkında Ne Düşündükleri.....	65
Tablo 19	: Vergi Suçlarına Verilen Cezaları Yeterli Buluyorum İfadesi ile Vergi Afları Dürüst Mükellefi Cezalandırmaktadır İfadesi Arasında Oluşturulan Çapraz Tablolara Ait Ki- Kare Değerleri	66
Tablo 20	: Vergi Suçlarına Verilen Cezaları Yeterli Buluyorum İfadesine Katılan/ Katılmayanların, Vergi Afları Dürüst Mükellefi Cezalandırmaktadır İfadesi Hakkında Ne Düşündükleri.....	67
Tablo 21	: Ekonomik İstikrar İçin Vergilerin Düzenli Ödenmesi Gereklidir İfadesi ile Ekonomik Kriz Dönemlerinde Vergi Ödeme İsteğim Azalmaktadır İfadesi Arasında Oluşturulan Çapraz Tablolara Ait Ki- Kare Değerleri	68
Tablo 22	: Ekonomik İstikrar İçin Vergilerin Düzenli Ödenmesi Gereklidir İfadesine Katılan/ Katılmayanların, Ekonomik Kriz Dönemlerinde Vergi Ödeme İsteğim Azalmaktadır İfadesi Hakkında Ne Düşündükleri	69
Tablo 23	: Mükelleflerin, Cezalandırılmayacağını Bilsem Daha Az Vergi Öderim İfadesine Katılımlarının Cinsiyet Durumlarına Göre T Testi Sonuçları.....	71
Tablo 24	: Mükelleflerin, Cezalandırılmayacağını Bilsem Daha Az Vergi Öderim İfadesine Katılımlarının Medeni Durumlarına Göre T Testi Sonuçları.....	71
Tablo 25	: Mükelleflerin, Ödenmeyen Her Verginin Kamu Hizmetini Aksatacağını Düşünüyorum İfadesine Katılımlarının Cinsiyet Durumlarına Göre T Testi Sonuçları.....	72

Tablo 26	: Mükelleflerin, Ödenmeyen Her Verginin Kamu Hizmetini Aksatacağını Düşünüyorum İfadesine Katılımlarının Medeni Durumlarına Göre T Testi Sonuçları.....	72
Tablo 27	: Mükelleflerin, Ülkemizde Vergi Yükünün Adaletli Dağıtıldığını Düşünüyorum İfadesine Katılımlarının Cinsiyet Durumlarına Göre T Testi Sonuçları.....	73
Tablo 28	: Mükelleflerin, Ülkemizde Vergi Yükünün Adaletli Dağıtıldığını Düşünüyorum İfadesine Katılımlarının Medeni Durumlarına Göre T Testi Sonuçları.....	73
Tablo 29	: Mükelleflerin, Diğer Mükelleflerin Vergi Kaçırması, Vergisini Düzenli Ödeyen Mükellefi Vergi Kaçırmaya Teşvik Eder İfadesine Katılımlarının, Aylık Gelirlerine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	74
Tablo 30	: Mükelleflerin, Vergi Afları Dürüst Mükellefi Cezalandırmaktadır İfadesine Katılımlarının, Eğitim Durumuna Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	74
Tablo 31	: Mükelleflerin, Vergi Suçlarına Karşı Verilen Cezaları Yeterli Buluyorum İfadesine Katılımlarının, Yaş Grubuna Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	75
Tablo 32	: Mükelleflerin, Cezalandırılmayacağımı Bilsem Daha Az Vergi Öderim İfadesine Katılımlarının, Mesleki Duruma Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	76
Tablo 33	: Devlet, Topladığı Vergileri Etkin Bir Şekilde Kullanmaktadır (21) Önermesine Ait Frekans Verileri	77
Tablo 34	: Vergi Politikaları Mükelleflerin İhtiyaçları Doğrultusunda Düzenlenmektedir (27) Önermesine Ait Frekans Verileri	78

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Song ve Yarbrough'un Vergi Uyumu Davranış Modeli 23

Şekil 2 : Mükellef Davranışları Yönünden Oran-Tutum Analizi 34

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	X	Doktora	
Tezin Başlığı: Mükellefin Vergi Uyumunda Vergi Ahlakı Faktörünün Değerlendirilmesi (Amasya İli Örneği)			
Tezin Yazarı : Ferhat ARMUT		Danışman : Prof.Dr. M. Emin ALTUNDEMİR	
Kabul Tarihi : 26.08.2019		Sayfa Sayısı: xi (ön kısım) + 94 (tez)+2(ek)	
Anabilim Dalı: Maliye		Bilim Dalı : Maliye	
İnsan, doğumundan hemen sonra önünde hazır olarak bulduğu toplumsal ilişki ağları, sistemleştirilmiş ahlak ve düşünce kalıpları ve varlığına ilişkin değerler ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu değerlerin içselleştirilmesi sürecinde, insan eylemlerinin bir amaca yönelik olma iddiası Antik Yunan'dan beri süregelen; iyi-kötü, özgürlük, vicdan ve evrensel ahlak yasasının mümkün olup olmaması gibi ahlak felsefesinin temel soruları etrafında tartışılmaktadır. Devlet ise vergiyi hükümlanlık gücüne dayanarak cebri ve karşılıksız olarak almaktadır. Mükellef de devletin bu tasarrufuna her zaman pasif kalmamakta, yasal veya yasa-dışı bazı tepkiler verebilmektedir. Nihayet, vergi ödeme konusunda vergi ahlakının içsel bir motivasyon olması, bu tepkilerin kaynağını teşkil etmektedir. Ahlak-vergi ilişkisinin, iktisadi ve mali durumların nasıl etkilendiğinin bilinmesi, vergi idaresinin etkili ve modern bir vergi sistemi oluşturması ve yürütmesi açısından son derece önemlidir. Vergi ilişkisinin sadakat ve güven ortamında kurulması, devletin, vergi ahlakını etkileyen faktörleri gözeterek adaletli politikalar üretmesine bağlıdır. Bu politikalar ise aynı durumda olan mükellefler için aynı sonuçlar doğuran, gelir ve servet eşitsizliklerini azaltan, subjektif vergi yükü sınırının hesaba alındığı etkin uygulamalarla mümkündür. Bu çalışmanın amacı, mükellefin vergiye gönüllü uyumunda, vergi ahlakını etkileyen faktörler başlığı altında topladığımız içsel faktörlerin ne derece önemli olduğunu göstermek ve Amasya iline uygulayacağımız anket çalışması ile pratik sonuçların değerlendirilmesi olacaktır. Ayrıca Amasya iline uygulanan anketin bulguları ile konuyla ilgili daha önce yapılan ampirik çalışmaların genel ifadeleri kıyaslanmış, sonuçları itibariyle benzerlikleri ve farklılıklarının nedenleri ortaya konulmuş ve önerilerde bulunulmuştur.			
Anahtar Kelimeler: Vergi, Vergi Ahlakı, Vergiye Gönüllü Uyum			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	☒	Ph.D.	☐
Title of Thesis : Evaluation of Tax Morality Factor in Tax Compliance with Taxpayer (Amasya Province Case)			
Author of Thesis: Ferhat ARMUT		Supervisor: Professor M.Emin ALTUNDEMİR	
Accepted Date : 26.08.2019		Number of Pages: xi (pre text)+ 94 main body + 2 (app)	
Department : Public Finance		Subfield : Public Finance	
Human beings are confronted with the values of social relations networks, systematized morality and thought patterns and their existence, which he finds ready immediately before his birth. In the process of internalizing these values, the claim of human actions for a purpose has been continuing since Ancient Greece; The main questions of moral philosophy such as good and bad, freedom, conscience and universal moral law are discussed. On the other hand, the State receives the tax based on the power of sovereignty. The taxpayer is not always passive to this saving of the state and may give some legal or illegal reactions. Finally, it is the source of these reactions that tax morality is an intrinsic motivation for paying taxes. Knowing how the relationship between morality and tax affects our economic and financial motivations is very important for the tax administration to form and implement an effective and modern tax system. The establishment of the tax relationship in the context of loyalty and trust depends on the state's production of fair policies by considering the factors affecting tax morality. These policies are only possible with effective practices that have the same results for taxpayers who are in the same situation, taking into account the subjective tax burden limit that reduces income and wealth inequalities. The aim of this study is to show the importance of intrinsic motivations that we gather under the title of factors affecting tax ethics in voluntary compliance of taxpayers and to show the practical results with the survey study we will implement in Amasya province. In addition, the findings of the questionnaire applied to the province of Amasya were compared with the general statements of the previous empirical studies on the subject, and the reasons for the similarities and differences were revealed and recommendations were made.			
Keywords: Tax, Tax Ethics, Tax Compliance			

GİRİŞ

Sosyal bilimler, insanı bir nesne gibi incelemekten vazgeçip, onun yapıp etmeleri altındaki nedenleri anlamak için davranışsal metotlar denemektedir. Bu anlamda sosyal bilimlerdeki en temel kabuller de değişmektedir. Modern bilimin başlangıcı olan 19. yy.'da pozitivist paradigma, Comte, Durkheim, Spencer ile birlikte sosyal bilimlere de hakim olmuştur. Bu yüzyılda sosyal bilimciler, pozitivist ilkelere ve nedensellik temeline dayanarak toplumları ve kültürleri araştırmaya çalışmışlardır. Buna karşın pozitivist epistemoloji birçok noktada eleştirilmiştir. İnsanların, anlamların oluşmasına doğrudan ve etkin olarak katılması gerektiği, insan davranışlarını nedensellik ilkesinden hareketle bağımlı ve bağımsız değişken olarak kurgulamanın mümkün olamayacağı, sosyal olayların birbiriyle örüntülü olması ve bilgi ile doğrunun insandan bağımsız düşünülemeyeceği konuları pozitivist paradigmanın dönüşümünü zorunlu kılmıştır. Nihayet Kuhn'un (1970) *Bilimsel Devrimlerin Yapısı* adlı eseri ile birlikte sosyal bilimlerde post-pozitivist bir anlayış hâkim olmaya başlamıştır (Yüce ve diğerleri, 2014: 1-9). Kuhn'a göre;

- Bilim, tarafsız ve rasyonel olamaz. Bilimde amaç; kabul edilen kuramı destekleyen kanıtlara ulaşmaktır.
- Bilimi yönlendiren faktörler tümüyle sosyolojik ve psikolojiktir. Bilim insanları ise bir paradigmaya bağlı muhafazakârlar grubudur.
- Bilimsel sonuçları denetleyecek herhangi bir ölçüt yoktur.
- Bilim, kümülatif bir yapıda değildir. Bu anlamda bilim, kesintiye uğrar, istikrarsızdır ve her seferinde yeni başlangıçlar yapar (Çarıkçı, 2016: 2).

Kuhn'un bu değerlendirmeleri, bilimde hâkim paradigmanın zamanla aykırılıklar ve değişiklikler karşısında cevap veremeyecek hale geleceği ve bilim insanlarının bu krizi yeni paradigmlar kurarak devrimsel süreçte aşacağı üzerinedir.

Sosyal bilimlerde yaşanan bu dönüşüm, iktisat disiplininde de kendini göstermiştir. Ortodoks iktisat, insan iradesi dışında var olan doğal düzen ve kendiliğinden oluşlar ön kabulünden hareket etmektedir. Nitekim Adam Smith'in *homoeconomicus*'u ve Thomas Malthus'un *nüfus yasası* bu minvalde kurgulanmış örneklerdir. Ortodoks iktisatta, doğaya içkin yasaların insan toplulukları için de geçerli olduğu varsayımı, insanı kurgusal olarak düşsel bir zemine oturtmuştur.

Buna karşın, düşsel iktisadi insan, gerçekliğin değil, yalnızca ütöpik bir dünyanın ürünü olmuştur (İşgüden ve Köne, 2002: 97-108).

İnsan davranışlarının incelenmesinde öteden beri ihmal edilen değişkenlerin yavaş yavaş analizlere dâhil edilmesi, davranışsal çalışmaların sayesinde. Sosyal normlar, ahlaki kurallar, gelenekler vb. moral değerler bu davranışların yönünü belirleyen en önemli faktörlerdir (Demir, 2003: 82). Bu anlamda davranışsal iktisat, iktisadi çalışmaların gerçekliğini artırmak için iktisadın, psikoloji bilimi ile desteklenmesini savunmaktadır. Bu yaklaşım, Ortodoks yaklaşımın temel aldığı fayda, denge ve etkinliği tamamıyla reddetme anlamına gelmemekle birlikte, insanın psikolojik özelliklerinin iktisadi analize dâhil edilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır (Eser ve Toigonbaeva, 2011: 303).

Adam Smith'in 1759'da yazdığı *The Theory of Moral Sentiments* (Ahlaki Duygular Teorisi) adlı eseri, davranışsal iktisat çalışmalarının ilkidir. Çalışmada, bireylerin bencilce davranışları kabul edilmekle beraber, bu davranışların tek belirleyicisinin çıkar olmadığı ifade edilmiştir. Smith, başkalarının eylemlerimiz hakkındaki yargılarının, kararlarımız üzerinde oldukça etkili olduğunu savunmaktadır. Mandeville'nin *The Fable of the Bees or Private Vices, Public Benefits* (Arıların Masalı veya Kişisel Kötülükler Toplumsal Yarar Sağlar) adlı eserinden esinler taşıyan bu teoride, daha fazlasına sahip olma arzusunun toplumda duygusal yakınlık ve sempati yaratarak müspet ilerlemelere neden olacağı belirtilmiştir (Kesici, 2010: 58). Günümüzde ise G. A. Akerlof, A. Michael Spence ve Joseph E. Stiglitz'e 2001 Nobel İktisat Ödülünü getiren ters seçim, asimetrik bilgi ve bunların piyasa uygulamalarıyla ilgili çalışmaları, Ortodoks iktisadın ön kabullerinin tersine işleyen mekanizmaları ortaya koymuştur. 2002 yılında ise Nobel İktisat Ödülünün Vernon L. Smith ile birlikte bilişsel bir psikolog olan Daniel Kahneman'a verilmesi, rasyonalite kavramına bakışı tümüyle değiştirmiştir (Kitapçı, 2017: 87). Son olarak, bireysel kararlar ile piyasa süreçlerini psikolojik faktörler ile açıklayan Richard H. Thaler'in 2017 Nobel Ödülünü alması, davranışsal iktisadın geldiği noktayı gözler önüne sermektedir.

Algıların gerçekliğe dönüştüğü günümüz dünyasında, psikolojik ve bilişsel süreçlerin iktisadi karar alma sürecinde oldukça etkili olduğu ortadadır. Bu faktörlerin ihmal edildiği iktisadi analizler ile sağlıklı değerlendirmeler yapmak güçleşmektedir. Bu nedenle algıların, davranışsal yaklaşımlar çevresinde analizlere dâhil edilmesi günümüz bilim metodolojisi için kaçınılmazdır (Kitapçı, 2017: 100).

Vergi uyumu ile ilgili çalışmalarda ise rasyonalite ilkesinin yerine, sınırlı rasyonalite ve irrasyonalite ilkelerinin yavaş yavaş hâkim olduğunu görülmektedir. 19.yy. ikinci yarısından itibaren maksimizasyonları belirlemek ve faydayı ölçmek için yoğun şekilde matematiğin kullanılması, zamanla psikolojik unsurlardan vazgeçmeyi beraberinde getirmiştir. Buna karşın, 1980’li yıllardan itibaren davranışsal iktisadın konuları asimetrik bilgi, belirsizlik, riskten kaçınma dürtüsü, statü ve itibar kazanma isteği veya korkusu vb. üzerine yoğunlaşmış, vergi uyumu ile ilgili çalışmalarda bu minvalde ilerlemiştir (Can, 2012: 94).

Çalışmanın Konusu

Çalışmanın konusu; mükellefin vergiye gönüllü uyumunda, vergi ahlakı faktörünün değerlendirilmesidir. Vergi ahlakının belirleyicisi olan faktörlerin ortaya konulması amacıyla uygulanan bir anket çalışması ile de konuya pratik bir bakış açısı kazandırılmıştır.

Çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, ahlak kavramından ve normatif etik teorilerden bahsedilmiştir. İkinci bölümde, vergi ahlakı, vergi bilinci, vergi algısı ve vergiye gönüllü uyum kavramları tanıtılmış, vergi ahlakını etkileyen faktörler ampirik çalışmalar ışığında açıklanmıştır. Ayrıca bu bölümde, mükelleflerin vergiye karşı tepkileri, aktif ve pasif tepkiler başlıkları altında incelenmiştir. Son bölümde ise Amasya ili merkezinde uygulanan anketin bulguları değerlendirilmiş ve öneriler sunulmuştur.

Çalışmanın Önemi

Kamu otoritesinin en büyük isteği şüphesiz; kendisine koşulsuz itaat edilmesi, vergi ahlakı düzeyinin yükseltilmesi ve vergilerin zayiata uğratılmadan tahsil

edilmesidir. Bu amaç ile de denetim ve ceza mekanizmalarını geliştirmiştir. Mükellefin vergi uyumu davranışının kontrol altına alınması, yalnızca dışsal kaynaklı faktörlerle mümkün değildir. Kamu otoritesi, vergi ahlakını belirleyen **kişisel, sosyal ve ekonomik** kaynakların mükellefler üzerindeki etkilerini bilmeli ve bu bilinçle vergi politikaları üretmesi gerekmektedir. Çalışmamızda bu ilişki irdelenmiş, mükellef ile vergi ilişkisini en sağlıklı şekilde nasıl yürütülebileceği konusunda önerilerde bulunulmuştur. Ayrıca konu hakkında Türkçe literatürde az sayıda çalışma yapılması da çalışmanın önemini artırmıştır.

Çalışmanın Amacı

Vergiler, devletin asli gelir kaynağıdır. Devlet, fiskal ve ekstra fiskal yükümlölüklerini yerine getirebilmesi için en uygun seviyede kaynağı, mükelleften kendisine transfer etmek ister. Mükellef bu düzenlemelere kayıtsız kalabileceği gibi yasal veya yasa dışı bazı tepkiler de verebilmektedir. Bu noktada vergi denetimleri, cezalar ile mükellefin yaptırımlara karşı üstlendiği risk, vergi ahlakı konusunda oldukça belirleyicidir. Buna karşın, ödeme istekliliğini etkileyen ve birer içsel motivasyon kaynağı olan ahlak, sosyal norm, gelenek ve görenekler gibi faktörlerin yukarıda sözü edilen klasik faktörlerden daha belirleyici olduğu yapılan ampirik çalışmalardan anlaşılmıştır.

Bu çalışmanın amacı, mükellefin vergiye gönüllü uyumunda **vergi ahlakı** başlığı altında topladığımız içsel motivlerin ne derece önemli olduğunu göstermek ve Amasya iline uygulanan anket çalışması ile pratik sonuçlarını değerlendirmek olacaktır.

Çalışmanın Yöntemi

Vergi ahlakı kavramını ilişkili olduğu faktörler nezdinde değerlendirmek ve mükelleflerin vergi ahlakıyla ilgili tutumlarının pratik sonuçlarına ulaşmak için Amasya ili merkezinde toplam 400 vergi mükellefi üzerine anket uygulaması yapılmıştır. Anket uygulamaları yüz yüze gerçekleştirilmiş, katılımcılardan kimlik bilgisi istenmemiştir. Anket soruları daha önce yapılan benzer çalışmalardan yararlanılarak geliştirilmiştir.

Anket, iki bölüm ve toplam 30 adet soru/önermeden oluşmaktadır. Anketin ilk bölümü; mükellefin cinsiyeti, medeni durumu, yaş grubu, eğitim düzeyi, mesleki durumu, aylık geliri ile vergi algı ve değerlendirmelerine dair toplam 10 adet çoktan seçmeli sorudan oluşmaktadır. İkinci bölüm ise vergi ahlakını belirleyen faktörleri tespit etmeye yönelik, 5'li Likert ölçeğine göre hazırlanmış toplam 20 adet önermeden oluşmaktadır. Analizler %95 güven aralığında ve %5 anlamlılık düzeyi seçilerek yapılmıştır. Ayrıca rastgele örnekleme tekniği kullanılmış ve veriler SPSS Windows (21.0) paket programı kullanılarak değerlendirilmiştir.

BÖLÜM 1: AHLAK KAVRAMININ TEORİK SINIRLARI

1.1.Ahlak ve Etik

İnsan davranışları, iç ve dış etkilere karşı tepki olarak gelişerek tercih ve kararları sonrasında iradi eylem ile varlık kazanır. Bu süreç, kişinin yapmayı istediği ile toplumun ondan yapmasını beklediği davranışların gerilimi ile kaygı verici hale gelebilmektedir. Davranışlarda belirleyici olan vicdani ve toplumsal sorumluluğun makul olanı tercih etme özgürlüğünü gitgide kısıtladığı ve bu kısıtlarla beraber yaşamının bir değer yargısı haline geldiği söylenebilir. Değer yargısını oluşturan ilkeler; dini buyruklar, adet ve görenekler, mutluluk arayışı, ödev bilinci veya fayda sağlamak olabilmektedir. Toplum içinde öğrenilerek edinilen ve kişinin davranış özgürlüğüne müdahale eden bu değer yargıları, **ahlak** kavramıyla doğrudan ilgilidir. Ahlak tanımlarına dair örnekler aşağıdaki gibidir:

- Ahlak, bir toplumun manevi dünyasını büyük ölçüde şekillendiren, kendisinde var olan, insanların değer dünyalarını belirleyen, onlara nasıl davranmaları ve yaşamaları gerektiğini bildiren kurallar, normlar ve değerler sistemidir (Cevizci, 2015: 14).
- Ahlak, bağlayıcı olduğu kabul edilerek belirlenmiş olan norm ve değerlerin soyutlanmasıdır ve buyruklar, yasaklar şeklinde eylem topluluğuna uyarıda ve çağrıda bulunur (Pieper, 2012: 36).
- Ahlak, kişi veya insan topluluğunun belirli bir tarihsel dönemde, belirli türden eğilim, düşünce, inanç, töre, alışkanlık, görenek ve bunlarda içerilmiş olan değer, buyruk, norm ve yasaklara göre düzenlenmiş ve bu haliyle gelenekleşmiş, yerleşmiş yaşama biçimidir (Özlem, 2017: 20).
- Ahlak, insanın yapması ve yapmaması gereken davranışları konu alan, belirli kişi, grup veya toplumun bütününe ait olan değer yargılarıdır (Aktan, 2009: 39).

- Bir toplumun ahlak normları, insanların birlikte yaşamasını kolaylaştıran, güven duygusunu tesis eden, daha etkin iş bölümü yapmalarını sağlayan bir dizi kurallar bütünüdür (Demir, 2003: 84).

Bu tanımların üzerine *ahlak*ın kural koyduğu, bu kuralların toplum içinde gelenek haline gelerek insan davranışlarına yön verdiği, buyruklarına uyulmadığında vicdani rahatsızlık hissedileceği ve/veya toplumsal tepki ile karşılaşılacağı söylenebilir. Ayrıca bir toplum için geçerli ahlaki ilkeler, farklı bir toplum için hiçbir anlam ifade etmeyebilir veya aynı toplum için zamanla geçerliliğini kaybedebilir. Bu durum, ahlakın toplumun kolektif gayretiyle yarattığı değerlerinin devinen bir yapıda olduğunu göstermektedir.

Ahlaki kurallar, bir taraftan çatışmanın yol açacağı alanı daraltırken, diğer taraftan da kişiler arası gerilim yaratacak duygu ve arzuların denetim altına alınmasını teşvik etmektedir (Demir, 2003: 205). Ahlaki olarak iyi kabul edilen değer yargıları, ahlak ekollerine göre değişiklik göstermekte, dolayısıyla iynin tanımının yapılması da güçleşmektedir. Örneğin, en yüksek iynin; doğaya uygun yaşamak (stoacılar), acıdan kaçmak ve olabildiğince hazzı yönelmek (Aristippos, Kireneliler), yarar elde etmek (Sofistler, Mill) vb. farklı tanımları mevcuttur (Özlem, 2017: 36).

Etik ise ahlak görüşlerini, öğretilerini irdeleyip, sınıflandıran, aralarındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koyan, bunları karşılaştırıp eleştiren felsefe disiplininin adıdır (Özlem, 2017: 27). Dolayısıyla davranışın eyleme dönüşmesi ahlak ile ilgiliyken, bu davranışı belirli kıstaslara göre incelenmesi etik ile ilgilidir. Ayrıca etik, temellendirilmiş sonuçlara varmayı amaçlamakta ve ahlaki eylemleri belirli yöntemlerle ele almaktadır. Bu doğrultuda salt öznel değil, nesnel geçerliliği olan, bir başka deyişle özneler arası bağlayıcılığı kanıtlanabilen önermeler önem kazanmaktadır (Pieper, 2012: 18).

1.2.Ahlak Felsefesinde Normatif Etik Teoriler

İnsana neyin doğru, neyin yanlış olduğunu; neyin iyi, neyin kötü olduğunu; belirli durumlarda ne yapıp etmesi gerektiğini söyleyen normatif etikdir. Normatif etik, insana hayatta neyin peşinde gitmesi gerektiğini, hayatlarını nasıl sürdüreceği ile

ilgili bilgi verip, ilkeler ve normlar inşa etmektedir. Ahlak filozofu, kural koyar, hayat tarzı teklif eder ve insana ahlaki bakımdan rehberlik eder. Ayrıca hayatta en yüksek değere sahip şeylerin neler olduğunu tartışır ve adil bir toplumun kurallarını koyar (Cevizci, 2015: 43). Normatif etik, ahlaki talep ve normların gerekçelendirilip, temellendirilmesini hedefler. Bu anlamda da kayıtsız şartsız kendisine uyulması istenilen en üst düzeydeki ahlak ilkesine gönderme yapar (Pieper, 2012: 214).

1.2.1. Erdem Etiği

Erdem etiği, ahlaki hayatın belirleyici unsurları olarak failin karakterine ve erdeme vurgu yapmaktadır. Erdem etiği, iyi hayatın nasıl mümkün olduğu ve insanların nasıl davranmaları gerektiği üzerine yoğunlaşır. Bu yönüyle erdem etiği, kurallara ve ödevlere bağlanmaz ayrıca ahlaki eylemin sonucu, kendisinden daha değerli de değildir. Son olarak erdem etiği, insanların her şeyden yalıtılmış bireysel ahlaki akıl yürütmelerinin örüntülerinin bir sonucu olarak iyi davranıp, doğru eylemi hayata geçirmesi gerekliliği üzerine olduğu söylenebilir (Cevizci, 2015: 133-134). Erdem etiğine dair başlıca örnekler, Sokrates, Platon ve Aristoteles'ten verilebilir.

1.2.1.1. Sokrates

Sokrates, her insanda bulunduğunu iddia ettiği *daimonu* (insanı kuşatan, ona rehberlik eden, ruhsal, tanrı benzeri varlıklar) ile uyumlu yaşayarak elde edeceği bir tür mutluluktan bahsetmiştir. *Daimon*, insana yapması gereken şeyleri telkin eden varlıklardır. Bu noktada *daimonu*, insanın vicdanının sesi olarak yorumlamak yanlış olmayacaktır. Buradan hareketle Sokrates'in ahlakının merkezinde vicdani onaylamanın olduğunu söylenebilir.

Sokrates, sofistlerin göreliliğini savunduğu etiğine karşı, bilgi ve doğruluğu ahlaki iyi ile temellendiren evrensel bir etik teori ortaya koymuştur (Özlem, 2017: 47). Ayrıca Sokrates'in ahlak anlayışı, eylemlerdeki entelektüel yönü vurgulaması dolayısıyla entelektüalist bir ahlakıdır. Bu anlamda bilgi, insanın özünde mevcuttur ve onu öğrenme yoluyla keşfetmesi gerekmektedir. Sokrates'in ahlak anlayışı, kozmik düzenle uyum içerisinde yaşamayı da gerektirir. Ona göre iyiyi belirleyen

şey, insanlar arasındaki uzlaşım değil, insanın kendi doğasıdır. Bu bakımdan bilgi, insandan insana değişmez ve herkes için aynı şeyi ifade eder, nesneldir, mutlaktır. Sokrates'te mutluluk, insan doğasının nihai gayesidir. Mutluluğun biricik kaynağı ise bilgidir (Özkan, 2013: 35-53).

1.2.1.2. Platon

Mükemmel bilgiyi düşüncenin konusu yapan ve bu hakikati etik felsefesine taşıyan Platon'da ahlaki yaşam, mutlulukla mümkündür (Özlem, 2017: 48). Mutluluğa ulaşmanın yolu ise erdemli hayat sürmekten geçmektedir.

Platon'un mutluluk etiğinde *idealar* anahtar kavramdır. Görünen ve duyumlanan fenomen dünyanın sahteliğinin ötesinde bir de hakikat olan numen dünyası vardır. Platon'un mağara alegorisinde, zincirlerinden iyi ideasına yönelerek kurtulan insan, görünen dünyanın tüm sahteliğini (doxa) idrak edecek, hakikate (güneş ışığına, mutlak iyiye) ulaşacaktır. Bu örnek, Platon'un varlık ve var olan ayrımından hareketle etik felsefesi hakkında bilgi vermektedir. Varlık, tek ve değişmez olan idealar dünyasında bulunan hakikattir. Var olan ise idealar dünyasından aldığı pay (methexis) ölçüsünde sonradan meydana gelerek değişen, zaman bakımından başı ve sonu olan gölgelerdir.

Platon'a göre ahlak yargıları, öznel kanaatlerin veya kişisel duyguların dışavurumu değildir. Ona göre ahlak yargıları, idealarla veya nesnel moral olgularla ilgili hakikatlerin birer ifadesidir. Bu bakımdan bir kişinin adil olduğunu söylemek, onun adalet ideasına uygun yaşadığını söylemek demektir. Buna göre adalet, bilgelik, cesaret vb. etik terimler önce idealarda bulunur, insanlar bu idealardan aldığı pay ölçüsünde ahlaki değere sahip olur. Platon ayrıca mutluluğun ve erdemli hayatın iyi hayatı hedef edinmiş bir sosyal-politik düzende mümkün olduğunu söylemiştir (Cevizci, 2015: 148-164).

Platon, insan ruhunun her zaman ve her koşulda erdemli olması gerektiği ve bu yoldan hiçbir zaman vazgeçmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu bakımdan herkesin amaç bildiği üstünlüklerinden vazgeçen insan, yalnızca doğruluğun peşinden gitmelidir (Birlik, 2013: 7).

1.2.1.3.Aristoteles

Aristoteles, etiği sistemli olarak ele alan ilk filozoftur. Ona göre tüm tercih ve eylemlerin amacı, *iyiye* ulaşmaktır. Aristoteles'in *iyi* tanımı ise "Bir şey, kendisi olduğu için aranıyorsa ya da kendinden dolayı seviliyorsa o şey *iyidir*. Buna yol açan nedenler, onu koruyanlar, ona zarar vermek isteyenlere engel olanlar da başka açıdan *iyidirler*. Yani iki türlü *iyimiz* vardır. Kimi şeyler kendinden dolayı, kimi şeyler ise çeşitli nedenlerden dolayı *iyi* sıfatını hak ediyordur" şeklindedir (Aristoteles, 2015: 26). Buradan hareketle adalet kavramı, kendi başına arzu edilen birinci kategorideki *iyiyi*, vergi adaleti ise ikinci kategorideki edimsel ve ereksel olan *iyiye* örnek gösterilebilir.

Aristoteles'in erdem etiği, insanın hayattaki yerinin daha anlaşılabilir hale gelmesi içindir. Sosyal varlık insan, tek başına anlamlı bir hayat süremez. Ahlaki kuralları toplum içinde yaşayarak edinilir. Başarılı bir hayat ise yalnızca erdemle mümkündür. Erdem, insan hayatının rasyonel temelini ve ölçüsünü ifade etmektedir (Haşlak, 2006: 187). Amaçlarımızın hepsi mutluluğa dairdir. Mutluluk, kendi başına istenen, davranışlarımızın amacıdır. Ayrıca mutluluk, ruha ait bir erdemdir. Aristoteles, erdemi *doğru orta* olarak tanımlamıştır. Doğru orta, ne fazla ne de eksiktir ve bir tanedir. Bir tane orta olmasının karşısında çok sayıda eksiklik veya fazlalık vardır. Tek olan doğru ortaya *iyilik*, çok sayıda olan eksiklik veya fazlalığa da *kötülük* karşılık gelmektedir. Örnek olarak, savurganlık ve cimriliğin doğru ortasının cömertlik olması verilebilir.

1.2.2.Deontolojik Etik (Ödev Etiği)

Antik Yunanca 'da ödev anlamına gelen *deon* sözcüğünden türetilen deontoloji, evrensel olarak mümkün olan ve doğru eylemin ödev bilinciyle yapılması gerektiğini ifade eden etik teoridir. Başlıca deontolojik etik türleri; dini etik ve Kant etiğidir.

1.2.2.1.Dini Etik

Tanrı'yı evrenin yaratıcı olarak kabul eden dinlerin (özellikle semavi dinler) ahlak fenomenini temellendirmesi, yaratılışa uygun yaşamak ve Tanrı'nın buyruklarını yerine getirilmesi üzerinedir. *İyi*, Tanrı'nın kutsal iradesi, onun buyruklarıdır.

Doğru veya doğru eylem de bu iradeye, buyruklara itaatle mümkündür. Başka bir deyişle semavi dinlerde ahlaki yaşam, Tanrı'nın irade ve buyruklarına göre yönlendirilen ve düzenlenen yaşamdır. Ayrıca semavi dinler, din-dışı ahlaksal yaşam şeklinin toplumsal meşruluğunu kendi akideleri doğrultusunda yasaklamıştır (Özlem, 2017: 29-30). Bütün dinler ahlaki olmadığı gibi bütün ahlaklar da dini değildir. Örneğin, Çoktanrıcılık (Polytheisme) ahlaka aykırıdır. Çünkü bir Tanrı'nın isteği ile öteki çelişir ve kullar onlar arasındaki rekabete dayanarak her türlü kaçamağı yapabilirler. Dine dayanan ahlak, ruhun ölümsüzlüğü fikrinden kuvvet alır. Bu bağlamda hatalarının cezasını çekecek ve iyiliklerinin mükâfatını görecektir bir ruhun varlığı şarttır. Metafizik temeli olan dinlerde ruhun ölümsüzlüğü, ruhun canlı bir şahsiyet olarak sürüp gitmesi sayesinde ahlaka yaptırım alanı hazırlanmıştır (Ülken, 2016: 57-60).

1.2.2.2.Kant'ın Ödev Etiği

Kant'a göre ahlaki değerler yalnızca insanda bulunmaktadır. İnsan olmak, kendi başına bir değerdir. Kant'ın ödev ahlakı aprioridir yani tecrübeye dayanmaz ve önsel olarak verilir (Haşlak, 2006: 188). Bu bakımdan davranışın sonucunun değil, bizatihi kendisi *iyi* veya *kötü* olarak değerlendirilmelidir. Eylemlerimiz beklenti içinde, çıkar gözeterek yapılmışsa koşulludur yani gayriahlakidir.

Kant etiği birçok yönden dini etiğe benzemektedir. Yalnız iki noktada ayrılmaktadır. İlki, dini etikte Tanrı tarafından gönderilen evrensel ahlak yasasına tam bir teslimiyetle itaat gerekirken, Kant etiğinde temel kavram özgürlüktür. İkincisi ise dini etikte kaynak Tanrısal olduğu yerde, Kant'ın etiği seküler ve insandan türetilmiştir. Buna göre eylemsel özgürlük, bizim kendimiz dışında herhangi bir şey tarafından belirlenmediğimiz anlamındadır (Cevizci, 2015: 115-117).

Kant'ın ödev ahlakı, vergi ahlakı noktasında yorumlanabilir. Toplumda vergi ahlakının güçlendirilmesi için ödev bilinci ve kamu yararı birbirini besler nitelikte olduğu düşünülürse, Kant'ın ahlakı tanımladığı çerçevede bireylere ödev ve sorumluluk bilincinin yerleştirilmesi gerekmektedir (Kitapçı, 2010: 86).

1.2.3. Teleolojik Yaklaşım (Sonuç Etiği)

Teleolojik etik kavramı, bir eylemin doğru veya yanlış olduğuna, onun sonucuna bakılarak karar verilen etik teoridir. Buna göre ahlaki eylemin değerini belirleyen şey, eylemin ürettiği sonuçtur (Cevizci, 2015: 45). Başlıca teleolojik etik teoriler: Hazcılık, Faydacılık ve Hobbes'in Bencillik Etiğidir.

1.2.3.1. Hazcılık

Hazcılık etiğine göre ahlaki eylemin yönelmesi gereken şey, amaç ve değer bakımından en yüksek iyi olan hazdır. Ahlaki eylemler, ancak haz getiren davranışlarla mümkündür. Hazcı etiğin ilk örneğini, Kirene Okulu'ndan Aristippos vermiştir. Ona göre hazlara ulaşmak ve acılardan devamlı kaçmak gereklidir. Hazların şiddet ve yoğunluğu kişiden kişiye değiştiği için hazların seçiminde de insanın psişik yapısı önemlidir (Özlem, 2017: 60). Aristippos, insanların dünyadaki haz miktarını artırması gerektiğini söylemez, yalnızca insanın biricik mutluluk kaynağının hazlar olduğunu belirtir (Cevizci: 2015: 48).

Epiküros'un hazcılık anlayışı ise daha niteliklidir. Kişinin kısa süreli, geçici ve bedeni hazlardan ziyade, bir hayat boyu sürecek zihinsel ve entelektüel hazlar peşinde koşması gerektiğini ifade etmiştir (Özlem, 2017: 61). Epiküros, bedensel hazların varlığını inkâr etmemiş, yalnızca onlara zaaf göstermenin doğru olmadığını söylemiştir.

Bir toplumda hazcı davranışların geçerlilik kazanması, arzuların sınırlarının çizilmesi, bireyler bazında belli ödünler verilmesine bağlıdır. Çünkü toplumda bir kişinin bencillik yapma hakkı varsa, diğer kişilere de bu fırsatın tanınması gerekir. Öyleyse bencillik ilkesini yaşatabilmek için bencil davranışı kendi esenliği adına kısıtlayan bir kuralın bulunması şarttır. Bu, Hobbes'in toplumsal sözleşmesi ile mümkün olabildiği gibi herkesin itirazsız onayladığı bir toplumsal uzlaşa ile de mümkün olabilmektedir (Pieper, 2012: 226).

1.2.3.2. Hobbes'in Bencillik Etiği

Hobbes, ahlak ile ilgili paradigmasını oluştururken, cisimsel olmayanı, doğaya aşkın olanı felsefesinin konusundan çıkarmış, doğa ile birlikte insan davranışlarını

ve örgülerini katı determinizm ile açıklamaya çalışmıştır. Hobbes, insanın doğasından getirdiği bencil, güvensiz ve korkak bir varlık oluş durumu için ‘*İnsan, insanın kurdudur (Homo homini lupus)*’ ifadesini kullanmıştır (Yeşilçayır, 2014: 63).

Hobbes, irade özgürlüğü konusunda, içgüdüleri verili olarak dünyaya gelen insanın, bu kısıt altında ancak yapıp etmelerinin özgürlüğünden bahsedilebileceğini ifade etmiştir. İnsan, içgüdülerinin esiridir ve mutlak bir irade özgürlüğüne de sahip değildir. İnsan, seçimlerinde özgür olmamakla birlikte, sadece seçimini yapıp yapmama konusunda özgür olduğu söylenebilir (Karagözoğlu, 2006: 220).

İnsan, ahlaki *iyi-kötü* değerlendirmesini, doğuştan getirdiği duygu çeşitliliği üzerine kurgulamıştır. Ona acı veren şeyden yani *kötü*den kaçışı, haz veren şeye yani *iyi*ye yönelmesi, ortak bir ahlaki değer yargısı olamayacağının da göstergesidir. Bir insana haz veren *iyi* şey, bir başkası için acı, elem verici yani *kötü* olabilmektedir. İnsanın doğuştan eşit olarak dünyaya gelmesi, onu dünyadaki istekleri bakımından da eşit yapmalıdır. Herkesin her şey üzerinde eşit olarak hakkı vardır ve bu durum, insanlar arasındaki çekişmenin ve düşmanlığın asıl sebebidir.

İnsanın biricik amacı hayatta kalmaktır. Bu amaç uğruna herkes, her şeyi yapabilme hakkına sahiptir. Buna Hobbes, *doğa durumu* demiştir. İnsan doğa durumundan kurtulmak için özgürlüğünden vazgeçmeli ve bu hakkını bir egemene (devlet) sözleşme ile devretmelidir. Sözleşme yapılmadan önce insan yaşamına veya onuruna aykırı yapılmış bir hareketi yasak ve/veya ahlaksızlık olarak tanımlayamazken, sözleşme yapıldıktan sonra sınırları çizilen hareket, herkes için yasak olacak ve ahlaksızlık olarak sayılacaktır. Bu durum bize ahlakın inşa edilen, sonradan oluşturulan bir kavram olduğunu göstermektedir. İnsan, özgürlüğünden vazgeçerek sözleşme yapmış, can ve mal güvenliğini elde etmiştir. Bunun bedelini ise egemene (devlet) itaat ederek ödemek zorundadır. Dolayısıyla kendi varlığını koruma uğraşında olan insan, devlet olmadıkça devamlı savaş halindedir. Herkesi korku altında tutacak genel bir güç (devlet) olmadıkça bu

savaş sürüp gidecektir (Hobbes, 1993: 94). Adalet kavramı ise sözleşme sonrasında her şey üzerindeki sınırsız haklarını egemene (devlet) devreden uyruklar (insanlar) için mümkündür. Adaletsizliğin tanımı, sözleşmenin ifa edilmemişinden başka bir şey değildir. Devlet gücünün kurulmasıyla mülkiyet kavramı da çözümlenecektir (Hobbes, 1993: 106). Mülkiyetin güven ortamında tesisi, egemene (devlet) mutlak itaat gerektirirken, onun dağıtıcı adalet sisteminin kurulumu da mülkiyetin varlığına bağlıdır.

Hobbes, politik otoritenin olmadığı yerde insana düşen görevin, kendi varlığını mümkün her çareyi kullanarak korumak, politik otoritenin olduğu yerde ise ona itaat etmek olduğunu belirtmiştir. Bu noktada insanlardan, modern devletin kişiye yüklediği sorumlulukların yerine getirilmesi istenecektir. Sözleşme ile kurulan siyasi mekanizma, totaliter davranışlarda bulunmamalı, insanın doğa durumundan gelen yaşam, özgürlük ve mülkiyet haklarını korumalı ve birey-devlet ilişkisinde bireye öncelik vermelidir (Eroğlu, 2010: 12).

1.2.3.3.Faydacılık (Yararcılık) Etiği

Antik Yunan'a kadar geri götürebileceğimiz Faydacılık (Yararcılık) kavramının ilk formülasyonu, İngiliz siyasal düşünce sisteminde Jeremy Bentham'da görülmektedir. Acılardan kaçmayı, hazlara ulaşmayı insanın doğası olarak kabul eden Bentham, hazlar arasında niteliksel bir sıralama yapmaz. Hazlar, toplumun mutluluğu için şarttır ve bu yönde yapılan eylemler ahlaklıdır. J.S.Mill'de ise mekanik bir yarar anlayışı vardır. Ona göre insanın tekâmülünü sağlayabilecek hazlar gerçek mutluluğu getirecektir. Bu bağlamda Mill'in faydaya bakış açısının subjektif karakterde olduğunu söylenebilir (Haşlak, 2006: 189).

Francis Bacon ise yeniçağ felsefesinin kuruluşunda, metafizik ve spekülasyonlara karşı deneysel araştırmaya dayalı bilimsel modelin gerekliliğini ve yüzyıllardır denetlenemeyen, yarar sağlamayan felsefi geleneğin bir tarafa bırakılarak deneysel bilimlerin gelişmesi gerektiğini ifade etmiştir. Doğaya egemen olmak için toplumsal ortaklığa dayalı iyiyi ise en uygun ve yararlı şey olarak görmüştür. Bacon bir ahlak filozofu değildir ama faydacılık etiği onun görüşleri doğrultusunda gelişmiştir (Özlem, 2017: 70).

Faydacı etik, bireyin bencilliği yerine toplumsal yarar kavramını ortaya koymuştur. Buna göre, bireysel faydalar matematiksel olarak toplanabilir ve buradan toplumsal faydaya ulaşılabilir. Devlet de toplumun faydasından hareket ederek yasalar yapacaktır. Teoride toplum, tamamıyla bilinçli bir organizma olarak tasarlanmıştır (Aktaş, 2001: 173). Bu noktada vergi, devletin hukuki cebir altında karşılıksız olarak aldığı bir değer olarak ifade edilebileceği gibi devlet-birey arasında karşılıklı görev ve işbirliği esasına dayanan psikolojik ve toplumsal bir sözleşme olarak da değerlendirilebilir. Verginin toplumsal sonuçları bakımından, bireysel faydalardan çok, toplumsal faydanın ortaya çıkması için vergi bilincinin oluşmasının gerekliliği bu minvalde değerlendirilebilir (Kitapçı, 2015: 119). Ayrıca konu, devlet faaliyetlerinin optimalitesini piyasa ekonomisine benzer bir şekilde vergilerin (fiyatların), üretilen devlet hizmetlerinin marjinal maliyetine eşit olduğu noktada oluşacağını belirten *değişim yaklaşımı* açısından da yorumlanabilir (Akdoğan, 2009: 19). Burada birey, kamu hizmetine faydacı perspektifte bakmakta ve ödediği verginin karşılığını alamadığını düşündüğünde, vergiye karşı olumsuz tutum içine girebilmektedir.

BÖLÜM 2: VERGİ AHLAKINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE VERGİYE KARŞI TEPKİLER

Vergi, kamu hizmetlerinin gerektirdiği giderler ile kamu borçları dolayısıyla ortaya çıkan yükleri karşılamak amacıyla, egemenlik gücüne göre, karşılıksız olarak, gerçek ve tüzel kişilerden alınan cebri niteliğe sahip para şeklindeki ödemelerdir (Akdoğan, 2009: 118). Kıta Avrupa'sında klasik maliyenin kurucusu kabul edilen Fransız maliyeci Gaston Jeze'ye göre ise vergi; kişilerden kamu giderlerini karşılamak üzere alınan zorunlu, karşılıksız ve nihai parasal yükümlülüklerdir. Modern maliyeciler bu tanıma devletin ekonomik ve sosyal hayata müdahalesi amacını da eklemişlerdir (Gencel, 2015: 7). Ekonomik ve sosyal hayata müdahaleden kasıt, gelir dağılımı eşitsizliğini iyileştirmek, büyüme ve kalkınmanın finansmanını sağlamak, işsizliği engellemek, enflasyonla mücadele etmek, finansal piyasalarda istikrarı sağlamak, kaynak tahsisinde bölüşümü gerçekleştirmek, çevresel ve demografik unsurları etkileyebilmek vb. sayılabilir. Vergiler, yatırım ve tasarruf kararını, finansal piyasaları, emek arz ve talebini doğrudan ve dolaylı etkileyebildiği gibi ekonomi politikası amacıyla kullanıldığında etkin bir maliye politikası aracı olarak karşımıza çıkmaktadır (Gencel, 2015: 18).

Vergiyi haklı gösteren görüşlerden bireyci- faydacı görüş, vergiyi piyasadan satın alınan bir mal veya hizmet karşılığı olarak değerlendirmektedir. Bu görüşe göre, mükellef kamu hizmetinden yararlandığı nispette finansmana katılmalıdır. Böyle bir vergi ilişkisi içerisinde mükellef, verilen hizmet ile yüklendiği bedeli mukayese edecektir. Mükellef aldığı hizmetin yetersiz olduğu düşünürse, muhtemelen vergiye karşı olumsuz tepkiler verecektir. Organik-toplumcu vergi anlayışında ise devlet, mükellefler üzerinde mutlak otoriteye sahiptir ve onlardan malını ve canını isteyebilme hakkını kendinde görmektedir. Bu açıdan vergi, toplumsal bilince ve milli bir göreve bürünmüştür (Çataloluk, 2015: 215-216). Organik-toplumcu görüşün eleştirisi, verginin mükellefe hiçbir karşılık vadetmeden cebri olarak borç ve sorumluluk yüklemesidir. Mükelleflerin vergi ödememe veya mümkün olduğunca az ödeme yapma istekleri bu açıdan önem arz etmektedir (Gök, 2007: 146).

Vergilendirmede yasa koyucunun, kişilerin mali güçlerini referans alması vergi ahlakı konusunda belirleyicidir (Biberoğlu, 2006: 9). Bu açıdan vergileme yetkisi, Türk hukukunda doğrudan Anayasada yer almaktadır. Anayasanın 73. Maddesine göre; ‘*Herkes kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür. Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır. Vergi, resim, harç ve benzeri yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir ve kaldırılır.* (Değişik: 16/4/2017-6771/6 mad.) *Vergi, resim, harç ve benzeri yükümlülüklerin muaflık, istisnalar ve indirimleriyle oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapmak yetkisi Cumhurbaşkanına verilebilir*’ şeklinde tanımlanmıştır. Böylelikle vergilemenin hukuki sınırı bu madde uyarınca çizilmiştir. Kanunda bahsedilen mali güç kavramı, ödeme gücünün kaynağı, dayanağı, nedeni ve varlık koşuludur.

2.1. Vergi Ahlakı

Vergi ahlakı, mükellefin vergi kaçakçılığı ve vergi cezaları karşısında tutumunu ifade ettiği gibi mükelleflerin vergilerini tam ödemeleri anlamında da kullanılmaktadır (Taytak, 2016: 1940). Ayrıca vergi ahlakı, toplumun sosyal ve kültürel kodlarına göre şekillendiği için genel ahlak kavramından farklı bir şekilde kategorize edilmiştir (Çataloluk, 2008: 218).

Vergi ahlakı ile ilgili ilk çalışmalar, 1960’lı yıllarda Köln Vergi Psikolojisi okulundan Günter Schmolders tarafından yapılmıştır. Bu çalışmalarda, geleneksel bakış açısından vazgeçilmiş ve analizlere moral değerler dâhil edilmiştir. 1990’lı yıllarda ise vergi ahlakı etrafındaki konular daha da genişlemiş, ceza ve denetimin düşük olmasına rağmen, neden birçok insan vergisini düzenli ödediği sorusu üzerine durulmuştur (Torgler, 2003b: 5).

Vergi ahlakı, birçok sosyal ve psikolojik faktör tarafından etkilenmektedir. Hukukun yaptırım gücü, vergi uyumunu belli bir noktaya kadar artırmaktadır. Bu noktadan sonra uyum ise sosyal ve psikolojik faktörlere bağlıdır (Bilgin, 2011: 263). Vergi ahlakının artırılması için vergi konusunda vatandaşın devamlı bilgilendirilmesi, vergi yasalarında basitliğinin sağlanması, vergi idaresinin

hizmet sunuş koşullarının iyileştirilmesi önerilmektedir. Ayrıca kamu harcamalarının yeterli ve isabetli yapıldığı konusunda şeffaflığın sağlanarak vatandaşın ikna edilmesi ve vergi yasalarını ihlal edenlere etkin yaptırımların uygulandığı kanaatinin mükellef çevresinde oluşturulması da gereklidir (Akdoğan, 2009: 189). Vergi mevzuatının adaletten uzak yapısıyla mükelleflere ağır sorumluluklar yüklemesi, hükümetin sık sık vergi aflarına başvurması ve toplumun geniş kesiminin vergi vermemenin suç değil aksine kurnazlık, akıllılık olarak değerlendirmesi vergi ahlakını olumsuz etkilemektedir (Çataloluk, 2008: 218).

Vergi ahlakı yüksek olan toplumlarda iş yüklerinin de azaldığı gözlenmektedir. Vergi toplama maliyetini azalması ve vergileme sürecinin makul sınırlara çekilmesi, idarenin performansının artmasını ve daha verimli çalışmasını sağlamaktadır (Yegen, 2013: 7). Devletlerin etkin vergileme amacıyla vergi sistemlerinde teknik birtakım düzenlemelere gitmesi ise her zaman vergi uyumunu artırmamaktadır. Bu nedenle son yıllarda verginin psikolojik etkileri üzerine yoğunlaşmış ve mükelleflerin algıları, tepkileri, tutum ve davranışlarını inceleyen çalışmalar giderek artmıştır (İpek ve Kaynar, 2009a: 174).

2.2. Vergi Bilinci

Vergi bilinci, kamusal mal ve hizmet sunumunun devamı bakımından verginin önemini kavrayan mükellefin, vergi ödevlerini yerine getirme istekliliği ile ilgilidir. Konuyla ilgili farklı tanımlar mevcuttur. Örneğin, Dornstein (1987: 59) vergi bilincini, bir verginin farkında olmak, anlamında kullanmıştır. Savaşan ve Odabaş'a (2005: 8) göre vergi bilinci, mükellefin ödediği vergi ile aldığı kamusal mal ve hizmetin ilişkilendirilmesidir. Akdoğan (2005: 180) bu kavramı, kamu harcamalarının gerçekleştirilmesi bakımından verginin önemini bilen bireylerin, vergi ile ilgili ödevlerini yerine getirme konusunda istekliliği şeklinde ifade etmiştir (Teyyare ve Kumbaşlı, 2016: 4).

Devletin, yerine getirmekle yükümlü olduğu kamu hizmetlerini gerçekleştirilmesi için mükelleflere vergilerin gerekli olduğu bilincinin kazandırılması gerekmektedir. Devletin toplumsal ihtiyaçları karşılayabilmesi, mükellefin bu

bilinçle ödevlerini olması gerekene uygun biçimde yerine getirme çabasına bağlıdır (Yeşilyurt, 2015: 37-38).

Vergi bilincinin düşük olması dolayısıyla toplam vergi gelirinin de düşük olması durumunda devlet, vergi oranlarını artırma yoluna gidecek ya da borçlanma ile kamu açıklarını kapatmaya çalışacaktır. Her iki durumda da ekonomi, kısa ve uzun vadede zarar görecektir. Yine vergi bilincinin düşük olması, genel ekonomik dengeyi bozarak, bazı bölgelerdeki vatandaşların kamusal mal ve hizmetlerden yeterince yararlanamamasını ve vergi adaletinin bozulmasını beraberinde getirecektir (Korlu, Çetinkaya ve Gerçek, 2016: 446).

Beyana dayalı vergi sistemleri, mükelleflerin yükümlülüklerini baskı ve zorlama olmadan, dürüst bir şekilde kendiliğinden yerine getirmeleri üzerine kurgulanmıştır. Bu noktada vergilerin önemini kavrayan ve beyan, bildirim, ödeme ile benzer sorumluluklarını yerine getiren mükellef tipi, modern vergi sistemlerinin arzuladığı mükellef tipidir. Ayrıca, vergi ilişkisinin sağlıklı bir şekilde yürümesi için mükelleften, verginin toplanmasından harcanmasına kadar olan süreçte bilgi ve sorumluluk sahibi olması beklenmektedir.

2.3. Vergi Algısı

Vergi algısının, mali literatür içinde temel bir tanımı bulunmamakla birlikte, algılama kavramından hareket edilerek verginin duyu organları ile anlamlandırılması olarak tanımlanmaktadır (Sağbaş ve Başoğlu, 2005: 126). Mali sosyoloji içinde yer alan vergi algısı, bireylerin vergiyi nasıl algıladıkları, vergiye karşı nasıl tutum geliştirdikleriyle ilgilidir. Verginin algılanması, uyarıcıların duyu organlarımızca kaydedilen verilerinin, bireylerin kültürel birikimleri yordamıyla anlamlandırılmasıyla mümkündür. Vergi algısı ve kültürün bu yakın ilişkisi ilk kez Schumpeter tarafından ifade edilmiştir. Schumpeter 1929 yılında *Ekonomi ve Gelir Vergisi Sosyolojisi* adlı makalesinde, verginin evrimsel karakterine vurgu yapmış, vergilerin ekonomik ve psikolojik uygunluğa sahip olması için toplum kurallarına uyması gerektiğini ifade etmiştir. Nerre ise vergi kültürünü, ulusal vergi sistemi ve uygulamaları resmi ve gayri resmî tüm kurumları kapsayan,

tarihsel olarak o ülkenin kültürü içine gömülmüş diğer etkenler, bağlar ve etkileşimler olarak tanımlamıştır (Taytak, 2016: 1937).

Mükellefin vergi ödeme istekliliğini olumsuz olarak etkileyen vergi algısıyla ilgili, vergilendirmenin mali sınırının aşılması örnek verilebilir. Mali sınır, vergi oranlarının artmasına rağmen, tahsilatın artmadığı durum olarak tanımlanmaktadır. Mali sınırın belirlenmesinde, üzerinden vergi alınan mal veya hizmetin talep elastikiyeti, ikame imkânı ve mükellef üzerindeki psikolojik etkileri belirleyicidir. Vergi gelirini artırmak adına bu sınırın ihlal edilmesi, vergi adaletini bozacaktır (Biberoğlu, 2006: 10). Mükellefin vergi algısı, bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısının artmasıyla da olumsuz etkilenmektedir. Aynı gelir diliminde bulunan iki mükellefin biri bekâr, diğeri evli ve çocuk sahibiyse, bekâr mükellefin vergi yükü daha düşüktür. Doğal olarak vergiye katlanma dereceleri ve fedakârlık düzeyleri de farklı olmaktadır (Keskin, 2018: 64).

Ufuk Gencel'in vergiyi algısının mükellefler tarafından metaforlarla ifade edildiği anket çalışmasına 61 ilden 1128 kişi katılmıştır. Katılımcıların %70,9'u, vergi için olumlu metaforlar kullandığı kaydedilmiştir. En yüksek frekansa sahip metaforlar: su, nefes, kumbara, yemek ve ilaç olmuştur. Çalışmada, verginin mükelleflere fedakârlık, görev bilinci, bir topluluğa üye olmanın sorumluluğu olarak ödev-görev çerçevesi içinde sunulmasının, vergiye yönelik algıyı olumlu olarak etkileyeceği ifade edilmiştir (Gencel, 2015: 112).

2.4. Vergiye Gönüllü Uyum

Mükellefin tutum ve davranışları, adaletsiz vergilendirildiği düşüncesi ile aktif ve pasif tepkiler olarak kendini göstermektedir. Vergiye karşı tepkilerin asgari düzeye çekilmesi, vergiye gönüllü uyumun sağlanması için önemlidir. Mükelleflerin kendi rızası ile vergisel sorumluluklarını yerine getirmesi literatürde *tax compliance*, gönüllü uyum veya vergi ödeme istekliliği olarak yer almaktadır (Canbay ve Çetin, 2007: 53).

Vergi ödeme kavramı, gönüllülük esasına dayandığı kadar, birtakım cebri öğeleri de içerdiği için *itaat* kelimesine de yaklaşmaktadır. Vergi ödemek sosyal bir norm

haline gelip, denetim ve cezalardan ziyade mükellefin kendi isteği ile vergisel sorumluluklarını yerine getirdiğinde, gönüllü uyum kavramı anlam kazanmaktadır (Saygın, 2013: 9-10). Bu noktada gönüllü mükellef, vergisini her durumda ödeyen, vergi kaçırma yollarına başvurmayan, vergi ahlakı yüksek olan mükellef olarak tanımlanmaktadır. Vergi kaçırma yollarına başvuran, ödev ve sorumluluklarını yapmayan mükellef ise uyumsuzdur ve vergi ahlakı düşüktür. Bu anlamda uyumsuz mükellef, tipik rasyonel birey özelliklerini taşımaktadır (Tosuner ve Demir, 2009: 3).

Vergi uyumu ile vergi ahlakı kavramları birbirlerine benzemektedir. Buna karşın, vergi ahlakının oluşmasında mali-ekonomik etkenler yoktur. Vergi ahlakı daha çok içsel, vicdani ve değerlerle ilgili bir kavramdır. Dolayısıyla vergi ahlakında fiili bir durum söz konusu değildir. Buradan hareketle, vergi uyumunun vergi ahlakına bağlı olarak gerçekleştiği söylenebilir. Kısacası vergi uyumu, vergi ahlakının aksiyon kazanmış halidir. Ayrıca vergi ahlakına sahip olmak için herhangi bir mükellefiyetin olması şart değilken, vergi uyumu için vergi mükellefi olma şartı vardır (Saygın, 2013: 31).

Vergi sisteminin mali anlamda başarılı olabilmesi ve vergi gelirlerinin yükseltilmesi, mükellefin vergiye yaklaşımının olumlu olmasına bağlıdır (İpek ve Kaynar, 2009b: 117). Bu noktada mükellefin vergi uyumunu açıklayan iki başat modelden bahsedilebilir. Bunlar; Allingham- Sandmo Modeli ile Sosyal ve Psikolojik Yaklaşım Modelidir.

Allingham- Sandmo (1972) Modeli: Bu model, vergi denetimi ve cezaların sıklığı ile mükellefin vergi kaçırma konusundaki kararının negatif yönde ilişkili olduğu üzerinedir. Mükellef, vergi ödeme kararını belirsizlik içinde vermektedir. Gelirini doğru beyan etmeyen mükellef hemen cezai müeyyide ile karşılaşmaz. Bireyin önünde iki seçenek vardır. Bunlardan ilki, gelirini dürüstçe beyan etmek, diğeri ise hiç beyan etmemek veya düşük beyan etmektir. Mükellef, ilk durumu tercih ederse gelirinin belli bir oranını kaybedecektir. İkinci durumu tercih etmesinde ise denetim olasılığı belirleyicidir. Eğer gelirini beyan etmez ve denetim geçirirse, vergi cezası ve gecikme zammıyla beraber ilk durumdan daha yüksek bir gelir

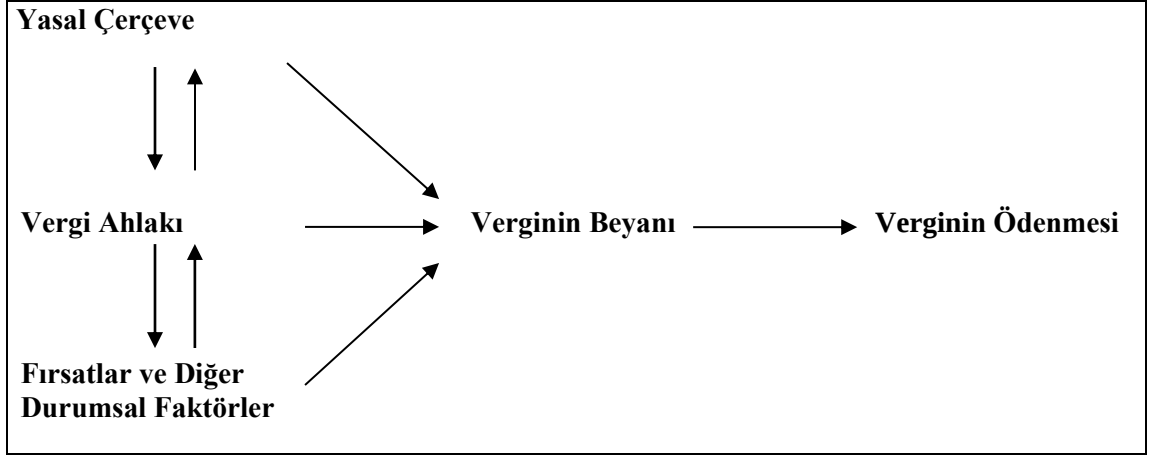
kaybına uğrayacaktır. Gelirini beyan etmez ve yakalanmaz ise ilk durumdan daha avantajlı bir duruma ulaşacaktır. Sonuç olarak mükellefin vergi kaçırma kararı, denetlenme olasılığı ve ceza miktarına bağlı olarak değişmektedir (Allingham ve Sandmo, 1972 aktaran Tosuner ve Demir, 2007: 10-11).

Cezalar ile yakalanma olasılığı arasında tespit edilen negatif ilişki birçok yazar tarafından eleştirilmiş, vergi uyumunu, yakalanma olasılığı ve cezaya indirgeyen dışsal kaynaklarla açıklamanın yetersiz olduğu ifade edilmiştir (Torgler, 2004a: 237-266).

Sosyal ve Psikolojik Yaklaşım Modeli: Bu modelde mükellefler, terbiye edilen, cezalarla korkutulan, vergi vermeye mahkûm edilmiş kişiler olarak görülmemektedir. Modelde, vergi idaresi ile mükellefler arasında ortak çıkara dayanan ilişkileri, saygı ve sadakat ortamında gerçekleşmesi gerektiği üzerinde durulmakta, kişilerin sübjektif değerleri, algı düzeyleri ve vergi ahlakı tutumları modele dâhil edilmektedir.

Vergi uyumu ile vergi ahlakı arasındaki ilişkiyi Sosyal ve Psikolojik Yaklaşım Modeli ile açıklayan ilk çalışma, Song ve Yarbrough'un 1978 yılında yayımlamış olduğu *Vergi Uyumu Davranışı Modeli* adlı çalışmasıdır. Buna göre vergi uyumu davranışı, beyan ve ödeme öncesinde üç ana faktörden etkilenir. Bunlar; **Yasal Çevre:** (1) *Yasaların meşruluğu*, (2) *Yasaların uygulanma sürecinin etkinliği*, (3) *Mükelleflerin vergiyi anlama ve kabul etme biçimleridir*. **Durumsal Faktörler** olarak açıklanan diğer faktörler ise; *gelir düzeyi*, *işsizlik oranı*, *vergi oranı* ve *vergi dairesinin etkinliği*dir (Song ve Yarbrough, 1978: 444). Verginin ödenmesi sürecinde en etkili faktör ise şüphesiz vergi ahlakıdır. Bunun nedeni, vergi ahlakının hem etkileyen hem de etkilenen faktör olmasıdır.

Şekil 1
Song ve Yarbrough'un Vergi Uyumu Davranış Modeli

Kaynak: Song ve Yarbrough (1978: 444)

Mükellefler, vergisel yükümlülüklerini yerine getirmediginde suçluluk ve utanç duymaktadırlar. Bu duygular bireyin fayda fonksiyonunu doğrudan etkilemektedir (Bilgin, 2011: 268). Sosyal ve Psikolojik Yaklaşım, bu gibi moral değerleri vergi uyumu analizlerine dâhil ettiği için klasik modelin sınırlılıklarını ortadan kaldırmış ve ortaya daha gerçekçi bir tablo koymuştur.

2.5. Vergi Ahlakını Etkileyen Faktörler

Vergi ahlakını etkileyen faktörler; kişisel, sosyal ve ekonomik faktörler olarak üç genel başlık altında toplanmıştır. Bu faktörlerle ait alt başlıklarda ise konuyla ilgili daha önce yapılmış ampirik çalışmalardan örnekler verilmiştir.

2.5.1. Kişisel Faktörler

Vergi ahlakını etkileyen kişisel faktörler; yaş, mesleki durum, eğitim, cinsiyet ve medeni durumdur.

2.5.1.1. Yaş

Mükelleflerin yaşı ile vergi ahlakları arasındaki ilişki birçok çalışmaya konu olmuştur. Bu çalışmaların çoğunluğunda, yaşlıların gençlere göre daha yüksek vergi ahlakına sahip olduğu ifade edilmiştir. Buna neden olarak; gençlerin risk alma eğilimlerinin daha yüksek olması ve vergi cezalarına karşı daha az duyarlı olmaları gösterilmiştir (Devos, 2008: 10). Yaşlıların yüksek vergi ahlakına sahip

olması iki soruyu zorunlu hale getirmektedir. İnsanlar acaba yaşlandıkça kaçırdığı vergi tutarını mı azaltıyor? Yoksa eski nesil, yeni nesile göre daha az mı vergi kaçırıyor? Bu sorular ancak kişiler bazında yapılacak bir çalışma ile cevaplandırılabilir (Bayraklı, Saruç ve Sağbaş, 2004: 22).

Konuyla ilgili yapılmış ampirik çalışmalar mevcuttur. Örneğin, Yurdakul'un Bursa ilinde 626 kişiye uyguladığı anket çalışmasında, bireylerin yaşlarının artmasıyla vergi ahlakı düzeylerinin de arttığı tespit edilmiştir (Yurdakul, 2013: 223). 33 ülkede demografik unsurların vergi ahlakı ile ilişkisinin incelendiği başka bir çalışmada, vergi ahlakı ile yaş faktörü arasında doğrusal bir ilişki olduğu, bunun nedeni olarak, mükellefin yaşlandıkça otoriteye daha saygılı olduğu ifade edilmiştir (McGee ve Tyler, 2006: 17). Torgler ve Schneider'in İsviçre, İspanya ve Belçika'da, mükelleflerin vergi ödemeye yönelik tutumlarını araştırdığı anket çalışmasında ise yaş faktörü ile vergi ahlakı arasında anlamlı bir ilişki olduğu, özellikle 56-64 yaş grubunun vergi ahlakı düzeyinin, diğer yaş gruplarından daha yüksek bulunduğu kaydedilmiştir (Torgler ve Schneider, 2006: 19). Yaş ile vergi ahlakı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı çalışmalar da mevcuttur (Demir, 2008; Can ve Duran, 2015). Sonuç itibarıyla, yaş ile vergi ahlakı arasında kesin bir ilişki kurulamamıştır. Buna rağmen bulguların çoğunluğu, yaşı ilerledikçe vergi ahlakı düzeyinin de arttığı üzerinedir.

2.5.1.2. Mesleki Durum

Mükellefin vergi ahlakı, mesleki durumlarına göre farklılık göstermektedir. Örneğin, bazı meslekler, vergiyi yansıtmaya yoluyla başkalarına devretme imkânına sahip olması nedeniyle avantajlı meslekler olarak görülmektedir. Bu durumda kişiler, verimli alanlarından kopma pahasına avantajlı gördüğü mesleklere yönelebilmektedir (Çataloluk, 2008: 221). Zor şartlarda çalışan mükellefler ise artan vergi oranlarına karşı çalışmalarını azaltıp, gelirinden vazgeçerek vergiden kurtulmaya çalışabilir. Boş zamanın maliyetinin arttığı durumlarda ise mükellefler daha fazla çalışarak vergiyi telafi etme yoluna gideceklerdir (Keskin, 2018: 64).

Akademik yazında konuyla ilgili yapılmış çalışmalar mevcuttur. Örneğin, Alm ve Torgler, Avrupa ülkelerine uygulamış olduğu anket çalışmasında, serbest meslek sahibi vergi mükelleflerinin vergi ahlaklarının, diğer meslek mensuplarına göre daha düşük olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Alm ve Torgler, 2006: 241). İsviçre, İspanya ve Belçika’da yapılan bir anket sonucunda ise serbest meslek sahiplerinin vergi kaçırmak ve kaçınmak konusunda diğer mesleklere göre daha fazla fırsatının olduğunu; doktor, avukat ve muhasebecilik mesleklerinin ise yüksek ve güçlü etik kodlara sahip olduğu kaydedilmiştir (Torgler ve Schneider, 2006: 14). Uzun’un Sakarya ilinde 249 muhasebe meslek mensubuna uyguladığı anket çalışmasında, mükelleflerin vergilerini ödemek yerine, vergi kaçırmaları durumunda nasıl bir yaptırımla karşılaşacağını muhasebecilerine danıştığı tespit edilmiştir (Uzun, 2015: 74). Vergi ahlakı ile mesleki durum arasında anlamlı bir ilişkinin bulunamadığı çalışmalar da mevcuttur. Buna örnek olarak, Duran’ın Kadıköy ilçesinde 630 mükellefe uyguladığı anketi örnek gösterilebilir (Duran, 2013: 143).

2.5.1.3. Eğitim

Mükellefin vergi ahlakında etkili olan bir diğer faktör de eğitimidir. Eğitim konusu iki anlamda değerlendirilebilir. Bunlardan ilki, mükellefin mali konular, vergi mevzuatı vb. hakkında bilgi sahibi olmasını ifade eden eğitimidir. İkincisi ise okul bitirmek, diploma sahibi olmak anlamındaki eğitim düzeyini ifade eden eğitimidir. Bu çalışmada eğitim, eğitim düzeyi anlamında kullanılmıştır.

Eğitim ile vergi ahlakı ilişkisi, toplumsal normların kazanıldığı sosyalleşme süreciyle yakından ilgilidir. Eğitim faaliyeti sosyalleşme süreçlerinden belki de en önemlisidir. Bu nedenle eğitilmiş insanlar, toplumsal norm haline gelmiş vergi uyumu davranışına daha çok katılmaktadırlar (Kornhauser, 2007: 154). Benzer şekilde Richardson, eğitim düzeyi ile vergi kaçakçılığının negatif ilişkili olduğunu kaydetmiştir. Bu ifadesini, eğitilmiş insanların sosyal kurallara ve kanunlara uyma konusunda daha hassas olduğu ile temellendirmiştir (Richardson, 2006: 150-169). Buna karşın, eğitim düzeyi yüksek mükelleflerin, devlet harcamalarındaki savurganlıkları değerlendirebilmesi, vergi mevzuatı boşluklarını ve vergiden kaçınma yollarını bilmesi nedeniyle, eğitim düzeyi ile vergi kaçakçılığı arasında

doğrusal bir ilişki olduğunu ifade eden çalışmalar da mevcuttur (Antonides ve Robben, 1995: 617-640).

Eğitim ile vergi ahlakı arasındaki ilişkiyi konu edinen çalışmaların bulgularının farklı olması, konu hakkında kesin bir yargıda bulunmayı güçleştirmektedir. Buna rağmen, eğitilmiş insanların vergi ahlakı düzeylerinin yüksek olduğu kabul edilmektedir.

2.5.1.4. Cinsiyet

Vergi ahlakı ile ilişkili bir diğer faktör de cinsiyettir. Yakın zamanda yapılan ampirik çalışmalar, bu ilişkinin gücünü ortaya koymuştur. Torgler, cinsiyetin vergi ahlakı düzeyine etkilerini tespit etmenin çok zor olduğunu, yine de genel sonuçları itibarıyla kadınların vergi ahlaklarının, erkeklerden daha yüksek olduğunu ifade etmiştir. Bunun nedeni olarak, kadınların geleneksel anlamda bağımlılık düzeyinin erkeklerden daha yüksek olması ve kadınların risk alma eğilimlerinin düşük olması gösterilmiştir (Torgler, 2003a: 13). Kadınların vergi ahlakı düzeyinin erkeklerden daha yüksek olmasının diğer bir sebebi de, kadınların gün geçtikçe daha bağımsız hale gelmeleri ve vergi cezaları tehditlerine karşı daha hassas olmaları da gösterilebilir (Devos, 2007: 212).

Chung ve Triverdi'nin cinsiyet faktörünün gelir raporlama davranışları üzerindeki etkilerini araştırdığı çalışmasında, kadınların erkeklerden anlamlı derecede yüksek gelir beyan ettiğini dolayısıyla vergi uyumlarının daha yüksek olduğunu kaydedilmiştir (Chung ve Triverdi, 2003: 137). Ülkemizde yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Eskişehir iline uygulanan anket çalışmasında, kadın mükelleflerin doğru beyanda bulunma eğilimleri, erkek mükelleflerden daha yüksek olduğu kaydedilmiştir (Çelikkaya ve Gürbüz, 2006: 128). İzgi ve Suruç'un Sakarya Üniversitesi öğrencilerine uyguladığı anket çalışmasında ise kadınların erkeklere göre daha yüksek vergi ahlakına sahip olduğu ifade edilmiştir (İzgi ve Saruç, 2011: 71). Can ve Duran'ın İstanbul'da, 1025 mükellef üzerinde uygulamış olduğu anket çalışması sonuçları da aynı yöndedir (Can ve Duran, 2015: 64). Yapılan çalışmalar üzerine, kadınların vergi ahlaklarının erkeklerden daha yüksek olduğu söylenebilir.

2.5.1.5. Medeni Durum

Vergi ahlakıyla ilişkili diğer bir faktör, medeni durumdur. Genel olarak, evlilerin sosyal kurallara uyma hassasiyetleri, bekârlara göre daha yüksektir. Çocuk sahibi olan aileler ise bu konuda daha hassastır. Çocuğun karakter gelişiminin ailede başlaması nedeniyle, aile büyükleri çocuğa örnek olmak amacıyla sosyal sorumluluklarını yerine getirme konusunda daha hassas davrandığı bilinmektedir (Demir, 2008: 124). Evlilerin sosyal bağlantıları da bekârlardan yüksektir. Sosyal bağların evliler üzerindeki yoğun baskısı, onlara toplumsal kurallara boyun eğerek risk almaması gerektiğini telkin etmektedir. Bu itibarla, evlilerin vergi ahlakı düzeylerinin bekârlardan daha yüksek olduğu söylenebilir. Nitekim, yapılan ampirik çalışmalar bu önermeyi desteklemektedir.

Eskişehir ilinde yapılan bir araştırmada, evlilerin bekârlara göre daha yüksek beyanda bulunma eğilimi gösterdikleri kaydedilmiştir. Bunun anlamı, evlilerin gelir değişikliklerini beyannamelerine yansıtmasına karşın, bekâr ya da boşanmışlarda bu değişikliklerin tamamen yansıtılmamasıdır (Çelikkaya ve Gürbüz, 2006: 127). Alm ve Yunus, Amerikan Gelir İdaresi verilerinden yararlanarak yapmış oldukları çalışmada ise bekâr mükelleflerin evlilere göre daha yüksek düzeyde vergi kaçırma eğilimine sahip olduğunu ifade etmişlerdir (Alm ve Yunus, 2009: 101-124).

Sonuç olarak; evli mükelleflerin sosyal ilişkilerinin gelişmiş olması, onları toplumsal kuralları uygulamaları konusunda daha hassas davranmaya sevk etmektedir. Bu kuralların uygulanmasında sosyal baskının, evliler üzerindeki etkisi daha belirgindir. Bu nedenle evli mükelleflerin vergi ahlakı düzeyi, bekâr veya boşanmışlardan daha yüksektir (Torgler, 2003b: 13).

2.5.2. Sosyal Faktörler

Vergi ahlakını etkileyen sosyal faktörler; dini inanç, demokrasi, vergi adaleti ve devlete duyulan güven olarak sıralanmaktadır.

2.5.2.1. Dini İnanç

Dini inanç ile mükellefin vergi ödeme motivasyonu arasında güçlü ilişkiler bulunmaktadır. Çünkü dini inanç, kişinin davranışlarını doğrudan veya dolaylı olarak etkileyebilmektedir. Şöyle ki, kişi inançları doğrultusunda yasak eylemlerden istençli şekilde kaçınabilir ya da yasak davranışı yapmaya karar vermişken, o dine mensup diğer kişilerin tepkisinden çekindiği için eyleminden vazgeçebilir. Bu durumda dini inanç, aynı davranışı sergileyen bireyler için farklı durumları ifade edecektir. İnancına uygun davranmanın bizzat kendisinin ödül olarak işlev gördüğü durumlar da göz ardı edilmemelidir. İnancının gerektirdiklerini yapan insanlar toplumda övgü ve saygınlık elde etmektedirler. Bu nedenle, bireyler, toplumda daha fazla saygınlık ve övgü elde etmek için inançlarının gereklerini yerine getirmek isteyeceklerdir (Demir, 2003: 67).

Torgler'in (1995-1997) World Values Survey verilerini kullanarak 30'dan fazla ülke için uygulamış olduğu anketinde, dindarlık düzeyini; dini mabetlere devamlılık, dini eğitim ve dini kurumlara güven parametreleriyle ilişkilendirmiştir. Sonucunda, dindarlık ile vergi ahlakı arasında güçlü bir ilişki olduğuna ve dindarlığın vergi ahlakı düzeyini artırdığına ulaşmıştır (Torgler, 2006: 81-109). McGee'nin Romanya ve Moldova'nın vergi kaçakçılığına bakışıyla ilgili yaptığı çalışmasında ise Bahai ve Mormon inançlarında vergi kaçakçılığı davranışının, devlete itaatsizlik anlamına geldiği, Yahudilik'te de etik değerlere aykırı bulunduğu için yasaklandığını belirtilmiştir. İslam dininde ise vergiler, yoksullara yardım ile ilişkilendirildiğinden desteklenmektedir (McGee, 2009: 2-3). Bu noktada İslam dininde zekâta benzetilen vergilerin, mükellefe yansıması iki farklı şekilde olabilmektedir. Birincisi, zekâtını vermiş mükellefin manevi doyuma ulaşması sonucunda, vergi verme konusunda isteksiz davranabileceğidir. İkincisi ise zekâtını vermiş mükellefin maddi değerlerden vazgeçebilme alışkanlığı kazanmış olduğundan, vergi ödeme konusunda daha istekli olacaktır (Saygın, 2013: 78).

Sonuç olarak; dini inancın vergi ahlakı üzerinde oldukça etkili olduğu görülmektedir. Bu etkinin yönü konusunda farklı çalışmalara ait farklı bulgular

olmasına rağmen, dini hassasiyeti yüksek olan mükelleflerin, vergi ahlakı düzeylerinin de yüksek olduğu kabul edilmektedir.

2.5.2.2. Demokrasi

Vergi ahlâkını etkileyen önemli unsurlardan biri de demokrasidir. Demokrasinin gelişmiş olduğu toplumlarda birey-devlet ilişkisi sosyal sözleşmeler üzerinden kurulmaktadır. Aynı şekilde vergi otoritesi ile mükellefler arasında da bir psikolojik sözleşme mevcuttur. Bu sözleşmeye tam riayet, siyasi katılım haklarının güçlü olduğu ülkelerde kendini göstermektedir. Demokrasilerde, referandum ve inisiyatiflerin, otorite ile mükellefi yakınlaştırarak vergi ahlakını artırdığı yapılan ampirik çalışmalardan anlaşılmıştır. Ayrıca mükellef ile otoritenin vergi ilişkisinin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi, mükellefin siyasal karar alma sürecine doğrudan katılımına bağlıdır (Feld ve Frey, 2002a: 87-99; Feld ve Frey, 2002b: 8). Kısaca, mükellefin hak ve özgürlüklerinin anayasa ile güvence altına alınması ve kamu otoritesinin vergisel düzenlemeler yaparken daha önce kendi belirlemiş olduğu sınır ve kurallara riayet etmesi, vergi ahlakında oldukça belirleyicidir.

Torgler, İsviçre’de doğrudan demokrasinin vergi ahlakı üzerindeki etkilerini ölçmek amacıyla WVS ve ISSP verilerini kullanarak yaptığı çalışmada, doğrudan demokrasi, özerk yönetim ve gelişmiş siyasi katılım olanaklarının, mükellefin vergi ahlakını artırdığı sonucuna ulaşmıştır (Torgler, 2003a: 26). Mükellefin doğrudan yönetime katılımını sağlayan demokratik sistemlerde vergisel düzenlemeler, mükellef ile beraber yapılmaktadır. Bunun anlamı, mükellefin dolaylı olarak vergi politikasına etkide bulunması ve siyasi iktidara hesap sorabilmesidir. Ayrıca devlet faaliyetlerinin şeffaf olması da, asimetric bilgi sorununun çözülmesi ve devlet-mükellef arasındaki sosyal sözleşmenin sürdürülmesi için büyük öneme sahiptir. Bu itibarla, demokrasi ile vergi ahlakı arasındaki ilişkinin güçlü olduğu ve demokrasinin vergi ahlakını artırdığı söylenebilir.

2.5.2.3. Vergi Adaleti

Vergi adaleti, mükellefler arasında tartışmalı bir konudur. Bir vergi sisteminin adaletli olup olmadığına dair herhangi bir somut ölçüt bulunmamaktadır. Dolayısıyla vergi adaleti hakkında genel geçer bir değerlendirme yapmak da güçleşmektedir. Buna rağmen, eşit durumdakilere eşit muamelede bulunan, bireylerin iktisadi kararlarına minimum seviyede etki eden, gelir ve servet eşitsizliklerini iyileştiren sistemler adaletli olarak kabul edilmektedir.

Devlet, toplumun farklı kesimlerinde var olan eşitsizlikleri azaltıcı yönde politikalar uygulayarak, mükellefin vergi adaleti algısını olumlu yönde etkileyebilmektedir. Ayrıca kamusal ihtiyaçların mükellefte en az toplam fedakârlığa uygun olarak dağıtılması da vergi adaletinin sağlanması için önerilmektedir. Dolayısıyla vergi adaleti, mükellefin ödeme gücünü takip eden bir vergi sistemi ile mümkündür (Arıkan, 1994: 38).

Yurdakul'un vergi ahlakını belirleyen faktörleri incelediği çalışmasında, katılımcıların %89,9'u, vergi sistemini adaletsiz bulduğunu ifade etmişlerdir. Bu oranın %34,7'si vergi kanunlarının yapısını, %32,5'i eksik ve yanlış denetimi, %29,1'i de rüşveti neden olarak göstermiştir. Geri kalan %24,6 ise vergi idaresinin olumsuz tutumlarını eleştirmiştir (Yurdakul, 2013: 134). Çoban'ın Denizli ilinde uyguladığı ankette de, mükelleflerin büyük bir bölümü vergi sistemini adaletsiz bulduğunu ifade etmişlerdir. Bu düşüncenin vergi ahlakını azaltacağı, vergi kayıp ve kaçakçılığı artırabileceği kaydedilmiştir (Çoban, 2004: 153). Webley, Cole ve Eidjar'ın anketinde ise adalet hissinin, mükelleflerin kaçakçılıkla ilgili tutumlarını nasıl etkilediği araştırılmıştır. Ankete verilen cevaplar arasından en çarpıcıları; *Gelir grubum üzerindeki vergi yükünün adaletsiz bir biçimde ağır olduğunu hissedersen, vergi kaçırmayı düşünebilirim* ve *Düşük gelirli bireyler çok fazla vergi ödediği için vergi kaçırmalarını haklı görebilirim* ifadeleridir (Saraçoğlu, 2008: 62).

Yapılan akademik çalışmalar sonucunda, mükelleflerin büyük bir kısmının olumsuz adalet algısına sahip olduğu görülmektedir. Nitekim olumsuz adalet algısı, mükellefin vergi ahlakını düşürmektedir. Bu sorun, kayıt dışılık, vergi

oranlarının yüksek oluşu, geniş kapsamlı istisna ve muafiyetlerin varlığı, basit usulde vergilendirme ve vergi affı konularının çözümü ile bir nebze iyileştirilebilir (Çelebi, 1997: 75-84).

2.5.2.4. Devlete Duyulan Güven

Mükellef, vergisel sorumluluklarını kamu otoritesine güvendiği ölçüde yerine getirmektedir. Bu nedenle, vergi sisteminin meşruluğunu kavrayan ve kamu politikalarının hedeflerine ulaşacağına dair güveni tam olan mükellefin vergi ahlakı düzeyi de yüksek olacaktır (Yurdadoğ, Gökbunar ve Tuncay, 2016: 809).

Mükellefler kimi zaman bir seçmen gibi hareket etmektedirler. Siyasal iktidara oy vermiş seçmenlerin, yapılacak vergisel düzenlemelere uyumu, baştan tercihini ortaya koyan yaklaşımından dolayı yüksek olacağı düşünülebilir. Buna karşın, hükümetin vergi düzenlemeleri sonrasında mükellefin objektif ve sübjektif vergi yükü sınırı aşıldığında, seçmen hemen oy desteğini çekecek ve vergi karşısında uyumsuz davranışlarda bulunabilecektir. Seçmenin desteğini devam ettirmesini isteyen siyasal otorite, maliye politikasını ve mevcut finansal sistemi dikkate alarak, vatandaşların durumlarını iyileştirici adımlar atmalıdır (Tosuner ve Demir, 2009: 7).

Vergi oranlarının artışı nedeniyle maksimum oy sayısının düşmeye başladığı nokta, vergilendirmenin siyasi sınırıdır. Bu sınırın aşılması, mükellefin siyasi tercihlerinin değişmesine neden olabilmektedir. Bu yüzden politikacılar, kararsız seçmenin desteğini alabilmek için bu kesimin vergi yükünü azaltmak, kendi partilerine oy vermeyen seçmenin de yükünü de artırmak isterler (Saruç, 2015: 28-29). Bu ayrıştırma şüphesiz, mükellefler arasında fırsat eşitliğini bozacak ve adalet algılarını olumsuz yönde etkileyecektir.

Rant kollama faaliyeti de devlet-mükellef ilişkisinde oldukça etkilidir. Rant kollama, hukuk kurallarını çiğnemedi, kaynak tahsis eden organlara etki etmek suretiyle kazanç sağlamaktır. Bu yolla bazı insanlar üretim sürecine katılmadan kulis ve lobilerle kanun yapıcılar üzerinden lehlerine kanuni düzenleme talep ederler (Demir, 2003: 219). Bu ilişkinin sonucunda, rant kollayanlar, devlet ile

ilgili olumlu düşüncelere sahip olurken, diğer mükelleflerin adalet algıları olumsuz etkilenecek ve vergi ahlakı düzeyleri azalacaktır.

Alm ve Torgler, vergi ahlakı düzeyinin artırılması için devletin tüm mükelleflere adil davranarak güven ortamı yaratması gerektiğini ifade etmişlerdir. Burada bahsedilen güven, mükellefin parlamentoya duyduğu güven ile ilgilidir (Alm ve Torgler, 2006: 224-246). Başka bir çalışmada, yüksek vergi oranlarının hükümete ve kanunlara güveni olumsuz etkilediği ve vergi kaçakçılığını artırdığı kaydedilmiştir (Jugurnath ve diğerleri, 2017: 15-19). Cansız'ın Afyon ili ve ilçelerinde 816 vergi mükellefiyle yaptığı anket çalışmasında ise katılımcılara, devleti yönetenlere güven duymanın vergi ödeme isteklerini değiştirip değiştirmediği sorulmuştur. Katılımcıların %65'i güven duymanın ödeme isteğini artırdığını ifade etmiştir (Cansız, 2006: 132).

Mükellef ile devlet arasındaki vergi ilişkisinin, güven ve sadakat ortamında gerçekleşmesi için devletin, herkes için eşit ve adil sonuçlar doğuran politikalar üretmesi gerekmektedir. Böylelikle mükellefler, üzerine düşen sorumluluğu yerine getirecek ve vergiye gönüllü uyumunu artıracaktır.

2.5.3. Ekonomik Faktörler

Vergi ahlakını etkileyen ekonomik faktörler; vergi yükü, enflasyon, kayıt dışılık ve yolsuzluk, kamu harcamalarının değerlendirilmesi, vergi sistemi, vergi denetimi ve vergi aflarıdır.

2.5.3.1. Vergi Yükü

Vergi yükü, kişinin vergisini ödemesi sonrasında gelirinde veya servetinde meydana gelen azalmayı ifade etmektedir. Vergi yükü, ödenen vergiye ve çeşitli faktörlere bağlıdır. Bu faktörler; vergi sisteminin yapısı, istisna ve muafiyetler, vergi kaçakçılığı, vergiden kaçınma imkânı, verginin yansıma kabiliyeti ve kayıt dışılıktır (Uygun ve Kasa, 2017: 31). Vergi yükü, objektif ve sübjektif vergi yükü olarak iki farklı şekilde değerlendirilebilir. Objektif vergi yükü, mükellefin üzerinde hissettiği baskının hesaba katılmadığı, birtakım teknik hesaplamalar sonucu matematiksel olarak ifade edilen yüküdür. Objektif vergi yükünün

hesaplanmasında psikolojik unsurlara yer verilmediğinden, vergi yükünün mükellefler üzerinde nasıl bir etki bıraktığı konusu net olarak gözlenememektedir (Kitapçı, 2015: 134). Başlıca objektif vergi yükü hesaplama yöntemleri aşağıdaki gibidir:

Bireysel Vergi Yükü : Ödenen Vergi/ Gelir

Toplam Vergi Yükü : Vergi Gelirleri/ GSMH

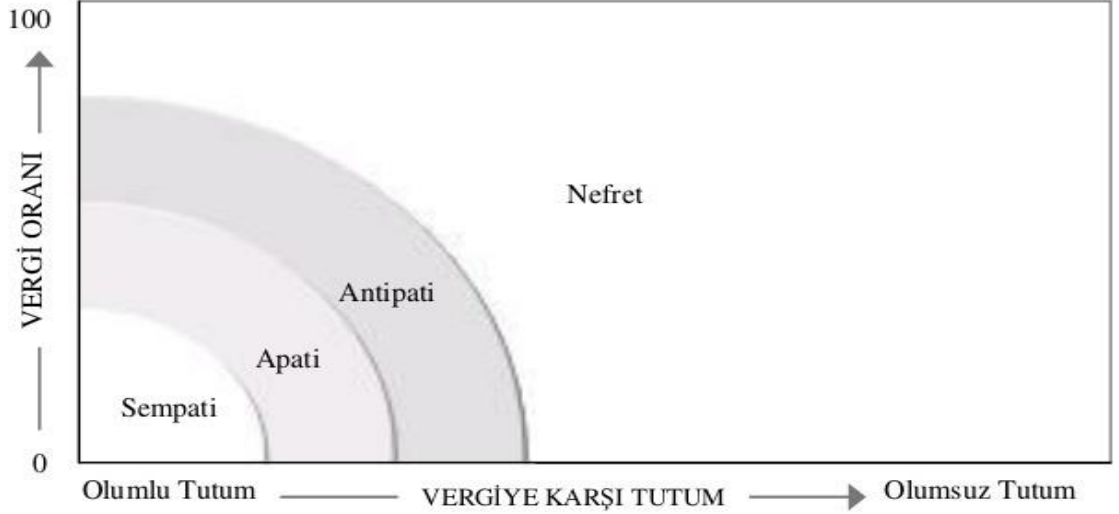
Net Vergi Yükü : (Ödenen Vergi- Sağlanan Kamusal Hizmet Faydası)
/ Gelir

Gerçek Vergi Yükü : (Ödenen Vergi+ Yansıyan Vergi) - (Sağlanan Kamusal
Hizmet Faydası +Yansıtılan Vergi)/ Gelir

Sübjektif vergi yükü ise vergi sonrasında kişinin iktisadi gücünde meydana gelen kaybın, mükellef üzerinde yarattığı psikolojik baskıdır. Mükellefler bazen gerçekte katlandığı vergi yükünden daha ağır bir vergi yükü hissederken, bazen de katlandığı vergi yükünün altında bir yük hissetmektedirler. Özellikle dolaylı vergilerden oluşan bir vergi sisteminde hissedilen yük, mali anestezi nedeniyle objektif vergi yükünün altında gerçekleşmektedir (Demir, 2016: 81).

Şekil 2’de vergi oranları ile mükelleflerin vergiye karşı tutumları arasında doğrusal bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre, mükelleflerin vergiye karşı tutumları, vergi oranları arttıkça olumsuz olarak değişmektedir. Başlangıçta mükellefler, düşük vergi oranlarına *sempati* ile yaklaşırlar. Bu aşamada mükellefler, vergilerle devletin kendisine daha iyi hizmet sunacağını düşünmektedirler. Nitekim vergilerini severek ve isteyerek öderler. İkinci aşama *apati* aşamasıdır. Bu aşamada mükellefler, vergilerini ödeme konusunda isteksiz davranmaktadırlar. Bu isteksizlik haline eğitim, devlete bağlılık, sosyal sınıf farklılıkları gibi unsurlar etkili olmaktadır. Üçüncü aşama olan *antipati* aşaması, mükellefler genel olarak vergiye karşı olumsuz tutum geliştirdiği aşamadır. *Nefret* aşamasında ise mükellefler vergiye kesin olarak nefret duymaktadırlar. Bu aşamada mükellefler, hile ve gizli olarak gerçekleştirdikleri tepkilerini, protesto ve gösterilerle göstermekte ve vergi yönetimine karşı direnmektedirler (Aktan, Dileyici ve Saraç, 2002: 120-121).

Şekil 2
Mükellef Davranışları Yönünden Oran-Tutum Analizi

Kaynak: Aktan , C.C., D.Dileyici ve Ö.Saraç (2002: 120)

Vergi yükü, vergi türlerine ve bu vergilerin toplam gelirler içindeki payına göre de değişiklik göstermektedir. Örneğin, Türkiye’de 2004 yılı Gelirler Genel Müdürlüğü verilerine göre; dolaylı vergilerin, vergi gelirleri içindeki payı %69 iken, dolaysız vergilerin payı %31’de kalmaktadır. Dolayısıyla daha gerçekçi verilere ulaşmak için vergi yüklerinin dolaylı ve dolaysız olarak farklı hesaplamaları yapılmalıdır (Savaşan ve Odabaş, 2005: 4).

OECD (2002-2008) yılları verilerine göre, ortalama vergi yükü en düşük olan ülkeler: Meksika, Japonya, Kore, ABD ve Türkiye’dir. Türkiye’nin vergi yükünün ABD, Japonya gibi ülkelere yakın görünmesine rağmen, söz konusu ülkelerin vergi ahlakı düzeylerinin ülkemizden daha yüksek olduğu unutulmamalıdır (Gencel ve Kuru, 2012: 46). Vergi yüküyle ilgili Türkiye’de 14 il merkezinde 1410 mükellef üzerine uygulanan bir anket çalışmasında ise vergi mükelleflerinin herhangi bir zorlama olmaksızın gönüllü olarak gelir veya servetlerinden ödemeye razı olduğu vergi oranı %13 olarak bulunmuştur. Türkiye’de objektif vergi yükünün %26 olduğu düşünülürse, mükelleflerin ödediği verginin yarısından rahatsızlık duyduğu anlaşılmaktadır (Demir, 2016: 85).

Sonuç olarak, mükelleflerin hissettiği sübjektif vergi yükü, onların vergiye karşı tutum ve davranışlarını belirlemektedir. Mükellefler kimi zaman algıladıkları yükün ağırlığına göre yasal olmayan yollara başvurmakta, kimi zaman da toplu halde tepki göstermektedirler. Mükelleflerin psikolojik ve sosyolojik bir varlık olduğu düşünülürse, onların ödeme noktasındaki kararı, vergi yükü ve bu yük ile ilgili değerlendirmelerine bağlı olduğu söylenmelidir (Yegen, 2013: 23).

2.5.3.2. Enflasyon

Enflasyon, fiyatlar genel düzeyinde meydana gelen sürekli artış olarak tanımlanmaktadır. Geliri, enflasyon artışından daha düşük düzeyde artan kesim için vergi, tersine artan oranlı bir etkide bulunmaktadır. Böyle durumlarda artan oranlı vergi tarifi, gelir adaletini sağlama işlevini yerine getirememektedir (Bülbül, 2014: 36). Özellikle gelişmekte olan ülkelerde sıklıkla yaşanan yüksek enflasyon, bireylerin alım güçlerini ve refah seviyelerini düşürdüğü gibi hazineyi de gelir kaybına uğratmaktadır. Bu ekonomilerin vergi sistemlerinin esnek yapıda olmaması, kazançların enflasyonla birlikte hareket edememesi ve vergi gelirlerinin tahsil süreleri boyunca aşınması Tanzi etkisi doğurmaktadır. Çözüm olarak vergi ödeme sürelerinin kısaltılması ve peşin ödeme uygulamasına geçilmesi önerilebilir. Ayrıca değişik vergi takvimlerinin tekdüze hale getirilmesi de hazinenin gelir kaybını engelleyebilir. Böylelikle mükelleflerin adalet algısının olumlu etkilenmesi ve vergi ahlakı düzeylerinin artırılması mümkün olacaktır (Şen, 2003: 1-8).

Gelişmekte olan ülkelerin serbest piyasa koşullarına uyum sağlaması yolunda yaşadığı sorunlar, yatırımcılar ve kamu otoritesi bakımından tehlikelidir. Geçiş ekonomilerinde para ve faiz piyasasında öngörülemeyen anlık konjonktür değişiklikleri, döviz hadlerinin oynaklığı, enflasyona mani olamama, ekonomik istikrarın sağlanmasına yönelik para ve maliye politikalarının etkinsizliği ekonomik krizlere neden olmaktadır. Kriz ortamında mükellefler, ekonomik faaliyette bulunmayacak, para vb. değerlerini yastık altında tutmak istemektedirler (Biberoğlu, 2006: 45). Bu dönemlerde enflasyonun, ücretlilerin nominal ücretlerini artırarak mali sürüklenme yoluyla onları bir üst vergi dilimine kaydıracağı bilinmektedir. Böyle bir ortamda, ücretlilerin vergi hasılatları ve

uyumları da yüksek seyretmektedir. Hâlbuki bu yükseklik, gönüllüden çok zorunlu bir uyumun sonucudur.

Enflasyon ile vergi kaçakçılığı arasındaki ilişkinin araştırıldığı çalışmalarda, enflasyon artışının vergi kaçakçılığını artırdığına dair bulgulara ulaşılmıştır. Örneğin, ABD’de yapılan bir çalışmada %1’lik enflasyon artışı, %0,14 oranında eksik beyan artışı ile sonuçlanmıştır. İspanya’da yapılan başka bir çalışmada ise fiyatlar üzerinde en büyük enflasyonist etkinin işverenlerden alınan sosyal güvenlik vergileri olduğu tespit edilmiştir. Firmaların yüksek sosyal güvenlik vergisi ödemesi, onların verimliliklerini ve rekabetçi yapılarını bozduğu kaydedilmiştir (Ekici, 2009: 205). Sonuç itibarıyla enflasyonun, nispi vergi yükünü artırdığı, gelir adaletini bozduğu, refah kaybına neden olduğu için mükellefin vergi ahlakı düzeyini düşürdüğü söylenebilir.

2.5.3.3. Kayıt dışılık ve Yolsuzluk

Kayıt dışı ekonomi olgusu kimi zaman “yeraltı ekonomisi” terimi ile ifade edilmekle beraber; kara ekonomi, enformel ekonomi, ikinci ekonomi, paralel ekonomi, gölge ekonomi, gizli ekonomi terimleri ile de ifade edilmektedir. (Yılmaz, 2004: 16). Kayıt dışı ekonomi, milli gelir hesaplamalarına dâhil edilmeyen tüm ekonomik faaliyetleri kapsamaktadır. Bunlar yasa dışı olabileceği gibi, ev işleri, araba yıkamak gibi yasal faaliyetler de olabilir. Anlaşılacağı üzere kayıt dışılık, vergi kaçırma teriminden daha kapsamlı bir kavramdır (Saruç, 2015: 21).

Kayıt dışı ekonomi, vergi kanunları bakımından, vergilendirilmesi gereken işlemin gizlenmesi, denetlenememesi ve tahsil edilememesi olarak tanımlanmaktadır Ayrıca kayıt dışılık, kayıtlı olmayan istihdamı da ifade etmektedir. Nitekim OECD (2009) verilerine göre gelişmekte olan ülkelerde işgücü rakamlarına yansımayan çalışan sayısı, kayıtlı çalışanların sayısından daha fazla olduğu kaydedilmiştir. Bu durum, çalışanların ekonomik durumlarını iyileştirme yollarını arayarak, kamu giderlerine katkı yapmak istememesinden kaynaklanmaktadır (Schneider, 2012: 59). Yukarıda ifade edilen kayıt dışı

ekonomi tanımlarını, üç başlık altında kategorize etmek mümkündür (Yılmaz, 2004: 18).

- **Beyan dışı ekonomi:** Vergi yasalarından, düzenlemelerinden kaçan faaliyetler için kullanılır. Örneğin, gelirin veya servetin beyan edilmemesi vb.
- **Enformel Ekonomi:** Kanunlarla yasaklanmamış, devlet kontrolünün olmadığı, düzenleme dışı kalmış alanlarda faaliyet gösteren ekonomidir. Örneğin, ikinci olarak yapılan küçük çaplı işler vb.
- **Yasa dışı Ekonomi:** Kanunlarla kesin olarak yasaklanmış faaliyetlerin gerçekleştirilmesidir. Örneğin, kaçakçılık, kumar oynatma, uyuşturucu ticareti vb.

Kayıt dışılığı denetim altına almak için ceza, kanuni takibat, eğitim ve ekonomik tedbirler uygulanabilir. Burada asıl sorun, faaliyetlere kimlerin katıldığının tespiti ile ilgilidir. Kayıt dışılığın yapısal sorunu, kendini gizleyen kişilere ve faaliyetlere ulaşamamaktır (Yurdakul, 2008: 206).

Dünya Bankası yolsuzluğu, bireyin özel çıkarları için kamu gücünü suistimal etmesi olarak tanımlamıştır. Kamu gücünün suistimali, bireyin özel çıkar elde etmesiyle sınırlı kalmamakta aynı zamanda bireyin ait olduğu sosyal gruba çıkar sağlama amacını da içermektedir. Yolsuzluk çoğu zaman hediyelerle veya lobi faaliyetleriyle karıştırılmaktadır. Buna karşın yolsuzluk, bu örneklerden daha farklı bir kavramdır. Şöyle ki, hediyelerde bir karşılık yokken, rüşvette bir karşılık söz konusudur. Lobi faaliyetleri ise çıkar sağlamanın daha monopolistik halidir (Giray, 2005: 113-114).

Yolsuzluk ile vergi ahlakı ilişkisini inceleyen çok az sayıda ampirik çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar neticesinde, yolsuzluğun fazla olduğu ülkelerde vergi ahlakının düşük olduğu söylenebilir. Yolsuzluğun yaygın olduğu ülkelerdeki kamu geliri, yolsuzluğun daha az olduğu ülkelere kıyasla daha düşüktür. Yolsuzluğu engellemeye çalışan kamu tedbirlerinin finansmanı için yine mükelleflere başvurulması (ek vergi konulması gibi) vergi ahlakı üzerinde ikinci bir bozulmayı beraberinde getirebilmektedir (Goerke, 2006: 1-2).

Torgler'in geçiş ülkelerinde yolsuzluk ve vergi ahlakı ilişkisini konu aldığı çalışmasında; kişilerin vergi ahlakı düzeyinin yolsuzluk algılarına göre değiştiği tespit edilmiştir. Vergi ahlakının artırılması için kamuda şeffaflığın sağlanarak standartların oluşturulması, yöneticilerin takdir yetkilerinin sınırlandırılması ve yerel yönetimlere daha çok mali özerklik verilmesi önerilmektedir (Torgler, 2004b: 20). Sonuç olarak, kayıt dışılığın vergi ahlakını azaltarak daha fazla kayıt dışılığa sebebiyet verdiği söylenebilir. Yolsuzluğu ise mükellefin algılamaları ölçüsünde, vergi ahlakını azaltan bir faktör olarak değerlendirmek yerinde olacaktır.

2.5.3.4. Kamu Harcamalarının Değerlendirilmesi

Kamu harcaması, kamu ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak, para şeklinde yapılan, yetkili kişilerce gerçekleştirilen, zaman içerisinde sürekli artma eğilimi gösteren harcamalardır (Akdoğan, 2009: 62). Mükellefin vergi ödeme motivasyonu ise bu harcamaların hangi alanlarda kullanıldığına dair bilgisi ile yakından ilgilidir (Akkara ve Gencel, 2016: 44). Vergilerin israf edildiği algısı, mükellefin vergi ahlakını düşürecek, kamu harcamalarının etkin ve verimli kullanıldığı algısı ise vergi ahlakı düzeyini artıracaktır (Yurdadoğ, Gökbunar ve Tuncay, 2016: 812). Kısacası, vergi ahlakının artırılması için kamu harcamalarının etkin ve vatandaşların tercihlerine uyumlu şekilde yapılması gerektiği söylenebilir (Demir, 2008: 171).

Konuyla ilgili az sayıda yapılmış ampirik çalışma bulunmaktadır. Örneğin, Zonguldak'ta 457 mükellef üzerinde yapılan anket çalışması sonucunda katılımcıların %67,5'i, demiş olduğu verginin nasıl harcandığı ve hangi kamu hizmeti olarak kendilerine döndüğünü kesinlikle bilmek istemiştir (Bağdigen ve Erdoğan, 2010: 114). Manisa ilinde yapılan bir diğer ankette ise mükellefin ödediği vergi ile kamu harcamaları arasında bağ kurduğu tespit edilmiş, ayrıca öğrenim düzeyi arttıķa kamu harcamalarını izleme ve değerlendirme duyarlılığının da arttığı sonucuna ulaşılmıştır (Muter, Sakınç ve elebi, 1993: 38-41). Denizli ilinde yapılan başka bir çalışmada, ankete katılanların %87,14', kamu harcamalarından yeterince yararlanamadığını, %80,5'i de devletin topladığı

vergileri etkin bir şekilde kullanamadığını belirtmiştir (Çoban, 2004: 136). Bayraklı, Saruç ve Sağbaş'ın 477 vergi mükellefine uygulamış olduğu ankette ise katılımcıların %76'sı, devlet tarafından toplanan vergilerin akıllıca kullanılarak kendilerine hizmet olarak dönmediğini düşündüklerini belirtmişlerdir. Bu ifadeye katılanların oranı ise %8'de kalmıştır (Bayraklı, Saruç ve Sağbaş, 2004: 19).

Çalışmalar sonucunda, mükellefin vergisini öderken kamu harcamalarını sorguladığı görülmektedir. Mükellefin vergi ve harcama politikasından memnuniyetsizliği, vergi ahlakı düzeyini düşürmekte ve vergi karşısında uyumsuz davranışlara bulunmalarına sebebiyet verebilmektedir.

2.5.3.5. Vergi Sistemi

İyi bir vergi sisteminin oluşturulmasının temeli, yatay adaletin sağlanması yani aynı koşullarda bulunanlara aynı vergisel işlemin uygulanmasıdır. Adil vergileme yaklaşımında ekonomik durum, kişilerin elde ettikleri gelir bakımından ölçülmekte, aynı gelire sahip olanların eşit koşullarda olduğu kabul edilmektedir. Gelişmiş ülkelerde düşük gelir gruplarında marjinal vergi oranlarının çok yüksek olması, artan oranlı vergileme yoluyla dikey adaletin sağlanmasından çok yatay adalet sorunu üzerinde durmayı gerektirmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde ise lüks malların vergilendirilmesi önem kazanmış, bir taraftan hazine gelirleri artarken diğer taraftan da dikey adaletin sağlanması istenmiştir (Akkaya, 1988: 347). Dolayısıyla adalet, vergileme teknikleri farklı olsa da hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde arzulanan bir kavramdır. Mükellef, vergi kaçırma kararını vergi sisteminin adil olup olmamasına göre vermektedir. Adil olmayan bir vergi sisteminde mükellefin vergi kaçırmayı rasyonelleştirecek güdülerini artmaktadır. Mükellefin vergi adaleti algısındaki bozulma ise vergi ahlakını azaltacak ve vergi kaçakçılığını artıracaktır (Bilgin, 2011: 270).

İbn Haldun, vergi oranları yükseldiğinde vergi gelirlerinin düşeceğini ifade etmiştir. Ayrıca vergi matrahı ve vergi oranları ne kadar düşük olursa, girişim kültürü o kadar artacaktır. Bu durumda bireyler masraf ve gelirlerini kıyaslayacaklardır. Kârının düşük olduğunu gören bireyler, zahmete değmeyen faaliyetlerinden vazgeçmek isteyeceklerdir. Bu bakımdan vergi oranları, vergi

gelirlerini ve girişimciliği artırmak için düşük tutulmalıdır (İsmail ve Jaafar, 2017: 1-20). Nitekim Clotfelter (1983) ABD’de yapmış olduğu ampirik çalışmasında, vergi oranlarının dolayısıyla vergi sonrası harcanabilir kişisel gelir düzeyinin, vergi beyanında etkili olduğunu ifade etmiştir. Bu sonuca göre, vergi beyanında artış sağlanması için vergi oranları olabildiğince düşük tutulmalıdır (Şahin, 2011: 87).

Devletin istisna, muafiyet ve indirim uygulamaları da vergi sisteminin bir parçasıdır. Bu uygulamalar nedeniyle vergi gelirlerinde yaşanan kayıplar, diğer vergi çeşitleri üzerindeki vergi oranlarını olmasından gerekenden daha yüksek ayarlanması ile telafi edilmeye çalışılmaktadır. Bu durum, istisna, muafiyet ve indirimlerden yararlanamayan mükellefin vergi yükünün artmasına, vergide eşitlik ve adalet ilkelerinden uzaklaşılmasına neden olmaktadır (Biberoğlu, 2006: 829).

Vergi sisteminde sayısal olarak çok verginin olması da mükelleflere çok fazla vergi ödediği algısı yaratarak hissedilen vergi yükünü artırabilir. Ayrıca her bir vergi türü, ayrı bir kanuni düzenlemeyi gerektireceğinden, vergi kanunlarını daha karmaşık hale getirebilmektedir (Topkan, 2016: 78). Mükelleflerin vergiye ilişkin hukuki düzenlemeleri anlama ve bu düzenlemelere uyum sağlama kapasitesi olarak ifade edilen vergi sisteminin karmaşıklığı da vergi uyumunu azaltabilmektedir (Üyümez, 2016: 90).

2.5.3.6. Vergi Denetimi

Vergi denetimi, vergi yükümlüleri ve sorumlularının vergilendirmeye ilgili yasal düzenlemelere uyup uymadıkları, vergilendirmeye ilgili işlemlerinin gerçeği yansıtıp yansıtmadığının tespitine yönelik olarak, vergi idaresinin yetkili memurları tarafından kamusal güce dayalı olarak yapılan ve hukuki sonuçlar doğuran devamlı kontrollerdir (Çavuş, 2006: 6). Vergi denetimi, mükellefin yasalara uygun hareket etmesi ve doğru beyanda bulunmaları amacıyla yapıldığı gibi bütçeye kaynak sağlamak, bütçe açıklarını kapatmak ve gelir dağılımında adaleti sağlamak için de yapılmaktadır (Çelik, 2015: 75).

Vergi denetimi günümüzde yalnızca vergi kayıp ve kaçaklarının tespit edilme aracı olmaktan çıkmış, tüm ekonomik birimlerin ilgilendiği bir konu haline gelmiştir. Örneğin, vergisel konularda sakıncalı faaliyette bulunup denetim geçirmiş bir şirket ile diğer firmalar iş yapmak istemeyeceklerdir. Bu nedenle vergi denetimi gerek devlet gerekse diğer ekonomik birimler açısından önem arz etmektedir. Vergi incelemelerinde yöneltilen en büyük eleştirilerden biri ise denetimin genellikle kayıtlı mükelleflere yapılmasıdır. Kayıtlı mükelleflerin en küçük hataları, banka ve diğer veri sistemleri aracılığıyla incelemeye takılmaktadır. Buna karşın, vergi kaçırın mükellefler genellikle kayıt dışı yöntemleri kullanmaktadırlar. Bu sorunun çözümü, kayıt dışılığı minimize etmek ve mükelleflere vergi bilinci kazandırmak ile mümkündür (Ergen ve Kılınçkaya, 2014: 283-302).

Denetim, mükellefler için bir baskı unsurudur ve onların vergi kaçırma eylemlerine girmelerini engellemektedir (Taşkın, 2010b: 72). Nitekim Allingham-Sandmo Modeli, vergi cezaları ile denetim olasılığının, mükellefin vergi kaçırma konusundaki kararında belirleyici olduğunu ortaya koymuştur. Ancak model, ceza ve denetimin olmadığı durumda vergi ahlakı yüksek mükellefin gönüllü uyumunu açıklama noktasında yetersiz kalmıştır (Güner, 2008: 34). Birçok akademik çalışma, denetim ve cezaların artırılmasıyla vergi uyumunun da arttığını doğrulamaktadır. Buna karşın, vergi bilincinin oluşturulmasında ödül ve ceza gibi dışsal kaynaklar tek başına yeterli değildir. Bu durum, özellikle uzun vadede içsel motivasyonu tamamen ortadan kaldırmakta ve uyumsuz mükellef tipini doğurmaktadır (Kitapcı, 2017: 443).

Vergi denetiminin, vergi ahlakıyla ilişkisini araştıran ampirik çalışmalar mevcuttur. Örneğin, Manisa ilinde uygulanan bir anket çalışmasında, denetim geçirmiş veya cezaya muhatap olmuş mükellefin vergi kaçakçılığı konusuna daha hoşgörüyü yaklaştığı tespit edilmiştir (Muter, Sakınç ve Çelebi, 1993: 46). Çoban'ın Denizli iline uyguladığı anket çalışmasında ise mükelleflerin vergi denetim ve cezalarının caydırıcı nitelikte olmadığı kanaati taşıdığı tespit edilmiştir. Ayrıca mükellefler para cezalarının yanında hapis cezalarının da verilmesini istemişler, böylelikle vergilemede daha etkin sonuçlara ulaşılacağını

ifade etmişlerdir (Çoban, 2004: 153). Demir'in, Ege Bölgesinde 6 il merkezinde uygulamış olduğu anket çalışmasında da, vergi ahlakı düzeyi yüksek mükelleflerin, vergi denetimlerini oldukça yetersiz bulduğu görülmüştür. Vergisini ödeyen mükellefin pişmanlık duymaması için denetim ve cezaların etkinliğinin artırılması gerektiği kaydedilmiştir (Demir, 2008: 173).

Tüm bu araştırmalar, vergi denetiminin vergi ahlakı düzeyini belirlemede oldukça etkili olduğunu göstermektedir. Buna karşın, vergi ahlakı düzeyinin klasik teoride olduğu gibi yalnızca denetim ve cezalara indirgenemeyeceği de bilinmelidir. Çünkü diğer içsel faktörlerin etkilerini ihmal eden klasik görüş, denetimsiz ve cezaların olmadığı vergi sisteminde, mükelleflerinin vergi ödeme davranışını açıklayamamaktadır.

2.5.3.7. Vergi Affı

Vergi affı, devletin vergi ve vergiye bağlı alacaklarının bir kısmı veya tamamı için inceleme ve kovuşturmadan vazgeçmesidir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde sık sık başvurulanan vergi afları, kapsamlı bir vergi reformu ile birlikte getirilmemiş, yalnızca hazineye kısa vadede gelir artışı sağlamak için tercih edilen bir uygulama haline gelmiştir (Savaşan, 2006: 44).

Kamu otoritesinin vergi affı uygulamasına gitmesinin altında siyasi, ekonomik ve teknik birtakım nedenler olabilir. Ülkede yaşanan siyasi istikrarsızlık, toplumsal gerginliğin dizginlenmesi, seçmen ve iktidar arasında toplumsal uzlaşma sağlama amacı, siyasi nedenlerden bazılarıdır. Bütçe açıkları, yüksek enflasyon, kayıt dışı unsurları vergilendirme gayreti ile hazineye acil finansman kazandırmak ise ekonomik nedenler olarak sayılabilir. Takibe alınmış, yargıya intikal etmiş vergi alacakların vergi idaresi ve yargısının iş yükünü artırması, sürüncemede kalmış alacaklara tahsil yeteneğinin kazandırma amacı ise teknik nedenlerden bazılarıdır (Taşkın, 2010a: 126). Vergi aflarını olumlu ve olumsuz olarak değerlendiren görüşler mevcuttur.

Olumlu görüşler:

- Vergi kaçırmış ve pişman olmuş mükellefler için af, suçluluk duygusundan kurtulmanın bir fırsatıdır (Savaşan, 2006: 47).
- Vergi affı etkin bir denetim sistemi ile desteklenebilirse gönüllü uyum artırılabilir.
- Vergi mevzuatının karmaşık yapısı, ödemeye istekli mükellefi yanıltarak, onu uyumsuz bir mükellef görünümüne sokabilir. Bu yüzden aflar, tasarlanmadan işlenen vergi suçlarının telafisine imkân verir.
- Aflar, insanların kontrol edebileceği riski artırıp, onları riskli portföylere yönlendirebilir. Bu durumda af, kişilere sigorta imkânı sağlamış olacaktır. Ayrıca aflar daha fazla girişimciliğe ve rekabete yol açacaktır (Andreoni, 1990: 158).

Olumsuz görüşler:

- Mükellefler nezdinde adalet ve eşitlik kavramları tartışmaya açılacaktır. Vergisel ödevlerini yerine getiren uyumlu mükellef, uzun dönemde uyumunu kaybedecek ve af beklentisi içine girecektir.
- Vergi mevzuatında yer almayan afların, sürekli tekrarlanarak mevzuatın bir parçası haline gelmesi vergi kaybını artırabilir (Kargı ve Yüksel, 2010: 12).
- Vergi afları, devletin vergisini toplayamadığının göstergesidir.
- Tasarlanarak işlenen vergi suçları, nitelikli suç olarak değerlendirmeli ve affa layık görülmemelidir (Besen, 2007: 86).
- Vergi aflarının kişilere geçmişe dönük işlem yapma imkânı sağlaması (matrah artırımı, stok affı vb.) onları kayıt dışılığa teşvik edecektir (Bülbül ve Karadeniz, 2004: 880).

Vergi aflarının başarısı, vergi tabanında gerçekleşen yükselme ve kayıt dışı kişilerin kayıt altına alınmasıyla ölçülebilir (Yaraşır, 2013: 176). Buna karşın, vergi aflarının mükellefin psikolojisi üzerinde yarattığı etkinin hesaba katıldığı bir değerlendirme daha gerçekçi olacaktır. Bu ilişkiyi konu edinen çalışmalar mevcuttur. Örneğin, Manisa ili merkezinde 505 Gelir Vergisi (beyannameli)

mükellefine uygulanan anket çalışmasında, katılımcıların %62,8'i, *Vergi affının bir kereye mahsus olmak üzere uygulanabileceğini* ifade etmiştir (Muter, Sakıncı ve Çelebi, 1993: 19). GİB (2007) tarafından 18 ilde 6546 kişiyle yapılan Mükellef Eğilimleri Anketinde ise deneklere, *Vergi affı, vergi kaçırarlara yaramaktadır* önermesi yöneltmiştir. Deneklerin %42,9'u bu ifadeye katıldığını, %30,9'u tamamen katıldığını beyan etmiştir (GİB, 2007: 69). Edirne ilinde 375 mükellef üzerine uygulanan başka bir ankette ise *Vergi aflarının kriz dönemleri haricinde uygulanması, vergisini düzenli ödeyen mükellefe haksızlıktır* ifadesine denekler %88 katılım göstermiştir. (Çil, 2011: 89).

Vergi afları, vergi sisteminde yeni reformlara zemin oluşturacak şekilde tek başına uygulandığında, mükellef tutum ve davranışlarında herhangi bir olumsuz değişmeye neden olmamaktadır. Buna karşın, vergi aflarının gelir elde etmek amacıyla sık sık başvurulmuş bir kaynak haline gelmesi durumunda, mükellefin devlete olan güvenini sarsılmakta ve gönüllü uyumunun azalmasına neden olmaktadır (Çetin, 2007: 184).

2.6. Mükellefin Vergiye Karşı Tepkileri

Mükellefin vergiye karşı tepkileri, iki ana başlık altında *aktif tepkiler* ve *pasif tepkiler* olarak ele alınmıştır.

2.6.1. Mükellefin Vergiye Karşı Pasif Tepkileri

Bireysel anlamda vergiye gönüllü uyumunu gerçekleştirememiş mükellefin, yasal sınırlar içinde kalarak vergiye karşı geliştirdiği tepkilere *pasif tepkiler* denmektedir. Pasif tepkiler; vergiyi yansıması, ödemenin geciktirilmesi, vergiden kaçınma, mükellefin tüketim ve tasarruf kararını etkileme ve vergi cennetine göç başlıkları altında incelenecektir.

2.6.1.1. Vergi Yansıması

Verginin yansıması, vergi yükü baskısı sonucunda ortaya çıkan, bireysel veya kurumsal nitelikli bir direnme biçimidir. Vergiyi ödeyen kimsenin, piyasa imkânlarından yararlanmak suretiyle verginin bir kısmı veya tamamını başkasına devretmesi, vergi yansıması olarak ifade edilmektedir. Faaliyet ve girişimlerinde

ayarlamalar yaparak vergiyi ödeyen kişi, vergi yükünü bir başkasına aktarabilmektedir. Verginin yansması sonucunda, verginin kanuni mükellefi ile fiili mükellefi aynı kişi olmamaktadır (Çakar, 2013: 1296).

Vergi yansması dört aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada vergi ödenmekte, vurgu aşaması da denilen ikinci aşamada ise vergiyi ödeyen kimse, yüklendiği vergiden dolayı psikolojik baskı hissetmektedir. Üçüncü aşamada, vergiyi ödeyen kişi bazı imkânlardan yararlanarak ödediği verginin tamamını veya bir kısmını başka kişilere aktarmaya çalışmaktadır. Dördüncü ve son aşamada, aktarılan vergi artık son kişi üzerinde kalmakta ve artık başka bir kişiye aktarılamaz hale gelmektedir. Bu aşama, yerleşme aşaması olarak da adlandırılmaktadır (Kaynar, 2010: 32).

Vergi oranlarının ve fiyatların karşılıklı etkileşimi, yansmanın başarısını etkilemektedir. Örneğin, %1 oranında artan verginin, fiyatları %1'den daha fazla artırması ya da azaltması mümkündür. Bu durumda vergi yansmasının sağlıklı olarak gerçekleşmediği görülmektedir. Burada verginin adil olup olmadığından çok, aksak fiyat oluşumlarının yarattığı olumsuz durum söz konusudur (Saraçoğlu, 2006: 72). Vergi yansmasının başarısı için yansmanın koşulları ve süreçlerinin de çok iyi bilinmesi gerekmektedir. Örneğin, dolaylı vergilerin yansıtılması, dolaysız vergilere göre daha kolay olmaktadır. Üzerine vergi konulan malın arz ve talep esneklikleri ile malın satıldığı piyasa da yansmanın yönünü ve derecesini etkilemektedir. Ayrıca yansma kabiliyeti, konjonktürel daralma ve genişleme dönemlerine göre de değişmektedir. Vergi yansması, ekonominin genişleme dönemlerinde daha kolay gerçekleşmektedir.

Vergi yansmasının diğer mükellef tepkilerinden ayrılan yönü, devlet açısından herhangi bir vergi kaybı oluşturmamasıdır. Ancak bu yöntem, devletin vergi yükünü toplumda dengeli dağılımını sağlama görevini yerine getirememesine neden olmaktadır (Aktan, Dileyici ve Saraç: 2003: 129).

2.6.1.2. Ödemenin Geciktirilmesi

Mükellefin vergiye karşı göstermiş olduğu pasif tepkilerden biri de, vergi borcunu geç ödemektir. Vergi borcunu geciktirme konusu, vergi mükellefinin kullanacağı kredinin faiz oranı ile doğrudan ilişkilidir. Buna göre, mükellefler vergi borcunu ödememesi sonucu katlanacağı gecikme zammı ile kullanacağı kredinin faiz oranlarını karşılayacaklardır. Vergi ödememenin fırsat maliyeti, kullanacağı kredi faiz oranının maliyetinden daha düşük ise vergi borcu zamanında ödenmeyecektir. Ayrıca enflasyonun yüksek olduğu ülkelerde verginin zamanında ödenmemesi, verginin reel değerini azaltacaktır (İnanç, 2012: 19).

2.6.1.3. Vergiden Kaçınma

Vergiden kaçınma, vergiyi doğuran olaya neden olmadan, vergi yükünün dışında kalma girişimini ifade etmektedir. Bu girişim, herhangi bir yasa dışı eylem değildir. Bu amaçla mükellef çeşitli yasa boşluklarını; profesyonel danışmanlar, vergi planlayıcıları ve muhasebecilerden yardım alarak değerlendirmektedir. Özellikle yüksek marjinal vergi hadlerinin geçerli olduğu vergi uygulamaları, mükellefin vergiden kurtulmak için çeşitli yollar aramasına neden olmaktadır. Vergi otoritesinin, vergiden kaçınmayı engelleyecek önlemler alması sonucunda mükellefler, yüksek vergi hadleri nedeniyle çalışma gücünü azaltabilmektedirler. Bu durum, bireylerin sosyal ve ekonomik refahında azalmaya sebebiyet vermekte ve uygulamaya konulmuş verginin fonksiyonunu kaybetmesine neden olmaktadır (Akdoğan, 2009: 169-170).

Ekonomistler analizlerinde, vergi kaçakçılığı ve vergiden kaçınma davranışını birlikte ele alma eğilimindedirler. Bunun nedeni, her iki davranışın sonucunda da kamu gelirin azalmasıdır. Nitekim Allingham ve Sandmo (1972) vergi kaçırma/ kaçınma davranışını, rasyonel değişkenler nezdinde dışsal faktörlere odaklanarak açıklamıştır. Buna karşın, vergi kaçırma/ kaçınma davranışında psikolojik faktörlerin daha belirleyici olduğu yapılan ampirik çalışmalardan anlaşılmıştır (Kirchler, Maciejovsky ve Schneider, 2001: 4).

Mükellefin vergi yükümlülüğünü azaltıcı eylemlerde bulunması, devletin potansiyel vergi gelirinden daha az vergi geliri elde etmesine neden olmaktadır (Savaşan ve Odabaş, 2005: 2). Buna rağmen, devletler kimi zaman vergi gelirlerini ikinci planda tutmaktadırlar. Özellikle negatif dışsallıkların içselleştirilmesi amacıyla uygulanan Pigouvian vergiler, mükelleflerin vergiden kaçınmalarını özendirmektedirler. Pigouvian vergilerin, tüketicilerin güçlü bir şekilde vergiden kaçınmasına neden olduğu, yapılan ampirik çalışmalarla da doğrulanmıştır (DeCicca, Kentel ve Liu, 2013: 1130-1141).

2.6.1.4. Mükellefin Tüketim ve Tasarruf Kararını Etkileme

İktisadi açıdan gelir, tüketim ve tasarruf şeklinde kullanılmaktadır. Vergi oranlarındaki artışlar da kişilerin kullanılabilir gelirlerini azaltmakta dolayısıyla bireylerin tüketim ve tasarruflarının birleşimini değiştirmektedir. Vergileme sonrasında mükellef önce lüks tüketim mallarından vazgeçmekte daha sonra kademeli olarak zorunlu tüketim mallarının kullanımı düşürmektedir. Dolayısıyla mükellefin hissettiği vergi yükü baskısı, gerek tasarrufun, gerekse tüketimin kısılmasını beraberinde getirmektedir (Aktan, Dileyici ve Saraç: 2003: 8).

Emek üzerinden alınan vergilerin artması, emek gelirinin azalışı anlamına gelmektedir. Bu durumda çalışanlar, eski yaşam standardını korumak için daha fazla çalışmak isteyeceklerdir. Bu etkiye *gelir etkisi* denmektedir. Başka bir seçenek olarak; kişi, emek arzını azaltarak, ödediği verginin de azalmasını sağlayabilmektedir. İş gücü arzının düşmesiyle sonuçlanan, boş zamanın çalışmaya tercih edildiği bu duruma ise *ikame etkisi* denmektedir (Durkaya ve Ceylan: 2006: 81). Ayrıca ikame etkisinin artması, mükellefin kayıt dışı faaliyetlerde bulunmasına da sebebiyet verebilmektedir. Bu nedenle, vergi düzenlemeleri yapılırken, verginin ikame etkisi doğurmamasına dikkat edilmelidir (Topkan, 2016: 106).

2.6.1.5. Vergi Cennetine Göç

Vergi uygulaması olmayan ya da çok düşük oranlarda vergi uygulayan ülkelere vergi cenneti ülke denmektedir (Akdoğan: 2009: 192). Zararlı vergi rekabetine neden olan vergi cennetlerinin üç temel özelliği bulunmaktadır. Bunlar; çok düşük

oranlı vergileme veya verginin olmaması, bilgi değişimi yapmamaları ve sistemlerinin şeffaf olmamasıdır (Saruç, 2015: 26).

Özellikle gelişmekte olan küçük ada devletleri, kalkınmanın finansmanı için gerekli hammadde ve kaynağı bulmakta güçlük çekmektedirler. Bu devletler gerekli kaynağa ulaşmak için düşük vergi oranları ile geniş muafiyet ve istisnalara yer vermektedirler. Vergi mükellefi bireyler ve çok uluslu şirketler de, düşük vergi ödeme isteklerinin doğal bir sonucu olarak yatırım ve sermayelerini bu ülkelere doğru kaydırmaktadırlar (İnaç, 2012: 20). Vergi kaçırmaya olanak sağlayan ve finansal sermaye üzerinden aldığı cüz'i vergi ve ücretler ile gelir elde etme imkânına kavuşan vergi cennetleri, sermayeye kaynaklık eden ülkeleri vergi kaybına uğratmaktadırlar (Aktan ve Vural, 2004: 11).

2.6.2. Mükellefin Vergiye Karşı Aktif Tepkileri

Vergiye karşı şiddetli bir şekilde olumsuz tavır takınan, kamu iradesine itaatsizliğe varan sonuçları olan, çoğu zaman da suç teşkil eden bireysel veya kitlesel tepkilere *aktif tepkiler* denmektedir. Bu tepkiler; vergi kaçakçılığı, vergi grevi- vergi reddi başlıkları adı altında kategorize edilmektedir.

2.6.2.1. Vergi Kaçakçılığı

Mükellefler, vergi yasalarına bilinçli olarak aykırı hareket ederek vergi yükünden kurtulmak isterler. Vergiye tabi unsurun, vergi idaresinin bilgisi dışına çıkarılarak beyan edilmemesi, gelir, servet ve harcamaların kayıt dışı kalması, indirilecek giderlerin düzey ve bileşenlerinin vergi kaybına yol açacak şekilde değiştirilmesi vergi kaçakçılığı ile ilgilidir (Bülbül, 2004: 6).

Lewis (1982) vergi kaçakçılığı davranışını iki grupta değerlendirmiştir. Birinci grupta, bir faaliyet sonucunda yapılan vergi kaçırma ve ihmal sonucu oluşan vergi kaçırma bulunmaktadır. İkinci grupta ise kasten vergi kaçırma ve kasıtsız vergi kaçırma bulunmaktadır. Bir faaliyet ile yapılan vergi kaçırma, mükellefin vergi yükünü azaltmak amacıyla yaptığı davranışlardır. Örneğin, matrahtan indirilebilecek giderleri olduğundan fazla göstermek vb. Diğer taraftan, ihmal sonucu oluşan vergi kaçırma ise mükellefin vergi mevzuatına göre yapmak zorunda olduğu davranışları yapmamasıdır. Örneğin, bazı gelir kalemlerini beyan

etmemek vb. Kasten vergi kaçırma ile kasıtsız vergi kaçırma arasındaki fark ise mükellefin vergi kaçırmayı amaçlayıp amaçlamadığı ile ilgilidir. Mükellef, beyanname verirken farkında olmadan basit hesaplama hataları yapmış olabilir veya mevzuatı yanlış değerlendirmesi nedeniyle gelirini gerçekte olduğundan daha az beyan etmiş olabilir. Kasten veya kasıtsız vergi kaçırma genel olarak vergi gelirlerini azaltmak gibi bir sonucu doğursa da, iki farklı türde vergi kaçırma mükelleflerin karakterleri birbirinden oldukça farklıdır. Bu yüzden vergi kaçırma konusunda gerçekleştirilen birçok çalışma, kasten vergi kaçırma konusuyla ilgili değil, kasıtsız yapılan vergi kaçırma genel olarak araştırmalarına dâhil etmemiştir (Bayraklı, Saruç ve Sağbaş, 2004: 3).

Vergi hasılatının düşmesi sonrasında getirilen yeni vergiler, dürüst mükellefin vergi yükünü artırarak onları cezalandırmaktadır. Vergi kaçakçılığının bir diğer etkisi ise mükellefler arasındaki rekabet eşitliğini bozmasıdır. Herhangi bir meslek grubunda vergi kaçırma mükellef, kaçırmanın sahip olmadığı sübvansiyona sahip olmakta dolayısıyla maliyetlerini düşürmektedir. Böyle durumlarda dürüst mükellefler piyasadan kaçacak ya da daha az dürüst davranışlarda bulunacaktır (User, t.y: 1).

2.6.2.2. Vergi Grevi – Vergi Reddi

Mükellefin vergiye aktif ve kolektif (toplu) bir biçimde direnme biçimleri arasında; vergi grevi (tax strike) ve vergi reddi (tax refusal) sayılabilir. Buna karşın, literatürde bu kavramların net bir şekilde tanımlarının yapılmadığı ve birbirlerinin yerine kullanıldıkları görülmüştür (Orkunoğlu Şahin ve Yereli, 2018: 176).

Örneğin, bir çalışmada vergi grevi, yürürlüğe konan verginin adalete aykırı olduğunu düşünen mükelleflerce, kanuni müeyyidelerine katlanarak vergi ödememeyi tercih etmeleri olarak tanımlanırken (Durdu, 2018: 268); başka çalışmalarda, yalnızca vergi ödememe konusunda kolektif (toplu) bir direniş olarak tanımlanmıştır (Çakar, 2013: 1295; Yardımcıoğlu ve diğerleri, 2015: 191).

Vergi reddi ise bazı çalışmalarda, yasa ile konulmuş bir verginin, konulduktan sonra toplumsal tepkiler üzerine kaldırılması olarak tanımlanırken (Çakar, 2013:

1296; Durdu, 2018: 269); başka bir çalışmada, sosyal ve psikolojik bir olay olarak ortaya çıkan, genellikle şiddet içermekte ve vergi isyanları olarak gerçekleşmekte olan toplumsal bir tepki olarak tanımlanmıştır (Aktan, Dileyici ve Saraç: 2003: 132).

Verginin reddi, vergiye karşı duyulan tepkilerin sonucunda ortaya çıkan toplumsal direniş ve eylemler olarak ifade edilebilir. Vergi karşısındaki diğer davranış biçimlerinden farklı olarak verginin reddi, kolektif bir niteliğe sahip olduğu için vergi grevi olarak da ifade edildiği görülmektedir (Keskin, 2018: 72). Nitekim 1950’de Fransa’da ortaya çıkan Poujade Hareketi, vergi grevi (reddi) için önemli bir örnektir. Fransa’nın fakir bölgelerinden Lot kentinde, Pierre Poujade ve diğer esnafların vergi denetimlerine karşı başlattığı hareket, daha sonra toplumsal bir direnişe dönüşmüştür. Küçük esnaf ve zanaatkarları, Maliye teşkilatının anormal tutumlarına karşı korumak isteyen bu baskı grubu, 1956 yılında siyasi bir nitelik kazanmış ve 52 kişiyle parlamentoda temsil edilen bir parti haline gelmiştir (Aktan, Dileyici ve Saraç: 2003: 161-165).

BÖLÜM 3: AMASYA İLİ ÖRNEĞİ ANKET ÇALIŞMASI

3.1. Çalışmanın Evreni ve Örnek Boyutu

Amasya ili Orta Karadeniz bölgesinde, Yeşilırmak vadisi üzerinde kurulmuş, 7500 yıllık tarihi ile köklü bir kültürel mirasa sahip Anadolu şehridir. Amasya sırasıyla Hitit, Frig, Kimmer, İskit, Lidya, Pers, Helen, Pontus, Roma, Bizans, Danişmend, Selçuklu, İlhanlı ve Osmanlı hâkimiyetine girmiş; kurtuluş mücadelesinin amacı ve yönteminin açıklandığı Amasya Tamimi ise bizzat Mustafa Kemal tarafından 22 Haziran 1919'da burada ilan edilmiştir. Böyle bir mirasa sahip Amasya'nın, devlete karşı sorumluluklarının bilincinde olma konusu hususi bir önem arz etmektedir. Buna karşın, Tablo 1'de görüldüğü üzere, Gelir İdaresi Başkanlığı (2013-2017) tahsilat/ tahakkuk verilerine göre Amasya'nın 81 il içindeki sıralaması 76, 75, 76, 73 ve 69 olmuştur. Bu performansa bakarak Amasya'nın vergi ahlakı düzeyinin oldukça düşük olduğu söylenebilir.

Tablo 1
Amasya'nın Vergi Tahsilat Oranı ve Sıralaması

	2013	2014	2015	2016	2017
Tahakkuk	423.968.-	491.479.-	594.478.-	711.432.-	786.211.-
Tahsilat	282.439.-	329.567.-	379.753.-	442.701.-	504.745.-
Tahsilat Nispeti	%66.62	%67.06	%63.88	%62.23	%64.20
İller Sıralaması	76	75	76	73	69

Kaynak: www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG1.htm den derlenmiştir.

Tablo 2'de ise Amasya iline komşu olan Samsun, Çorum ve Tokat illerinin tahsilat/ tahakkuk nispetlerine göre yapılan sıralama görülmektedir. Buna göre, tüm illerin yıllar itibarıyla sıralamasının Amasya'dan yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu karşılaştırmada illerin gelir, harcama ve servet bileşenleri, üretim çeşitlilikleri ve mükellefiyet profilleri ihmal edilmiştir. Buna rağmen, Amasya'nın performansının komşularından daha kötü olduğu açıktır. Bu özel durum, çalışmanın evrenini daha önemli hale getirmektedir.

Tablo 2
Amasya ve Amasya'ya Komşu İllerin Tahsilat/ Tahakkuk
Nispetine Göre İller Sıralaması

	2013	2014	2015	2016	2017
Samsun	20	20	17	16	18
Çorum	35	35	34	36	33
Tokat	56	59	60	54	54
Amasya	76	75	76	73	69

Kaynak: www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG1.htm’ den derlenmiştir.

Çalışmanın kapsamı, Amasya ili merkezinde ikamet eden vergi mükelleflerdir. Amasya ili merkez nüfusu 2017 yılı TÜİK verilerine göre 149.084’tür. Anketin evrenini temsil eden sınır örneklem sayısı 383 olarak belirlenmiştir. Bu veriler üzerine, tesadüfi olarak seçilen 400 vergi mükellefi üzerine yüz yüze anket uygulaması yapılmıştır.

3.2. Çalışmanın Sınırlılıkları ve Uygulanması

Çalışmanın sınırlılıkları; katılımcıların anket sorularına içtenlikle cevap vermeme riskinin olmasıdır. Bu durumu aşmak için katılımcılardan kimlik bilgisi istenmemiş ve yönlendirici sorular sorulmamıştır. Katılımcıları etkilememek adına, soru ve önermeler hakkında bilgilendirme niteliğinde bir görüşme yapılmadığı için anketteki bazı soru ve önermelerin tam olarak anlaşılmadığı değerlendirilmiştir.

Anket, iki bölüm ve toplam 30 adet soru ve önermeden oluşmaktadır. Anket soruları, ulusal ve uluslararası literatürden yararlanılarak oluşturulmuştur. Sorulara ait konular, çalışmanın teorik kısmında incelenen konulardır. Anketin ilk bölümü; mükellefin cinsiyeti, medeni durumu, yaş grubu, eğitim düzeyi, mesleki durumu, aylık geliri ile vergi algı ve değerlendirmelerine dair toplam 10 adet çoktan seçmeli sorudan oluşmaktadır. İkinci bölüm ise vergi ahlakını belirleyen faktörleri tespit etmeye yönelik, 5’li Likert ölçeğine göre oluşturulmuş ve 1) Kesinlikle katılmıyorum 2) Katılmıyorum 3) Kararsızım 4) Katılıyorum 5) Kesinlikle katılıyorum şeklinde derecelerle sıralanmış 20 adet önermeden oluşmaktadır. Analizler %95 güven aralığında ve %5 anlamlılık düzeyi seçilerek

yapılmıştır. Araştırmada rastgele örnekleme tekniği kullanılmış, veriler betimleyici istatistik metotları kullanılarak değerlendirilmiş ve çapraz tablolar oluşturularak ki-kare analizleri yapılmıştır. Ayrıca, anketin ilk bölümünde yer alan demografik değişkenler ile belli önermeler arasında T Testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) yapılmıştır. Tüm değerlendirmeler için SPSS Windows (Statistical Package for the Sciences) 21.0 paket programı kullanılmıştır.

Anket ölçeğinin tutarlılığını ölçmek amacıyla verilere iç geçerlilik testi (Cronbach's Alpha) uygulanmıştır. Cronbach's Alpha değeri 0 ile 1 arasında değer almakta, bu değer 1'e yaklaştığı oranda anketin güvenilirliğini artırmaktadır. Anketin alfa değeri 0,616 bulunmuştur. Bulunan bu değer güvenilirlik için yeterli düzeyde olduğu kabul edilmektedir (Sipahi, Yurtkoru ve Çinko, 2010: 89).

3.3. Betimsel İstatistikler

Ankette yer alan 1-10 arası sorular, mükellefin kişisel durumunu, vergi ve vergi ahlakı ile ilgili tutum ve değerlendirmelerini ölçmek amacıyla oluşturulmuştur. Bu sorulara sıklık analizleri yapılmış, elde edilen tablolar sırasıyla listelenmiştir.

3.3.1. Cinsiyet

Ankete katılan 400 kişinin, 179'u (%44,8) kadın, 221'i (%55,3) ise erkektir. Erkek nüfusunun istihdam oranının kadınlardan daha yüksek olduğu göz önüne alınırsa, katılımcıların cinsiyetleri arasındaki bu fark, örneklemin evreni temsil kabiliyeti açısından uygun olduğu değerlendirilebilir.

Tablo 3
Mükelleflerin Cinsiyetlerine Göre Dağılım

	Frekans (N)	Yüzde %
Kadın	179	44,8
Erkek	221	55,3
Toplam	400	100,0

3.3.2. Medeni Durum

Ankette yer alan medeni durum kategorisi, evli ve bekâr olmak üzere iki seçenek olarak sıralanmıştır. Tablo 4’te görüldüğü üzere, katılımcıların 150’si (%37,5) bekâr, 250’si (%62,5) ise evlidir.

Tablo 4
Mükelleflerin Medeni Durumlarına Göre Dağılım

	Frekans (N)	Yüzde %
Bekâr	150	37,5
Evli	250	62,5
Toplam	400	100,0

Ankette evlilerin katılımının bekârlardan daha yüksek olması, ekonomik özgürlüğünü kazanmış evlilerin vergiye daha fazla muhatap olmaları ve toplumsal kurallara uyma konusundaki kararlarının daha ayırt edilebilir olduğundan, evreni daha iyi temsil edeceği söylenebilir.

3.3.3. Yaş Grubu

Çalışmada yaş grubu, 16-29, 30-49, 50-64 ve 64 yaş üstü olmak üzere dört gruba ayrılmıştır. Katılımcıların yaşlarıyla ilgili veriler ise; 16-29 yaş aralığında 111 kişi (%27,8), 30-49 yaş aralığında 218 kişi (%54,5), 50-64 yaş aralığında 67 kişi (%16,8) ve 64 yaş aralığında 4 kişi (%1) şeklindedir. Tablo 5’te görüldüğü üzere, katılımcılardan 16-29 ve 30-49 yaş aralığında bulunanların oranı %82,3’tür. Bu aralığın, aktif olarak çalışan nüfusu ifade ettiği için, örneklemin evreni iyi bir şekilde temsil ettiği söylenebilir.

Tablo 5
Mükelleflerin Yaş Gruplarına Göre Dağılım

	Frekans (N)	Yüzde %
16-29	111	27,8
30-49	218	54,5
50-64	67	16,8
64 yaş üstü	4	1,0
Toplam	400	100,0

3.3.4. Eğitim Durumu

Çalışmada eğitim durumu; ilkokul, ortaöğretim/ lise, ön lisans, lisans ve yüksek lisans/ doktora olmak üzere beş kategoriye ayrılmıştır. Katılımcılardan 14'ü (%3,5) ilkokul, 136'sı (%34) ortaöğretim/ lise, 51'i (%12,8) ön lisans, 178'i (%44,5) lisans ve 21'i (%5,3) yüksek lisans/ doktora mezunudur.

Tablo 6
Mükelleflerin Eğitim Durumlarına Göre Dağılım

	Frekans (N)	Yüzde %
İlkokul	14	3,5
Ortaöğretim/ Lise	136	34,0
Ön Lisans	51	12,8
Lisans	178	44,5
Y. Lisans/ Doktora	21	5,3
Toplam	400	100,0

Ankete katılanların eğitim durumu incelendiğinde en yüksek katılım 178 kişiyle (%44,5) lisans mezunları, ikinci olarak 136 kişi (%34) ile ortaöğretim/ lise olduğu dikkat çekmektedir. Tüm katılımcıların içinden 250 kişinin (%62,6) en az bir yüksekokul programından mezun olduğu görülmektedir. Bu durum, katılımcıların eğitim düzeyinin genel olarak yüksek olduğunu göstermektedir.

3.3.5. Mesleki Durum

Ankette mesleki durum; çalışmıyor, öğrenci, ücretli, memur/ işçi, serbest meslek erbabı ve diğer olmak üzere altı kategoride sınıflandırılmıştır. Tablo 7'de görüldüğü üzere, ankete katılanların 7'si (%1,8) çalışmıyor, 55'i (%13,8) öğrenci, 31'i (%7,8) ücretli, 128'i (%32) memur/ işçi, 93'ü (%23,3) serbest meslek erbabı, 86'sı (%21,5) ise diğer kategorisi içindedir.

Tablo 7
Mükelleflerin Mesleki Durumlarına Göre Dağılım

	Frekans (N)	Yüzde %
Çalışmıyor	7	1,8
Öğrenci	55	13,8
Ücretli	31	7,8
Memur/ İşçi	128	32,0
Serbest Meslek E.	93	23,3
Diğer	86	21,5
Toplam	400	100,0

Katılımcıların 252'si (%63,1) aktif olarak çalışan bireylerdir. Bu kişilerin vergiye doğrudan muhatap olmaları dolayısıyla, vergi ahlakı ile ilgili sorulara daha sağlıklı cevaplar vereceği söylenebilir.

3.3.6. Aylık Gelir

Katılımcıların aylık gelir düzeyleri beş kategoride ele alınmıştır. Bunlar; 1.000 TL'ye kadar, 1.001-2.000 TL, 2.001-3.000 TL, 3.001-4.000 TL ve 4.001 TL ve üzeridir. Ankete katılan bireylerin 27'si (%6,8) 1.000 TL'ye kadar, 55'i (%13,8) 1.001-2.000 TL, 92'si (%23) 2.001-3.000 TL, 90'ı (%22,5) 3.001-4.000 TL, 136'sı (%34) 4.001 ve üzeri gelir elde etmektedir.

Tablo 8
Mükelleflerin Aylık Gelirlerine Göre Dağılım

	Frekans (N)	Yüzde %
1.000 TL'ye kadar	27	6,8
1.001- 2.000 TL	55	13,8
2.001- 3.000 TL	92	23,0
3.001- 4.000 TL	90	22,5
4.001 ve üzeri	136	34,0
Toplam	400	100,0

Tablo 8'deki veriler değerlendirildiğinde, 1.000 TL'ye kadar gelir elde eden 27 kişi, mesleki durum olarak çalışmıyor ve öğrenci kategorisini işaretleyen 62 kişi içinden olması muhtemeldir. Ayrıca 4.001 TL ve üzeri gelir elde eden 136 kişi ise memur/ işçi ve serbest meslek erbabı olan 221 kişi içinden işaretleme yapmış olmalıdır. Mesleki durumda yer alan, diğer kategorisini işaretleyenlerin gelir düzeyi hakkında herhangi bir çıkarım yapmak güçtür.

3.3.7. Vergi Size Neyi İfade Ediyor?

Mükelleflerin vergiye dair algılamaları, vergiye bakış açıları, anlamlandırma ve ilişkilendirme düzeyleri ile yakından ilgilidir. Katılımcılara, verginin kendilerine neyi ifade ettiği sorusu, beş başlık altında gruplandırılarak yöneltilmiştir. Buna göre; *Zorunlu bir ödemedir* ifadesi 107 kişi (%26,8), *Devletin sunduğu mal ve hizmetlerin karşılığıdır* ifadesi 113 kişi (%28,3), *Ödeme gücüne göre alınan bir*

vatandaşlık görevidir ifadesi 110 kişi (%27,5), *Bir yüküttür* ifadesi 52 kişi (%13) ve *Diğer* ifadesi ise 18 kişi (%4,5) tarafından işaretlenmiştir. Tablo 9’da görüldüğü üzere *Zorunlu bir ödemedir*, *Devletin sunduğu mal ve hizmetlerin karşılığıdır* ve *Ödeme gücüne göre alınan bir vatandaşlık görevidir* ifadelerine verilen cevaplar birbirine çok yakındır.

Tablo 9
Mükelleflerin ‘‘Vergi Size Neyi İfade Ediyor?’’ Sorusuna
Verdikleri Cevapların Dağılımı

	Frekans (N)	Yüzde %
Zorunlu bir ödemedir	107	26,8
Devletin sunduğu mal ve hizmetlerin karşılığıdır	113	28,3
Ödeme gücüne göre alınan bir vatandaşlık görevidir	110	27,5
Bir yüküttür	52	13,0
Diğer	18	4,5
Toplam	400	100,0

Ankette, vergiyi zorunlu bir ödeme olarak gören katılımcılar, vergiyi klasik anlamdaki hukuki cebirlik üzerinden tanımlamış olmaları muhtemeldir. Bu tanımda, verginin her halükarda devlet otoritesine ödenmesi gereken bir yükümlülük olduğu kabul edilmektedir.

Vergiyi, devletin sunduğu mal ve hizmetlerin karşılığı olarak gören katılımcılar ise vergiyi piyasadan satın alınan mal ve hizmetin bedeli olarak görmektedirler. Ayrıca mükellefler tüketmediği kamu malının finansmanına katılmak istemeyeceği için vergi ahlakı düzeyleri de düşük olması beklenmektedir. Bu noktada kamu mallarında tüketiminin dışlanamadığı için bedavacılık yapan bireylerin, hizmetlerden yararlanmaya devam etmesi de vergi ahlakı konusunda ayrı bir sorun oluşturacaktır.

Verginin, ödeme gücüne göre alınan bir vatandaşlık görevi olarak gören katılımcılar, vergiyi anayasal çerçevede, mali güç referans alınarak hesaplanan bir bedel olarak görmektedir. Bu tanımda etkili olan kavram şüphesiz *adalet* kavramıdır.

3.3.8. Ödemiş Olduğunuz Vergilerin Yükünü Nasıl Değerlendiriyorsunuz?

Katılımcılara ödemiş oldukları vergilerin yükünü nasıl değerlendirdikleri sorulmuş, cevap olarak; *Çok Ağır*, *Ağır*, *Normal*, *Hafif*, *Çok Hafif* seçeneklerinden birini işaretlemeleri istenmiştir. Buna göre vergi yükünü 144 kişi (%36) *Çok Ağır*, 144 kişi (%36) *Ağır*, 103 kişi (%25,8) *Normal*, 8 kişi (%2) *Hafif* ve 1 kişi (%0,3) *Çok Hafif* olarak değerlendirmiştir.

Tablo 10
Mükelleflerin “Ödemiş Olduğunuz Vergilerin Yükünü Nasıl Değerlendiriyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

	Frekans (N)	Yüzde %
Çok ağır	144	36,0
Ağır	144	36,0
Normal	103	25,8
Hafif	8	2,0
Çok hafif	1	,3
Toplam	400	100,0

Tablo 10’da görüldüğü üzere, vergi yükünün genel anlamda ağır olduğunu beyan eden 288 katılımcının (%72), vergi ahlakı ile ilgili tutum ve davranışlarının olumsuz etkileneceği söylenebilir.

3.3.9. Ülkemizde Vergi Bilincini Nasıl Artırabiliriz?

Katılımcılara, ülkemizde vergi bilincinin nasıl artırılabilceği sorusu yöneltilmiştir. Buna göre; 80 kişi (%20) *Vergi oranlarını düşürülmesi*, 65 kişi (%16,3) *Eğitim ve öğretimin yaygınlaştırılması*, 20 kişi (%5) *GSMH’nin artırılması*, 212 kişi (%53) *Vergi sistemindeki adaletsizliklerin giderilmesi* ve 23 kişi (%5,8) *Diğer* ifadesini işaretlemiştir.

Tablo 11
Mükelleflerin “Ülkemizde Vergi Bilincini Nasıl Artırabiliriz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

	Frekans (N)	Yüzde %
Vergi oranlarını düşürerek	80	20,0
Eğitim ve öğretimin yaygınlaştırılması ile	65	16,3
GSMH'nin artırılması ile	20	5,0
Vergi sistemindeki adaletsizliklerin giderilmesi ile	212	53,0
Diğer	23	5,8
Toplam	400	100,0

Tablo 11’de görüldüğü üzere, tüm katılımcıların yarısından fazlası yani 212 kişi (%53), vergi sistemini adaletsiz bulduğunu, vergi bilincinin ancak bu sorunun çözülmesi ile artırılabilceğini ifade etmiştir. Katılımcıların adalet tanımları, algıları, vergi sistemi ile ilgili şikâyet ettiği konular birbirinden farklı olması beklenen bir durumdur. Bu farklılığın detaylandırılması ayrı bir analizi gerektirecektir. Buna rağmen, vergi bilincinin artırılması için mükelleflerin vergi sistemin ile ilgili memnuniyetsizliklerinin giderilmesi, toplumsal olarak anlaşılır ve kabul edilebilir ölçüt ve uygulamalarla mevcut durumun iyileştirilmesi önerilebilir.

3.3.10. Vergi Kaçıran Kişileri Nasıl Değerlendirirsiniz?

Ankette katılımcılara, vergi kaçırıcıları nasıl değerlendirdiklerini öğrenmek için *Şiddetle kınarım*, *Normal karşılarım*, *Hoş karşılarım*, *Mecbur olduğu için yapmıştır* ve *Kurnaz bir insan* olarak tasnif edilmiş beş kategori sunulmuştur. Katılımcıların 231’i (%57,8) *Şiddetle kınarım*, 27’si (%6,8) *Normal karşılarım*, 82’si, (%20,5) *Hoş karşılamam*, 30’u (%7,5) *Mecbur olduğu için yapmıştır* ve 30’u (%7,5) *Kurnaz bir insan* seçeneklerini işaretlemiştir.

Tablo 12
Mükelleflerin “ Vergi Kaçıran Kişileri Nasıl Değerlendirirsiniz?”
Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

	Frekans (N)	Yüzde %
Şiddetle kınarım	231	57,8
Normal karşılarım	27	6,8
Hoş karşılamam	82	20,5
Mecbur olduğu için yapmıştır	30	7,5
Kurnaz bir insan	30	7,5
Toplam	400	100,0

Tablo 12’de görüldüğü üzere, 231 kişinin (%57,8) vergi kaçırıcıları şiddetle kınadığını, toplamda 313 kişinin (%78,3) ise vergi kaçakçılarına olumsuz tepki verdiği anlaşılmaktadır.

3.4. Ki-Kare Testi

Ki-kare testi, sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan bir analiz yöntemidir. Bu yöntemde, iki veya daha fazla kategorik değişken arasında herhangi bir bağ olup

olmadığı araştırılmaktadır. Başka bir ifadeyle ki-kare testi, iki değişkenin frekanslarını içeren çapraz tabloda yer alan veriler arasındaki istatistiksel anlamlılık derecesini ölçmektedir. Ankette, Pearson ki-kare (p) değeri 0,05'ten küçükse ilişkinin anlamlı olduğu, büyükse ilişkinin anlamlı olmadığı üzerine çapraz tablolar üretilmiştir.

Tablo 13
Vergisini Ödemeyen Kişilerin Toplum Nezdinde Saygınlığını Kaybedeceğini
Düşünüyorum İfadesi ile Vergi Ödemeyenler Teşhir Edilmelidir İfadesi
Arasında Oluşturulan Çapraz Tablolara Ait Ki- Kare Değerleri

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	57,218^a	16	,000
Likelihood Ratio	54,408	16	,000
Linear-by-Linear A.	6,085	1	,014
N of Valid Cases	400		

Tablo 13'de görüldüğü üzere p değerinin Sig.<0,05'ten küçük olması, H1 alternatif hipotezin kabul edildiği, diğer bir deyişle bahsedilen kategorik değişkenlerin arasında anlamlı bir ilişki olduğu anlamına gelmektedir.

Tablo 14
Vergisini Ödemeyen Kişilerin Toplum Nezdinde Saygınlığını Kaybedeceğini
Düşünenlerin/ Düşünmeyenlerin, Vergi Ödemeyenlerin Teşhir Edilmesi
Hakkında Ne Düşündükleri

			Vergi ödemeyenler teşhir edilmelidir (28)					Toplam
			Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Vergisini ödemeyen kişilerin toplum nezdinde saygınlığını kaybedeceğini düşünüyorum (26)	Kesinlikle katılmıyorum	Soru içinde	13	4	2	2	9	30
		% içinde 26	43,3%	13,3%	6,7%	6,7%	30,0%	100,0%
		% içinde 28	20,6%	8,7%	3,0%	1,8%	7,8%	7,5%
		% Toplam	3,3%	1,0%	,5%	,5%	2,3%	7,5%
	Katılmıyorum	Soru içinde	3	6	3	16	7	35
		% içinde 26	8,6%	17,1%	8,6%	45,7%	20,0%	100,0%
		% içinde 28	4,8%	13,0%	4,5%	14,7%	6,0%	8,8%
		% Toplam	,8%	1,5%	,8%	4,0%	1,8%	8,8%
	Kararsızım	Soru içinde	8	13	20	15	19	75
		% içinde 26	10,7%	17,3%	26,7%	20,0%	25,3%	100,0%
		% içinde 28	12,7%	28,3%	30,3%	13,8%	16,4%	18,8%
		% Toplam	2,0%	3,3%	5,0%	3,8%	4,8%	18,8%
	Katılıyorum	Soru içinde	16	16	21	51	34	138
		% içinde 26	11,6%	11,6%	15,2%	37,0%	24,6%	100,0%
		% içinde 28	25,4%	34,8%	31,8%	46,8%	29,3%	34,5%
		% Toplam	4,0%	4,0%	5,3%	12,8%	8,5%	34,5%
	Kesinlikle katılıyorum	Soru içinde	23	7	20	25	47	122
		% içinde 26	18,9%	5,7%	16,4%	20,5%	38,5%	100,0%
		% içinde 28	36,5%	15,2%	30,3%	22,9%	40,5%	30,5%
		% Toplam	5,8%	1,8%	5,0%	6,3%	11,8%	30,5%
Toplam		Soru içinde	63	46	66	109	116	400
		% içinde 26	15,8%	11,5%	16,5%	27,3%	29,0%	100,0%
		% içinde 28	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplam	15,8%	11,5%	16,5%	27,3%	29,0%	100,0%

(26) Anketteki sıra numarası

(28) Anketteki sıra numarası

Tablo 14'te, *Vergisini ödemeyen kişilerin, toplum nezdinde saygınlığını kaybedeceğini düşünüyorum* ifadesine katılan 138 kişiden 51'i (%37), *Vergi ödemeyenler teşhir edilmelidir* ifadesine katılan 109 kişi (%46,8) içinde yer almaktadır. *Vergisini ödemeyen kişilerin, toplum nezdinde saygınlığını kaybedeceğini düşünüyorum* ifadesine kesinlikle katılan 122 kişiden 47'si (%38,5) ise *Vergi ödemeyenler teşhir edilmelidir* ifadesine kesinlikle katılan 116 kişinin (%40,5) içerisinde yer almaktadır.

Vergi kaçırma davranışı, mükellefin kanuni müeyyidelerle karşılaşmasını gerektirir. Bunun yanında, toplumsal yaşamdaki manevi yaptırım karşılığı ise mükellefin saygınlığını azaltmasıdır. Vergi ödemeyen mükelleflerin devlet eliyle teşhir edilerek toplumda itibarsızlaştırılması, manevi bir caydırıcılık unsuru olan saygınlığın yitirilmesi korkusu ile desteklenmesi gerektiği anket verilerinden anlaşılmaktadır. Vergi uyumu noktasında vergi ödemeyenlerin, 213 Sayılı VUK/ 5. mad. (Ek: 22.7.1998-4369/1 mad.) uyarınca teşhir edilmesi uygulaması, Amasya ili mükellefleri tarafından onaylandığı söylenebilir.

Tablo 15

Vergi Mevzuatı Hakkında Yeterince Bilgi Sahibiym İfadesi ile Ülkemizde Vergi Yükünün Adaletli Dağıtıldığını Düşünüyorum İfadesi Arasında Oluşturulan Çapraz Tablolara Ait Ki-Kare Değerleri

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	144,819^a	16	,000
Likelihood Ratio	132,916	16	,000
Linear-by-Linear A.	17,313	1	,000
N of Valid Cases	400		

Tablo15'te görüldüğü üzere p değerinin Sig.<0,05'ten küçük olması, H1 alternatif hipotezin kabul edildiği, diğer bir deyişle bahsedilen kategorik değişkenlerin arasında anlamlı bir ilişki olduğu anlamına gelmektedir.

Tablo 16
Vergi Mevzuatı Hakkında Yeterince Bilgi Sahibiym İfadesine Katılan/
Katılmayanların, Ülkemizde Vergi Yükünün Adaletli Dağıtıldığını
Düşünüyorum İfadesi Hakkında Ne Düşündükleri

			Ülkemizde vergi yükünün adaletli dağıtıldığını düşünüyorum (17)					Toplam
			Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Vergi mevzuatı hakkında yeterince bilgi sahibiyim (14)	Kesinlikle katılmıyorum	Soru içinde	48	8	2	3	4	65
		% içinde 14	73,8%	12,3%	3,1%	4,6%	6,2%	100,0%
		% içinde 17	32,0%	7,6%	3,0%	7,1%	11,1%	16,3%
		% Toplam	12,0%	2,0%	,5%	,8%	1,0%	16,3%
	Katılmıyorum	Soru içinde	11	43	7	4	1	66
		% içinde 14	16,7%	65,2%	10,6%	6,1%	1,5%	100,0%
		% içinde 17	7,3%	41,0%	10,4%	9,5%	2,8%	16,5%
		% Toplam	2,8%	10,8%	1,8%	1,0%	,3%	16,5%
	Kararsızım	Soru içinde	20	23	29	10	4	86
		% içinde 14	23,3%	26,7%	33,7%	11,6%	4,7%	100,0%
		% içinde 17	13,3%	21,9%	43,3%	23,8%	11,1%	21,5%
		% Toplam	5,0%	5,8%	7,3%	2,5%	1,0%	21,5%
	Katılıyorum	Soru içinde	21	11	17	15	6	70
		% içinde 14	30,0%	15,7%	24,3%	21,4%	8,6%	100,0%
		% içinde 17	14,0%	10,5%	25,4%	35,7%	16,7%	17,5%
		% Toplam	5,3%	2,8%	4,3%	3,8%	1,5%	17,5%
	Kesinlikle katılıyorum	Soru içinde	50	20	12	10	21	113
		% içinde 14	44,2%	17,7%	10,6%	8,8%	18,6%	100,0%
		% içinde 17	33,3%	19,0%	17,9%	23,8%	58,3%	28,3%
		% Toplam	12,5%	5,0%	3,0%	2,5%	5,3%	28,3%
Toplam		Soru içinde	150	105	67	42	36	400
		% içinde 14	37,5%	26,3%	16,8%	10,5%	9,0%	100,0%
		% içinde 17	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplam	37,5%	26,3%	16,8%	10,5%	9,0%	100,0%

(14) Anketteki sıra numarası

(17) Anketteki sıra numarası

Tablo 16’da görüldüğü üzere, *Vergi mevzuatı hakkında yeterince bilgi sahibiyim* ifadesine kesinlikle katılan 113 kişiden 50’si (%44,2), *Ülkemizde vergi yükünün adaletli dağıtıldığını düşünüyorum* ifadesine (%33,3) kesinlikle katılmamaktadır. Yine *Vergi mevzuatı hakkında yeterince bilgi sahibiyim* ifadesine katılan 70 kişiden 32’si (%24,5), *Ülkemizde vergi yükünün adaletli dağıtıldığını düşünüyorum* ifadesine olumsuz cevap vermiştir. Ayrıca her iki önerme için kararsızım diyenlerin sayısı 29’tur. Genel ifadeyle, *Vergi mevzuatı hakkında yeterince bilgi sahibiyim* ifadesine katılan ve kesinlikle katılan toplam 183 kişi, *Ülkemizde vergi yükünün adaletli dağıtıldığını düşünüyorum* ifadesine katılmayan 255 kişi vardır.

Bu verilerden yola çıkarak, Amasya ili mükelleflerinin vergi mevzuatı hakkında genel olarak bilgi sahibi olduğu söylenebilir. Mevzuatın anlaşılmasıyla birlikte, mükellefin mevzuat hakkında yorum yapma kabiliyeti kazanmış olması da muhtemeldir. Ankete katılanların %62,6’sı en az bir yüksekokuldan mezundur. Bu noktada mevzuatın anlaşılması eğitim düzeyi ile de ilişkilendirilebilir. Mevzuatın anlaşılmasıyla birlikte, vergi sistemini eleştiren ve olumsuz olarak değerlendiren mükelleflerin, mevcut vergi sisteminde vergi yükünün dağılımını adaletsiz bulduğu söylenebilir.

Tablo 17

Vergi Kaçırmanın Yaygın Olması Durumunda Dahı Vergi Kaçırmam İfadesi ile Dini İnancım Gereği Vergi Kaçırmak Yasaktır İfadeleri Arasında Oluşturulan Çapraz Tablolara Ait Ki- Kare Değerleri

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	62,227^a	16	,000
Likelihood Ratio	60,762	16	,000
Linear-by-Linear A.	24,530	1	,000
N of Valid Cases	400		

Tablo 17’de görüldüğü üzere, p değerinin Sig.<0,05’ten küçük olması, H1 alternatif hipotezin kabul edildiği, diğer bir ifadeyle bahsedilen kategorik değişkenlerin arasında anlamlı bir ilişki olduğu anlamına gelmektedir.

Tablo 18
Vergi Kaçırmanın Yaygın Olması Durumunda Dahi Vergi Kaçırmam
İfadesine Katılan/ Katılmayanların, Dini İnancım Gereği Vergi Kaçırarak
Yasaktır İfadesi Hakkında Ne Düşündükleri

			Dini inançım gereği vergi kaçırarak yasaktır (13)					Toplam
			Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Vergi kaçırmanın yaygın olması durumunda dahi vergi kaçırmam (12)	Kesinlikle katılmıyorum	Soru içinde	16	5	4	4	9	38
		% içinde 12	42,1%	13,2%	10,5%	10,5%	23,7%	100,0%
		% içinde 13	22,2%	9,1%	8,3%	3,8%	7,6%	9,5%
		% Toplam	4,0%	1,3%	1,0%	1,0%	2,3%	9,5%
	Katılmıyorum	Soru içinde	11	6	9	15	7	48
		% içinde 12	22,9%	12,5%	18,8%	31,3%	14,6%	100,0%
		% içinde 13	15,3%	10,9%	18,8%	14,2%	5,9%	12,0%
		% Toplam	2,8%	1,5%	2,3%	3,8%	1,8%	12,0%
	Kararsızım	Soru içinde	3	8	6	10	3	30
		% içinde 12	10,0%	26,7%	20,0%	33,3%	10,0%	100,0%
		% içinde 13	4,2%	14,5%	12,5%	9,4%	2,5%	7,5%
		% Toplam	,8%	2,0%	1,5%	2,5%	,8%	7,5%
	Katılıyorum	Soru içinde	14	16	9	28	12	79
		% içinde 12	17,7%	20,3%	11,4%	35,4%	15,2%	100,0%
		% içinde 13	19,4%	29,1%	18,8%	26,4%	10,1%	19,8%
		% Toplam	3,5%	4,0%	2,3%	7,0%	3,0%	19,8%
	Kesinlikle katılıyorum	Soru içinde	28	20	20	49	88	205
		% içinde 12	13,7%	9,8%	9,8%	23,9%	42,9%	100,0%
		% içinde 13	38,9%	36,4%	41,7%	46,2%	73,9%	51,3%
		% Toplam	7,0%	5,0%	5,0%	12,3%	22,0%	51,3%
Toplam		Soru içinde	72	55	48	106	119	400
		% içinde 12	18,0%	13,8%	12,0%	26,5%	29,8%	100,0%
		% içinde 13	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplam	18,0%	13,8%	12,0%	26,5%	29,8%	100,0%

(12) Anketteki sıra numarası.

(13) Anketteki sıra numarası.

Tablo 18’de görüldüğü üzere, *Vergi kaçırmanın yaygın olması durumunda dahi vergi kaçırmam* ifadesine kesinlikle katılan 205 kişinin içinde, *Dini inancım gereği vergi kaçırmak yasaktır* ifadesine katılan 49 kişi (%46,2), kesinlikle katılan 88 kişi (%73,9) bulunmaktadır. Ayrıca, *Vergi kaçırmanın yaygın olması durumunda dahi vergi kaçırmam* ifadesine katılan 79 kişi içinde 40 kişi de (%36,5) bu ifadeye olumlu cevap vermiştir. Tablo 18’de dikkat çeken diğer bir husus da *Dini inancım gereği vergi kaçırmak yasaktır* ifadesine kesinlikle katılmıyorum cevabı veren 72 kişi içinden, *Vergi kaçırmanın yaygın olması durumunda dahi vergi kaçırmam* ifadesine kesinlikle katılmış 28 kişi (%38,9) olmasıdır. Bu mükelleflerin, vergisini ödeme konusunda dini inancı referans almayan, motivasyonunu başka kavramlar üzerinden sağlayan mükellefler olduğu iddia edilebilir.

Torgler (2006), McGee (2009) ve İzgi ve Saruç’un (2011) araştırma bulguları, dini hassasiyetleri yüksek olan bireylerin vergi uyumlarının da yüksek olduğu şeklindedir. Nitekim Tablo 18’de yer alan ifadelerle ait veriler, bu çalışmaların bulgularını doğrulayıcı niteliktedir. Bunun üzerine, genel olarak tüm dini inançların yasakladığı, hırsızlık (vergi kaçakçılığı), yalan söylemek (aldatıcı beyan), hak yemek (vergi ödememe sonucunda haksız üstünlük elde etmek) gibi kavramlar üzerinden, vergi vermenin erdemli bir davranış olduğu bağlantısı kurulabilir.

Tablo 19
Vergi Suçlarına Verilen Cezaları Yeterli Buluyorum İfadesi ile Vergi Afları Dürüst Mükellefi Cezalandırmaktadır İfadesi Arasında Oluşturulan Çapraz Tablolara Ait Ki- Kare Değerleri

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	51,105^a	16	,000
Likelihood Ratio	52,579	16	,000
Linear-by-Linear A.	1,545	1	,214
N of Valid Cases	400		

Tablo 19’da görüldüğü üzere, p değerinin Sig.<0,05’ten küçük olması, H1 alternatif hipotezin kabul edildiği, diğer bir deyişle bahsedilen kategorik değişkenlerin arasında anlamlı bir ilişki olduğu anlamına gelmektedir.

Tablo 20
Vergi Suçlarına Verilen Cezaları Yeterli Buluyorum İfadesine Katılan/
Katılmayanların, Vergi Afları Dürüst Mükellefi Cezalandırmaktadır İfadesi
Hakkında Ne Düşündükleri

			Vergi afları dürüst mükellefi cezalandırmaktadır (24)					Toplam
			Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Vergi suçlarına karşı verilen cezaları yeterli buluyorum (23)	Kesinlikle katılmıyorum	Soru içinde	18	12	5	14	39	88
		% içinde (23)	20,5%	13,6%	5,7%	15,9%	44,3%	100,0%
		% içinde (24)	29,5%	25,5%	7,0%	13,9%	32,5%	22,0%
		% Toplam	4,5%	3,0%	1,3%	3,5%	9,8%	22,0%
	Katılmıyorum	Soru içinde	15	7	15	33	27	97
		% içinde (23)	15,5%	7,2%	15,5%	34,0%	27,8%	100,0%
		% içinde (24)	24,6%	14,9%	21,1%	32,7%	22,5%	24,3%
		% Toplam	3,8%	1,8%	3,8%	8,3%	6,8%	24,3%
	Kararsızım	Soru içinde	8	14	27	27	23	99
		% içinde (23)	8,1%	14,1%	27,3%	27,3%	23,2%	100,0%
		% içinde (24)	13,1%	29,8%	38,0%	26,7%	19,2%	24,8%
		% Toplam	2,0%	3,5%	6,8%	6,8%	5,8%	24,8%
	Katılıyorum	Soru içinde	6	12	18	17	16	69
		% içinde (23)	8,7%	17,4%	26,1%	24,6%	23,2%	100,0%
		% içinde (24)	9,8%	25,5%	25,4%	16,8%	13,3%	17,3%
		% Toplam	1,5%	3,0%	4,5%	4,3%	4,0%	17,3%
	Kesinlikle katılıyorum	Soru içinde	14	2	6	10	15	47
		% içinde (23)	29,8%	4,3%	12,8%	21,3%	31,9%	100,0%
		% içinde (24)	23,0%	4,3%	8,5%	9,9%	12,5%	11,8%
		% Toplam	3,5%	,5%	1,5%	2,5%	3,8%	11,8%
Toplam	Soru içinde		61	47	71	101	120	400
	% içinde (23)		15,3%	11,8%	17,8%	25,3%	30,0%	100,0%
	% içinde (24)		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	% Toplam		15,3%	11,8%	17,8%	25,3%	30,0%	100,0%

(23) Anketteki sıra numarası

(24) Anketteki sıra numarası

Tablo 20’de görüldüğü üzere, *Vergi suçlarına karşı verilen cezaları yeterli buluyorum* ifadesine kesinlikle katılmayan 88 kişi içinden 39 kişi (%43,3), *Vergi afları dürüst mükellefi cezalandırmaktadır* ifadesine kesinlikle katılmıştır. *Vergi suçlarına karşı verilen cezaları yeterli buluyorum* ifadesine katılmayan 97 kişi içinden 33 kişi, *Vergi afları dürüst mükellefi cezalandırmaktadır* ifadesine katılmakta, 27 kişi ise kesinlikle katılmaktadır. Ayrıca bu ifadeye 400 katılımcı içinden 221 kişinin olumlu cevap vermesi dikkat çekicidir. Diğer bir dikkat çekici sonuç, *Vergi suçlarına karşı verilen cezaları yeterli buluyorum* ifadesinde kararsız kalan 99 kişidir. Toplam cevapların %24,8’ini bulan kararsızların, cezaların ve yeterliliklerinin hakkında bilgi sahibi olmadıkları anlaşılmaktadır.

Tablo 20’de, vergi aflarını dürüst mükelleflerin cezalandırılması olarak algılayan 221 mükellef içinden 113 kişinin, vergi suçlarına karşı verilen cezaları yeterli bulmadığı görülmektedir. Bu verilerden, vergi cezalarının yeterli bulunmadığı bir çevrede, vergi aflarının var olan cezayı kaldırması veya hafifletmesi bakımından eleştirildiği anlaşılmaktadır.

Tablo 21

Ekonomik İstikrar İçin Vergilerin Düzenli Ödenmesi Gereklidir İfadesi ile Ekonomik Kriz Dönemlerinde Vergi Ödeme İsteği Azalmaktadır İfadesi Arasında Oluşturulan Çapraz Tablolara Ait Ki- Kare Değerleri

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	59,591^a	16	,000
Likelihood Ratio	56,412	16	,000
Linear-by-Linear A.	7,822	1	,005
N of Valid Cases	400		

Tablo 21’de görüldüğü üzere, p değerinin Sig.<0,05’ten küçük olması, H1 alternatif hipotezin kabul edildiği, diğer bir deyişle bahsedilen kategorik değişkenlerin arasında anlamlı bir ilişki olduğu anlamına gelmektedir.

Tablo 22
Ekonomik İstikrar İçin Vergilerin Düzenli Ödenmesi Gereklidir İfadesine
Katılan/ Katılmayanların, Ekonomik Kriz Dönemlerinde Vergi Ödeme
İsteği Azalmaktadır İfadesi Hakkında Ne Düşündükleri

			Ekonomik kriz dönemlerinde vergi ödeme isteğim azalmaktadır (19)					Toplam
			Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Ekonomik istikrar için vergilerin düzenli ödenmesi gereklidir (18)	Kesinlikle katılmıyorum	Soru içinde	17	7	5	2	9	40
		% içinde (18)	42,5%	17,5%	12,5%	5,0%	22,5%	100,0%
		% içinde (19)	27,0%	10,0%	6,8%	1,9%	10,3%	10,0%
		% Toplam	4,3%	1,8%	1,3%	,5%	2,3%	10,0%
	Katılmıyorum	Soru içinde	10	5	6	9	7	37
		% içinde (18)	27,0%	13,5%	16,2%	24,3%	18,9%	100,0%
		% içinde (19)	15,9%	7,1%	8,1%	8,5%	8,0%	9,3%
		% Toplam	2,5%	1,3%	1,5%	2,3%	1,8%	9,3%
	Kararsızım	Soru içinde	2	5	15	9	8	39
		% içinde (18)	5,1%	12,8%	38,5%	23,1%	20,5%	100,0%
		% içinde (19)	3,2%	7,1%	20,3%	8,5%	9,2%	9,8%
		% Toplam	,5%	1,3%	3,8%	2,3%	2,0%	9,8%
	Katılıyorum	Soru içinde	12	25	28	57	28	150
		% içinde (18)	8,0%	16,7%	18,7%	38,0%	18,7%	100,0%
		% içinde (19)	19,0%	35,7%	37,8%	53,8%	32,2%	37,5%
		% Toplam	3,0%	6,3%	7,0%	14,3%	7,0%	37,5%
	Kesinlikle katılıyorum	Soru içinde	22	28	20	29	35	134
		% içinde (18)	16,4%	20,9%	14,9%	21,6%	26,1%	100,0%
		% içinde (19)	34,9%	40,0%	27,0%	27,4%	40,2%	33,5%
		% Toplam	5,5%	7,0%	5,0%	7,3%	8,8%	33,5%
Toplam		Soru içinde	63	70	74	106	87	400
		% içinde (18)	15,8%	17,5%	18,5%	26,5%	21,8%	100,0%
		% içinde (19)	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplam	15,8%	17,5%	18,5%	26,5%	21,8%	100,0%

(18) Anketteki sıra numarası

(19) Anketteki sıra numarası

Ekonomik istikrar, sürdürülebilir büyüme içinde işsizliğin azaltılması, enflasyon ve cari açığın kabul edilebilir seviyelerde tutulması, gelir dağılımı adaletinin sağlanması olarak tanımlanabilir. Ekonomik kriz ise ülkedeki makroekonomik dengelerin bozulması sonucu mal, hizmet ve üretim fiyatlarının ani şekilde yükselerek, ekonomide belirsizlik halinin ortaya çıkmasıdır.

Ekonomik istikrarın tesisi için devlet maliye politikası, Merkez Bankası ise para politikası ile ekonomiye müdahalelerde bulunmaktadır. Devletin maliye politikası enstrümanları; kamu harcamaları, kamu gelirleri, bütçe ve borçlanmadır. Bu araçlardan en önemlisi şüphesiz vergilerdir. Vergi politikaları ise kimi zaman vatandaşın isteği ile değil, ekonominin içinde bulunduğu durumun gerektirdiği şekilde düzenlenebilmektedir.

Tablo 22’de *Ekonomik istikrar için vergilerin düzenli ödenmesi gereklidir* ifadesine katılan 150 kişiden 57’si, *Ekonomik kriz dönemlerinde vergi ödeme isteğim azalmaktadır* ifadesine katılan 106 kişi (%53,8) içerisinde. Yine *Ekonomik istikrar için vergilerin düzenli ödenmesi gereklidir* ifadesine kesinlikle katılan 134 kişi içinde, *Ekonomik kriz dönemlerinde vergi ödeme isteğim azalmaktadır* ifadesine kesinlikle katılan 35 kişi bulunmaktadır. Bu ifadeye kesinlikle katılıyorum cevabı veren 87 kişi içinde 35 kişinin oranı %40,2’dir. Dikkat çeken diğer bir husus da *Ekonomik kriz dönemlerinde vergi ödeme isteğim azalmaktadır* ifadesi için kararsız kalan 74 kişidir.

Tablo 22’deki ifadeler birlikte ele alındığında, mükellefin ekonomik istikrar için vergisini düzenli ödemesi gerektiği bilincinde olduğu; buna karşın, ekonomik kriz dönemlerinde vergi ödeme isteğinin azaldığı söylenebilir. Şüphesiz ekonomik istikrar hem devletin hem de mükelleflerin arzuladığı bir kavramdır. Kriz dönemlerinde satın alma gücünün düşmesi, mükellefin tüketim ve tasarruf kararının olumsuz olarak etkilenmesi sonucunda vergi ödeme isteğinin azalması anlaşılır bir sonuçtur. Bu itibarla, ekonomik istikrarın devam etmesi, mükellefin vergisini ödemesine bağlanmakta ve kriz istemeyen mükellef için vergi vermek ayrı bir motivasyon kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.5. T Testi

T Testi, bağımsız gruplar arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını test etmek amacıyla yapılmaktadır. Çalışmada katılımcıların cinsiyetlerine ve medeni durumlarının, *Cezalandırılmayacağımı bilsem daha az vergi öderim, Ödenmeyen her verginin kamu hizmetini aksatacağını düşünüyorum ve Ülkemizde vergi yükünün adaletli dağıtıldığını düşünüyorum*, önermelerine katılım düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığı test edilmiştir.

Tablo 23
Mükelleflerin, Cezalandırılmayacağımı Bilsem Daha Az Vergi Öderim İfadesine Katılımlarının Cinsiyet Durumlarına Göre T Testi Sonuçları

Cezalandırılmayacağımı bilsem daha az vergi öderim (29)	Cinsiyetiniz nedir?	N	Ort.	SS	t	p
	Kadın	179	2,8212	1,36629	0,832	0,406
	Bekâr	221	2,7014	1,48368		

Bağımsız örneklem t testi sonucunda, kadın ve erkeklerin *Cezalandırılmayacağımı bilsem daha az vergi öderim* önermesine katılım düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p>0,05$).

Tablo 24
Mükelleflerin, Cezalandırılmayacağımı Bilsem Daha Az Vergi Öderim İfadesine Katılımlarının Medeni Durumlarına Göre T Testi Sonuçları

Cezalandırılmayacağımı bilsem daha az vergi öderim (29)	Medeni Durum	N	Ort.	SS	t	p
	Evli	250	2,6360	1,41119	2,156	0,032
	Bekâr	150	2,9533	1,44861		

Bağımsız örneklem t testi sonucunda, evli ve bekârların *Cezalandırılmayacağımı bilsem daha az vergi öderim* önermesine katılım düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Grup ortalamalarından anlaşıldığı üzere, cezalandırılmayacağımı bilen mükelleflerin vergi ödememe eğilimi, bekâr bireylerde daha yüksektir. Evlilerin kanun ve sosyal normlara uyma, çocuğa örnek olma ve risk alma eğilimlerinin düşük olması bakımından vergi ahlakı düzeylerinin bekârlardan daha yüksek

olduğu bilinmektedir. Bu itibarla, t testi sonucunun literatürde yerleşmiş sonuç ile örtüştüğü söylenebilir.

Tablo 25
Mükelleflerin, Ödenmeyen Her Verginin Kamu Hizmetini Aksatacağını
Düşünüyorum İfadesine Katılımlarının Cinsiyet Durumlarına Göre
T Testi Sonuçları

Ödenmeyen her verginin kamu hizmetini aksatacağını düşünüyorum (30)	Cinsiyetiniz nedir?	N	Ort.	SS	t	p
	Kadın	179	3,5196	1,25125	1,702	0,90
	Erkek	221	3,7466	1,38467		

Bağımsız örneklem t testi sonucunda, kadın ve erkeklerin *Ödenmeyen her verginin kamu hizmetini aksatacağını düşünüyorum* önermesine katılım düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p>0,05$).

Tablo 26
Mükelleflerin, Ödenmeyen Her Verginin Kamu Hizmetini Aksatacağını
Düşünüyorum İfadesine Katılımlarının Medeni Durumlarına Göre
T Testi Sonuçları

Ödenmeyen her verginin kamu hizmetini aksatacağını düşünüyorum (30)	Medeni Durum	N	Ort.	SS	t	p
	Evli	250	3,7480	1,31583	2,007	0,045
	Bekâr	150	3,4733	1,33962		

Bağımsız örneklem t testi sonucunda, evli ve bekârların *Ödenmeyen her verginin kamu hizmetini aksatacağını düşünüyorum* önermesine katılım düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Sonuca göre, evli mükelleflerin vergiyi kamu harcamalarının finansmanına katılım olarak değerlendirerek, vergi ve hizmet arasında bir karşılıklılık ilişkisi kurdukları ve bu itibarla vergi bilinçlerinin, bekâr bireylerden daha yüksek olduğu değerlendirilebilir.

Tablo 27
Mükelleflerin, Ülkemizde Vergi Yükünün Adaletli Dağıtıldığını
Düşünüyorum İfadesine Katılımlarının Cinsiyet Durumlarına Göre T Testi
Sonuçları

Ülkemizde vergi yükünün adaletli dağıtıldığını düşünüyorum (17)	Cinsiyetiniz nedir?	N	Ort.	SS	t	p
	Kadın	179	2,4190	1,32728	2,029	0,043
	Erkek	221	2,1538	1,27702		

Bağımsız örneklem t testi sonucunda, kadın ve erkeklerin *Ülkemizde vergi yükünün adaletli dağıtıldığını düşünüyorum* önermesine katılım düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Grup ortalamalarından anlaşılacağı üzere, kadın mükellefler, ülkemizde vergi yükünün adaletli dağıtıldığı önermesine erkeklerden daha fazla katılmaktadır. Bu farklılığın nedenlerinden biri, erkeklerin daha fazla fiziki güç isteyen işlerde çalışıyor olmaları olabilir. Bu işlerin daha düşük ücretli ve bedensel olarak daha yıpratıcı olduğu düşünülürse, zor şartlarda kazanılan gelirin vergilendirilmesi mükellef üzerinde subjektif bir baskı unsuru olduğu kabul edilmelidir. Ayrıca erkeklerin çalışma hayatında daha fazla yer alması, kazanç ve vergi arasında kurduğu negatif imajın daha belirgin olarak ankete yansımaya neden olduğu da söylenebilir.

Tablo 28
Mükelleflerin, Ülkemizde Vergi Yükünün Adaletli Dağıtıldığını
Düşünüyorum İfadesine Katılımlarının Medeni Durumlarına Göre T Testi
Sonuçları

Ülkemizde vergi yükünün adaletli dağıtıldığını düşünüyorum (17)	Medeni Durum	N	Ort.	SS	t	p
	Evli	250	2,1920	1,30612	1,596	0,111
	Bekâr	150	2,4067	1,29582		

Bağımsız örneklem t testi sonucunda, evli ve bekârların *Ülkemizde vergi yükünün adaletli dağıtıldığını düşünüyorum* önermesine katılım düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p>0,05$).

3.6. Tek Yönlü Varyans Testi (ANOVA)

Tek yönlü varyans analizi (ANOVA), en az üç gruba ait bağımsız ortalamalar arasındaki farkın, anlamlı olup olmadığını tespit etmek için kullanılmaktadır.

Tablo 29

Mükelleflerin, Diğer Mükelleflerin Vergi Kaçırması, Vergisini Düzenli Ödeyen Mükellefi Vergi Kaçırma Teşvik Eder İfadesine Katılımlarının, Aylık Gelirlerine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Diğer mükelleflerin vergi kaçırması, vergisini düzenli ödeyen mükellefi vergi kaçırmaya teşvik eder (20)	Aylık Gelir	N	Ort.	F	p	Fark
	a) 1.000 TL'ye kadar	27	2,7778	4,113	0,03	a-e
	b) 1.001-2.000 TL	55	2,8727			
	c) 2.001-3.000 TL	92	3,3913			
	d) 3.001-4.000 TL	90	3,4556			
	e) 4.001 ve üzeri	136	3,6029			

Diğer mükelleflerin vergi kaçırması, vergisini düzenli ödeyen mükellefi vergi kaçırma teşvik eder önermesine katılan/ katılmayan gruplar arasından yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda bazı gruplar arasında anlamlı fark bulunmuştur ($p < 0,05$). Gruplar arası farkı ve yönünü tespit etmek için Games-Howell testi uygulanmış, sonucunda 1.000 TL'ye kadar ile 4.001 ve üzeri grupları arasında fark tespit edilmiştir. Farkın yönü, 4.001 ve üzeri aleyhinedir.

En düşük gelir grubundaki mükelleflerin, en yüksek gelir grubunda yer alanlara göre; diğer mükelleflerin vergi kaçırması karşısında ödeme tutumlarını daha az değiştirdiği söylenebilir. En yüksek gelir grubundaki mükelleflerin bu konuda daha esnek davranması, artan oranlı gelir tarifesi dolayısıyla üzerinde hissettiği subjektif baskı nedeniyle olabilir.

Tablo 30

Mükelleflerin, Vergi Afları Dürüst Mükellefi Cezalandırmaktadır İfadesine Katılımlarının, Eğitim Durumuna Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Vergi afları dürüst mükellefi cezalandırmaktadır (24)	Eğitim Durumu	N	Ort.	F	p	Fark
	a) İlkokul	14	2,5000	3,965	0,04	a-d b-d c-d
	b) Ortaöğretim/ Lise	136	3.1838			
	c) Ön Lisans	51	3,5098			
	d) Lisans	178	3,6685			
	e) Y. Lisans/ Doktora	21	3,4286			

Vergi afları dürüst mükellefi cezalandırmaktadır önermesine katılan/ katılmayan gruplar arasından yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda bazı gruplar arasında anlamlı fark bulunmuştur ($p<0,05$). Gruplar arası farkı ve yönünü tespit etmek için Games-Howell testi uygulanmış, sonucunda Yüksek Lisans/ Doktora grubu hariç tüm gruplar ile Lisans grubu arasında fark olduğu tespit edilmiştir. Farkın yönü, Lisans grubu lehinedir.

Test sonucunda eğitim seviyesi yükseldikçe, mükelleflerin vergi aflarının dürüst mükellefleri cezalandırdığı önermesine katılımlarının arttığı görülmüştür. Eğitimli mükelleflerin, bilgiye ulaşma kapasiteleri yüksek olduğu için vergiye ilişkin değerlendirmelerinin de sağlıklı olduğu kabul edilebilir. Bu itibarla, mükellefin eğitim seviyesi arttıkça, vergi aflarını adaletsiz bir uygulama olarak değerlendirme şiddeti de artmaktadır.

Tablo 31
Mükelleflerin, Vergi Suçlarına Karşı Verilen Cezaları Yeterli Buluyorum İfadesine Katılımlarının, Yaş Grubuna Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

	Yaş Grubu	N	Ort.	F	p	Fark
Vergi suçlarına karşı verilen cezaları yeterli buluyorum (23)	a) 16-29	111	2,9369	3,106	0,02	a-b
	b) 30-49	218	2,5459			
	c) 50-64	67	2,9552			
	d) 64 yaş üstü	4	2,7500			

Vergi suçlarına karşı verilen cezaları yeterli buluyorum önermesine katılan/ katılmayan gruplar arasından yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, iki grup arasında anlamlı fark bulunmuştur ($p<0,05$). Gruplar arası farkı ve yönünü tespit etmek için Games-Howell testi uygulanmış, sonucunda 16-29 yaş ile 30-49 yaş grubu arasında fark olduğu tespit edilmiştir. Farkın yönü, 16-29 yaş grubu lehinedir.

Tablo 31’den anlaşılabacağı üzere, yalnızca 16-29 ve 30-49 yaş grupları arasında fark olması, kategoriler arasında genel bir değerlendirme yapılmasını güçleştirmektedir. Yine de 16-29 yaş grubunun, 30-49 yaş grubuna göre vergi suçlarına karşı işlenen cezaları daha yeterli bulduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, 16-29 yaş grubu içinde olan öğrenciler ile henüz meslek edinmemiş

katılımcılarla açıklanabilir. Ayrıca 30-49 yaş grubunun istihdam içindeki payının yüksek olması, bu yaş grubunun gelir vergisine daha çok muhatap olduğu anlamına gelmektedir. Bu durum da, yaş grupları arasında vergi ve cezalarının yeterliliğine bakış arasında fark yaratmıştır.

Tablo 32
Mükelleflerin, Cezalandırılmayacağını Bilsem Daha Az Vergi Öderim İfadesine Katılımlarının, Mesleki Duruma Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

	Mesleki Durum	N	Ort.	F	p	Fark
Cezalandırılmayacağını bilsem daha az vergi öderim (29)	a) Çalışmıyor	7	2,2857	3,926	0,02	b-d b-e
	b) Öğrenci	55	3,3818			
	c) Ücretli	31	2,5806			
	d) Memur/ İşçi	128	2,4844			
	e) Serbest Meslek E.	93	2,6452			
	f) Diğer	86	2,9767			

Cezalandırılmayacağını bilsem daha az vergi öderim önermesine katılan/ katılmayan gruplar arasından yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında anlamlı fark bulunmuştur ($p<0,05$). Gruplar arası farkı ve yönünü tespit etmek için Tukey testi uygulanmış, sonucunda Öğrenci ile Memur/ İşçi grubu ve Öğrenci ile Serbest Meslek Erbabı arasında fark olduğu tespit edilmiştir. İki grupta da farkın yönü Öğrenci grubu lehinedir. Bunun anlamı; öğrencilerin, vergi kaçırma eğilimlerinin memur/ işçi ve serbest meslek erbabına göre daha yüksek olmasıdır.

Devamlı surette bir kazanca sahip olmayan öğrencilerin, vergi ile ilgili olumsuz düşüncelere sahip olması düşündürücüdür. Kaynakta kesinti yapılarak vergilendirilen memur ve işçilerin ortalamalarının, beyan usulüne göre vergilendirilen serbest meslek erbabının ortalamalarının altında olması ise anlaşılır bir durumdur. Nitekim ampirik çalışmalar, serbest meslek sahiplerinin vergi kaçırmak ve kaçınmak konusunda diğer mesleklere göre daha fazla fırsatı olması nedeniyle vergi ahlakı düzeylerinin düşük olduğunu ortaya koymuştur.

3.7. Anket Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Anket ölçeğinin, çalışmanın ikinci bölümünde tanıtılan konulardan ve daha önce yapılmış çalışmalardan yararlanılarak geliştirilmiş olduğu ifade edilmişti. Bu durumun, çalışmaya hem avantaj hem de dezavantaj sağladığı değerlendirilebilir. Hazır ölçek kullanılmadığı için çalışma özgün bir değerlendirme olmuş, buna karşın hazır ölçek kullanan diğer çalışmaların sonuçları ile net bir mukayese yapma imkânının ortadan kalkması ise dezavantaj olarak değerlendirilmiştir.

Anket sonuçlarının, genel anlamda literatürde yerleşmiş sonuçlar ile örtüştüğü görülmektedir. Anket analiz sonuçları bakımından, Amasya ilinin, vergi kaçırma karşı olduğu, ekonomik istikrar için vergi ödemenin önemini kavradığı, dini motivasyonu referans alarak vergi-ahlak bağlantısını güçlü bir şekilde kurduğu, vergi ile kamu hizmeti arasındaki ilişkinin farkında olduğu söylenebilir. Buna karşın, mükelleflerin vergi sistemini adaletsiz bulması, vergi yükünün adil dağıtılmadığına inanması, vergi suçlarına karşı verilen cezaları yetersiz bulması ve vergi aflarına karşı olması bakımından bazı memnuniyetsizliklerinin de olduğu görülmektedir. Bu memnuniyetsizliklerin, Amasya ilinin vergi ahlakının düşük olmasında etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca istatistiksel analizlerde anlamlı bir ilişki kurulamamış bazı önermelere ait frekans verilerinin çarpıcı sonuçları da, vergi ahlakı ile ilgili olumsuz tutumun açıklanmasına yardımcı olmak amacıyla aşağıda paylaşılmıştır.

Tablo 33
Devlet, Topladığı Vergileri Etkin Bir Şekilde Kullanmaktadır (21)
Önermesine Ait Frekans Verileri

	Frekans (N)	Yüzde %
Kesinlikle katılmıyorum	75	18,8
Katılmıyorum	84	21,0
Kararsızım	135	33,8
Katılıyorum	68	17,0
Kesinlikle katılıyorum	38	9,5
Toplam	400	100,0

Tablo 33’de görüldüğü üzere, *Devlet, topladığı vergileri etkin bir şekilde kullanmaktadır* önermesine, katılımcıların 135’i (%33,8) kararsız olduğunu beyan

etmiştir. Devamında 84 kişi (%21) ifadeye katılmadığını, 75 kişi (%18,8) ise kesinlikle katılmadığını ifade etmiştir. Kamu harcamalarının etkinliğini olumsuz olarak değerlendiren mükellefin, vergi ödeme motivasyonunun düştüğü literatürde yerleşmiş bir sonuçtur. Kararsızların hemen ardından %39,8 ile ifadeye katılmadığını bildiren mükelleflerin, vergi ahlakının olumsuz etkilendiği ve vergiye gönüllü uyumlarının düşük olduğu değerlendirilebilir.

Tablo 34
Vergi Politikaları Mükelleflerin İhtiyaçları Doğrultusunda
Düzenlenmektedir (27)
Önermesine Ait Frekans Verileri

	Frekans (N)	Yüzde %
Kesinlikle katılmıyorum	70	17,5
Katılmıyorum	102	25,5
Kararsızım	67	16,8
Katılıyorum	53	13,3
Kesinlikle katılıyorum	108	27,0
Toplam	400	100,0

Tablo 34'te görüldüğü üzere, *Vergi politikaları mükelleflerin ihtiyaçları doğrultusunda düzenlenmektedir* ifadesine kesinlikle katılan 108 kişinin (%27) ardından, 102 kişi ile (%25,5) katılmıyorum ifadesini seçenler gelmektedir. Üçüncü büyük yüzde ise 70 kişi ile (%17,5) önermeye kesinlikle katılmayanlardır. Katılımcıların 172'si (%43), vergi politikalarının ihtiyaçları doğrultusunda düzenlendiğine inanmamaktadır. Bu durumun, katılımcıların vergi ahlakını olumsuz etkilediği ve vergiye gönüllü uyumlarını düşürdüğü değerlendirilebilir.

3.8. Gelecek Çalışmalar

Ahlak, sosyal normlar, gelenek ve görenekler ile psikolojik unsurların analizlere dâhil edildiği davranışsal çalışmaların sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Özellikle sosyal bilimlere uygulanan bu çalışmalar, analizlerin kurgusal varsayımlardan sıyrılmasını sağlamış, sonuçları ise daha gerçekçi bir noktaya taşımıştır.

Çalışmanın oluşturulması sürecinde, literatüre katkıda bulunulabilecek bazı alan ve durumlar saptanmıştır. Bu itibarla, konuyla ilgili yapılacak gelecek çalışmalar için önerilerde bulunulmuştur.

- Anket evreni, benzer il ve bölgeleri içine alacak şekilde geniş tutularak, belli bir grubun tutum ve davranışlarını analiz etmeye yönelik bir anket çalışması yapılabilir. Bu şekilde daha özel konulara dair veriler elde edilebilir. Örneğin, Orta Karadeniz Bölgesinde Serbest Meslek Kazancı elde eden mükelleflerin vergiye gönüllü uyumlarının çeşitli faktörler nezdinde değerlendirilmesi.
- Sonuçları itibariyle mukayese edilebilecek il veya bölgeler için aynı anket çalışması yapılabilir. Örneğin, vergiye gönüllü uyumu yüksek olan bir bölge ile düşük olan başka bir bölge için aynı anket sorularının uygulanarak sonuçları karşılaştırılabilir.
- Anket çalışmasının gücünü artırmak için çalışma, mülakatlar ve gözlemler ile desteklenebilir. Birkaç veri toplama yönteminin birlikte kullanılması veya desteklenmesi, çalışmanın gücünü artıracaktır.
- Anket sorularının açık ve anlaşılır olması, katılımcıların soru ve önermeleri doğru bir şekilde anlayıp, tutum ve tercihlerini doğru bir şekilde ifade etmeleri bakımından son derece önemlidir. Bu nedenle, katılımcılara yönlendirilecek soru ve önermelerin anlaşılır olması önerilebilir.

SONUÇ

Vergiler, devletin fiskal ve ekstra fiskal fonksiyonlarını yerine getirebilmesi için ihtiyaç duyduğu en önemli kaynaktır. Devletler tarihsel süreçte artan finansman ihtiyacını, mükellefin mevcut vergi yükünü artırarak veya yeni vergiler koyarak gidermeye çalışmışlardır. Mükellefler ise vergiyi, ekonomik iktidarlarına müdahalede bulunulması, karşılığında hiçbir menfaat taahhüt edilmemesi ve zorunlu bir ödeme olması nedeniyle tepkiyle karşılamışlardır. Bu tepkiler, pasif ve aktif tepkiler olarak kendini göstermiştir. Pasif tepkiler, mükellefin yasal sınırlar içinde kalarak, vergiye karşı geliştirdiği hoşnutsuzluk ifadeleridir. Bu çalışmada pasif tepkiler; vergi yansıması, ödemenin geciktirilmesi, vergiden kaçınma, mükellefin tüketim ve tasarruf kararını etkileme ve vergi cennetine göç başlıkları altında incelenmiştir. Aktif tepkiler ise mükellefin vergiye karşı daha olumsuz tavır takındığı, devlete karşı itaatsizliğe varan sonuçları olan, çoğu zaman da suç teşkil eden bireysel veya kitlesel tepkilerdir. Aktif tepkiler; vergi kaçakçılığı, vergi grevi - vergi reddidir.

Devletler, mükellef tepkilerini minimum düzeye indirmek için ceza ve denetim mekanizmalarını geliştirmiştir. Buna karşın, mükellefin vergiye gönüllü uyumunda birer içsel motivasyon kaynağı olan ahlak, sosyal norm, gelenek ve görenek gibi moral değerlerin, ceza ve denetim gibi dışsal faktörlerden daha belirleyici olduğu yapılan ampirik çalışmalardan anlaşılmıştır.

Vergi ahlakı, mükellefin vergisel sorumluluklarını yerine getirmesinde içsel bir motivasyon kaynağı olarak tanımlanmaktadır. Vergi ahlakını etkileyen faktörler ise kişisel, sosyal ve ekonomik faktörler başlıkları altında ifade edilmektedir. Buna göre, kişisel faktörler; yaş, mesleki durum, eğitim, cinsiyet ve medeni durum; sosyal faktörler ise dini inanç, demokrasi, vergi adaleti, devlete duyulan güven olarak sıralanmaktadır. Ekonomik faktörler; vergi yükü, enflasyon, kayıt dışılık ve yolsuzluk, kamu harcamalarının değerlendirilmesi, vergi sistemi, vergi denetimi ve cezalar ile vergi aflarıdır. Bu faktörler, mükellefin vergi karşısındaki tutum ve davranışlarını belirleyen, tepkilerinin derecesini tayin eden, kısacası vergi ahlakı kavramını oluşturan unsurlar olması dolayısıyla hususi öneme sahiptir. Bu noktada Amasya ili merkezinde 400 kişiye uygulanan anket çalışması

ile mükellefin vergiye gönüllü uyumunda belirleyici olan vergi ahlakı faktörünün değerlendirilmesi ve pratik sonuçlarına ulaşılması amaçlanmıştır. Anket çalışması sonucunda ulaşılan bulgular ise aşağıdaki gibidir.

- Mükellefler, vergisini ödemeyen kişilerin toplum nezdinde saygınlığını kaybedeceğini düşünmekte, bu bağlamda vergi ödemeyen kişilerin teşhir edilerek toplumda itibarsızlaştırılmasını desteklemektedirler.
- Mükellefler, vergi mevzuatı hakkında yeterince bilgi sahibi olduklarını düşünmekte, bu itibarla vergi yükü dağılımının adaletsiz olduğunu değerlendirmektedirler.
- Mükellefler, dini inançları gereği vergi kaçırmanın yasak olduğunu düşünmektedirler. Ayrıca mükelleflerin, vergi kaçırmanın yaygın olduğu ortamda dahi vergi kaçırmayacaklarını ifade etmeleri, vergi ahlakı konusunda dini inancın etkili bir motivasyon kaynağı olduğunu göstermektedir.
- Mükellefler, vergi suçlarına karşı verilen cezaları yeterli bulmamakla birlikte, hâlihazırdaki cezaları kaldıran veya hafifleten vergi affı uygulamalarına karşı çıkmaktadırlar.
- Mükellefler, ekonomik istikrar için vergilerini düzenli ödemeleri gerektiği bilincinde olmasına rağmen, ekonomik kriz dönemlerinde vergi ödeme isteklerinin azaldığını ifade etmişlerdir.
- Cezaların olmadığı bir ortamda, evli mükelleflerin vergi ödeme eğilimlerinin bekârlardan daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu nedenle, evlilerin vergi ahlakı düzeyinin, bekârlara göre daha yüksek olduğu söylenebilir.
- Evli mükellefler vergiyi kamu harcamalarının finansmanına katılım olarak değerlendirmekte, vergi ve kamu hizmeti arasında karşılıklılık ilişkisi kurmaktadır. Bu bağlantıyı kuran evlilerin vergi ahlakı düzeyinin, bekârlardan daha yüksek olduğu söylenebilmektedir.

- Kadınlar, erkeklere göre vergi yükü dağılımını daha adaletli bulmaktadırlar.
- En yüksek gelir grubundan mükelleflerin vergi kaçırma eğilimleri, en düşük gelir grubundaki mükelleflere göre daha yüksektir.
- Mükelleflerin eğitim durumu yükseldikçe, vergi aflarına karşı olma şiddeti de artmaktadır.
- Mükelleflerin yaşları ile vergi cezalarının yeterliliğine bakışları arasında farklılıklar olduğu görülmüştür. Buna göre, 16-29 yaş grubundaki mükellefler, 30-49 yaş grubuna göre vergi cezalarını daha yeterli bulmuşlardır.
- Öğrencilerin, memur/işçi ve serbest meslek erbabına göre vergi kaçırma eğilimleri daha yüksektir. Serbest meslek erbabı kişilerin vergi kaçırma eğilimleri ise memur/işçilere göre daha yüksektir.

Ahlak ile vergi ilişkisinin, iktisadi ve mali durumları nasıl etkilediğinin bilinmesi, vergi idaresinin etkili ve modern bir vergi sistemi oluşturması ve yürütmesi açısından son derece önemlidir. Vergi ilişkisinin sadakat ve güven ortamında kurulması, devletin, vergi ahlakını etkileyen faktörleri gözeterek herkes için kabul edilebilir, adaletli politikalar üretmesine bağlıdır. Bu noktada çalışmanın bulgularıyla ilişkili bazı önerilerde bulunmak mümkündür.

- Mükelleflerin, vergi ödemeyenlerin teşhir edilmesiyle ilgili görüşleri doğrultusunda; 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu/ 5. Madde (Ek: 22.7.1998-4369/1) ile düzenlenen ‘‘Mükelleflerin vergi tarhına esas olan beyanları, kesinleşen vergi ve cezaları ile vadesi geçtiği halde ödenmemiş bulunan vergi ve ceza miktarları Maliye Bakanlığınca açıklanabilir’’ uygulamasının yerinde olduğu ve bu uygulamaya devam edilmesi gerektiği değerlendirilmiştir.

- Vergi kanunların açık ve sade olarak yazılarak, mükelleflerin sorumluluklarının farkına varacağı eğitim ve bilgilendirme çalışmaları yapılması önerilmektedir. Ayrıca vergi kanunlarının, herkes için eşit ve adil sonuçlar üretmesi ve bunun devlet tarafından topluma en iyi şekilde ifade edilmesi gerekmektedir.
- Vergi uyumu konusunda dini inancın etkili bir motivasyon kaynağı olduğu ön kabulünden hareketle; ibadethanelerde ve kitle iletişim araçları kullanılarak yapılacak bilgilendirmelerle mükellefin gönüllü uyumunun artırılmasının mümkün olduğu söylenebilir.
- Mükellefler, sürekli hale gelmiş vergi aflarını dürüst mükellefin cezalandırılması olarak değerlendirmektedir. Bu durumda vergi aflarının, hazineye kısa vadede gelir kazandırmak amacıyla değil, belli bir reform kapsamında uyumsuz mükellefi sisteme dâhil etmek maksadıyla bir kereye mahsus olarak çıkarılması önerilebilir.
- Mükelleflerin vergi karşısındaki tutum ve davranışlarında önemli bir belirleyici de demografik farklılıklardır. Bu farklılıklar üzerine devletin, önceden belirlenmiş mükellef profilleri üzerinden vergi uygulamalarına gitmesi, vergi kayıp ve kaçığının önüne geçebilir. Örneğin, risk alma eğilimi yüksek yaş grubunda olan mükelleflere daha yoğun denetim uygulanabilir.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, A. (2009). *Kamu Maliyesi*. 13. Baskı. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akkara, Ö. ve U. Gencel. (2016). Yükseköğretim Öğrencilerinin Vergiye Yönelik Algıların Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Örneği. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*. 8. 1, 44.
- Akkaya, Ş. (1988). Adil Vergileme ve Optimal Vergileme Yaklaşımlarına Genel Bakış. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*. 46, 347.
- Aktan, C. C. (2009). Ahlak ve Ahlak Felsefesine Giriş. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*. 1. 1. 39- 41.
- Aktan, C. C. ve İ. Vural. (2004). Vergi Rekabeti. *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*. 22, 11.
- Aktan, C. C., D. Dileyici ve Ö. Saraç. (2002). *Vergi, Zulüm ve İsyan*.1. Baskı. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Aktan, C. C., D. Dileyici ve Ö. Saraç. (2003). Vergilere Karşı Tepkilerin Anatomisi. <https://www.slideshare.net/metincnnk/vergilerekaritepkilerineanatomy> (24 Nisan 2019)
- Aktaş, S. (2001). *Hayek'in Hukuk ve Adalet Teorisi*. 2. Baskı: Ankara: Liberte Yayınları.
- Allingham, M. ve A. Sandmo. (1972). Income Tax Exasion: A Theoretical Analysis. *Journal of Public Economics*. 1, 323-338.
- Alm, J. ve B. Torgler. (2006). Culture Differances Tax Morale in the United States and Europe. *Journal of Economic Psychology*. 27, 224-246.
- Alm, J. ve M. Yunus. (2009). Spatiality and Persistence in U.S. Individual Income Tax Compliance. 62. 1, 101-124. <https://www.ntanet.org/NTJ/62/1/ntj-v62n01p101-24-spatiality-persistence-individual-income.pdf> (3 Nisan 2019)
- Andreoni, J. (1990). The Desirability of a Permanent Tax Amnesty. *Journal of Public Economics*. 45. 143- 159.
- Antonides, G. ve H. Robben. (1995). True Positives and False Alarms in the Detection of Tax Evasion. *Journal of Economic Psychology*. 16. 4, 617-640.

- Arıkan, Z. (1994). Vergi Kaçakçılığının Nedenleri ve Çözüm Yolları. *Maliye Yazıları Dergisi*. 44, 38.
- Aristoteles. (2015). *Nikomakhos' a Etik*. F. Akderin (çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Bağdigen, M. ve A. Erdoğan. (2010). Vergi Uygulamaları Karşısında Mükellefin Tutum ve Davranışlarının Tespiti: Zonguldak İli Örneği. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi*. 47. 54, 114-118.
- Bayraklı, H. H., N. T. Saruç ve İ. Sağbaş. (2004). Vergi Kaçırma Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi ve Vergi Kaçaklarının Önlenmesi: Anket Çalışmasının Bulguları. 19. Türkiye Maliye Sempozyumunda sunulan bildiri. Antalya. <https://istanbul.academia.edu/NaciTolgaSaruc> (16 Mayıs 2018).
- Besen, R. (2007). Devletin Vergi Alacağının Ortadan Kalkması ve Vergi Aflarının Mükellefler Üzerinde Etkisinin Tespitine İlişkin Bir Araştırma. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Niğde: Niğde Üniversitesi SBE.
- Biberoğlu, E. (2006). Türkiye' de Gönüllü Vergi Uyum. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi SBE.
- Bilgin, H. (2011). Vergi Ahlakının Teorik Çerçevesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 20. 2, 263-268.
- Birlik, V. (2013). Platon ve Aristoteles'in Erdem Anlayışının Akıl, Bilgi ve Mutluluk ile Olan İlişkisinin Karşılaştırılması. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE.
- Bulut, N. (2000). Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırma Nedeni Olarak Genel Ahlak. *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 4. 1-2, 41.
- Bülbül, D. ve H. Karadeniz. (10-14 Mayıs 2004). Vergi ve Sigorta Prim Aflarının Kayıt Dışı Ekonomi Üzerine Etkisi. 19. *Türkiye Maliye Sempozyumu*. Belek. 880.
- Bülbül, M. (2004). Vergi Uyum Açısından Türk Vergi Sisteminin Analizi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.
- Can, E. ve İ. Duran. (2015). Demografik Faktörlerin Vergi Ahlakı Üzerindeki Etkisi: İstanbul İli Örneği. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi*. 52. 606, 64.
- Can, Y. (2012). İktisatta Psikolojik İnsan Faktörü: Davranışsal İktisat. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*. 4. 2, 94.

- Canbay, T. ve G. Çetin. (2007). Vergiye Gönüllü Uyumu Belirleyen Bir Faktör Olarak Vergi Kültürü. *Celal Bayar Üniversitesi S.B.E. Sosyal Bilimler Dergisi*. 5. 1, 53.
- Cansız, H. (2006). Vergi Mükelleflerinin Vergiyi Algılama Hakkındaki Görüşleri: Afyonkarahisar Örneği. *Afyon Kocatepe İ.İ.B.F. Dergisi*. 8. 2, 132.
- Cevizci, A. (2015). *Etik Ahlak Felsefesi*. 2.Baskı. İstanbul: Say Yayıncılık.
- Chung, J. ve V. U. Triverdi. (2003), “The Effect of Friendly Persuasion and Gender on Tax Compliance Behaviour”. *Journal of Business Ethics*, 47. 2, 137.
- Clotfelter, C. (1983). Tax Evasion and Tax Rates: An Analysis of Individual Returns. *The Review of Economics and Statistics*. 65. 3, 363-373.
- Çakar Pürsünerli, E. (2013). Vergiye Karşı Direnme Şekilleri ve Vergi İnzivası. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 17. 1-2, 1293-1314.
- Çarıkçı, B. (2016). Thomas Samuel Kuhn ile Bilimsel Devrimlerin Yapısı. *İ.Ü. SBE*. www.academia.edu/30377231/Bilim_Felsefesi_ve_Thomas_Kuhn (12 Mart 2019).
- Çataloluk, C. (2008). Vergi Karşısında Mükelleflerin Tutum ve Davranışları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 20, 215-221.
- Çavuş, A. (2006). Vergi İdaresinin Yükümlüyü Denetim Yolları. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.
- Çelik, V. (2015). Vergi Uyum Maliyetleri ve Vergi Uyumu: Konya İli Küçük İşletmelere Bir Uygulama. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Konya: Selçuk Üniversitesi SBE.
- Çelikkaya, A. ve H. Gürbüz. (2006). Mükellefin Vergiye Gönüllü Uyumunu Etkileyen Faktörlerin Analizi: Bir Alan Çalışması. *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*. 21. 247, 127-142.
- Çetin, G. (2007). Vergi Aflarının Vergi Mükelleflerinin Tutum ve Davranışları Üzerindeki Etkisi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*. 14. 2, 184.
- Çil Yaşar, G. (2011). Vergi Aflarının Vergi Uyumuna Etkisi: Edirne İline Yönelik Bir Çalışma. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi SBE.
- Çoban, H. (2004). Vergi Mükelleflerinin Vergi Karşısındaki Davranışları Üzerine Ampirik Bir İnceleme: Denizli Örneği. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi SBE.
- DeCicca, P., D. Kentel ve F. Liu (2013). Excise Tax a Voidance: The Case of State Cigarette Taxes. *Journal of Health Economics*. 32. 6, 1130-1141.

- Demir, İ. C. (2008). Vergi Ahlakı ve Belirleyenleri (Ege Bölgesi Örneği). *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi SBE.
- Demir, İ. C. (2009). Kamusal Harcamaların Toplumsal Algısı: Ampirik Bir Araştırma. *Maliye Dergisi*. 157, 223.
- Demir, İ. C. (2016). Katlanılabilir Vergi Yüğü ve Belirleyicileri: Türkiye Üzerinde Bir Araştırma. *AKÜ İİBF Dergisi*. 18. 2, 79-87.
- Demir, Ö. (2003). *İktisat ve Ahlak*. 2. Baskı. Ankara: Liberte Yayınları.
- Devos, K. (2007). Measuring and Analysing Deterrence in Taxpayer Compliance Research. *Journal of Australian Taxation*. 10. 2, 212.
- Devos, K. (2008). Tax Evasion Behaviour and Demographic Factors: An Exploratory Study in Australia. *Revenue Law Journal*. 18. 1, 10.
- Duran, İ. (2013). Vergi Ahlakı: Kadıköy İlçesinde Ücret ve Ticari Kazanç Elde Eden Yükümlülere Yönelik Bir Uygulama. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.
- Durdu, M. (2018). Sivil İtaatsizlik Kavramı ve ‘‘Vergi İtaatsizliği’’. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 26. 2, 268.
- Durkaya, M. ve S. Ceylan. (2006). Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme. *Maliye Dergisi*. 150, 80-81.
- Ekici, M. (2009). Vergi Gelirlerini Etkileyen Ekonomik ve Sosyal Faktörler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 8. 30, 205.
- Ergen, Z. ve L. Kılınçkaya. (2014). Türkiye’de Vergi Denetim Sistemi ve Sistemin Aksaklıklarının Değerlendirilmesi. *Sosyoekonomi Dergisi*. 21. 21, 283-302.
- Eroğlu, M. (2010). John Locke’ un Devlet Teorisi. *Akademik Bakış Dergisi*. 21. 12. <http://www.akademikbakis.org/eskisine/21/07.htm> (12 Şubat 2018).
- Eser, R. ve D. Toigonbaeva. (2011). Psikoloji ve İktisadın Birleşimi Olarak Davranışsal İktisat. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*. Nisan 2011. 6 (1), 303.
- Feld, L. P. ve B. S. Frey. (2002a). Trust Breeds Trust: How Taxpayers Are Treated. *Economics of Governance*. 3. 2, 87-99.
- Feld, L. P. ve B. S. Frey. (2002b). Tax Compliance as the Result of a Psychological Tax Contract: The Role of Incentives and Responsive Regulation. *Crema Center for Research in Economics, Management and the Arts*. 2006-10, 8. <http://m.crema-research.ch/papers/2006-10.pdf> (6 Ocak 2019).

- Gelir İdaresi Başkanlığı. (2007). Türkiye’de Mükelleflerin Vergiye Bakışı. http://www.gib.gov.tr/fileadmin/beyannamerehberi/turkiyede_mukelleflerin_vergiye_bakisi.pdf (6 Ocak 2019).
- Gencel, U. (2015). *Türkiye’ de Vergiye Bakış Metaforik Bir Analiz*. 1. Baskı. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Gencel, U. ve E. Kuru. (2012). Vergi Kültürü ve Vergi Politikaları Etkileşimi: Türkiye Değerlendirmesi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*. 10. 20, 46.
- Giesse, S. ve A. Hoffman. (2000). Tax Evasion and Risky Investments in an Intertemporal Context: A Experimental Study. *Discussion Paper*. 30, 20.
- Giray, F. (2005). Yolsuzluk ve Yolsuzluğun Vergi Yapısı Üzerine Etkileri. *İ.Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*. 32, 113-114.
- Goerke, L. (2006). Bureaucratic Corruption and Profit Tax Evasion. *Cesifo Working Paper*. www.researchgate.net/publication/24054338_Bureaucratic_corruption_and_profit_tax_evasion (16.01.2019).
- Gök, A. K. (2007). Vergi Direncinin Gelişimi. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. 22. 1, 146-147.
- Güner, Ü. (2008). Türkiye’ de Vergi Bilincinin ve Vergi Ahlakının Oluşmasında Gelir İdaresinin Rolü. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi SBE.
- Günör, R. (2016). Bernard Mandeville’ in Arıların Masalı Adlı Eseri Hakkında Bir İnceleme. *İdil Dergisi*. 5. 22, 529.
- Haşlak, İ. (2006). Etik Kongresinin Ardından. *Akademik İncelemeler Dergisi*. 1. 1, 186-192.
- Hobbes, T. (1993). *Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti*. S. Lim (çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları (orijinal baskı tarihi 1651).
- İnanç, M. (2012). Vergi Ahlakını Şekillendiren Faktörlerin Vergiden Kaçınma ve Vergi Kaçırma Üzerindeki Etkisi: Biga Örneği. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi SBE.
- İpek, S. ve İ. Kaynar. (2009a). ‘‘Vergiye Gönüllü Uyum’’ Konusunda Çanakkale İline Yönelik Bir Çalışma. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*. 16. 1, 174- 186.
- İpek, S. ve İ. Kaynar. (2009b). Demografik Faktörlerin Vergi Uyumuna Etkisi: Bir Anket Çalışmasının Sonuçları. *Maliye Dergisi*. 157, 117.

- İsmail, G. A. ve B. A. Jaafar. (2017). Vergi Oranı ve Belirleyicileri: İbn Haldun'dan Bir Görüş. *İbn Haldun Çalışmaları Dergisi*. 2. 1, 1-20.
- İşgüden, T. ve Ç. A. Köne. (2002). Ortodoks İktisat Üzerine Notlar. *Doğuş Dergisi*. 5. 97-108.
- İzgi, K. ve N. T. Saruç. (2011). Vergi Ahlakını Etkileyen Faktörler: Sakarya Üniversitesi Örneği. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi SBE.
- Jugurnath, B., H. Soondurum, A. Seedoyal ve H. Kisto (2017). Tax Evasion and Economic Growth: Evidence From Mauritius. *International Journal of Management and Applied Science*. 3. 7, 15-19.
- Kahneman, D. ve A. Tversky. (1979). Prospect Theory: An Analysis of Decision Under Risk. *Econometrica*. 47. 2, 263-292.
- Karagözoğlu, H. (2006). Homo Homini Lupus: Thomas Hobbes'un Ahlak Felsefesi Üzerine. *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*. (2006/1). 31, 215-242.
- Kargı, V. ve C. Yüksel. (2010). Türkiye' de Vergi Aflarının Vergi Adaleti ve Mükellefler Üzerine Etkileri. *Maliye Araştırma Merkezi Konferansı*. 54, 12.
- Kaynar, H. (2010). Vergi Ahlakı ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Adana: Çukurova Üniversitesi SBE.
- Kesici, H. (2010). Adam Smith ve Ahlak Teorisi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*. 58.
- Keskin, N. (2018). Vergiye Yönelik Mükellef Tutum ve Tepkileri. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*. 2. 3, 60-75.
- Kirchler, E., B. Maciejovsky. ve F. Schneider. (2001). Social Representations on Tax Avoidance, Tax Evasion, and Tax Flight: Do Legal Differences Matter? *WorkingPaperNo:0104*.https://www.researchgate.net/publication/5141451_Tax_avoidance_tax_evasion_and_tax_flight_Do_legal_differences_matter (15 Nisan 2019).
- Kitapcı, İ. (2010). Vergi Etiği ve Kamu Etiği İlişkisi: Etik Algılamalar Açısından Bir Değerlendirme. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*. 2. 2, 86.
- Kitapcı, İ. (2015). *Vergi Etiği Vergi Psikolojisi 'Verginin Sosyo-Psikolojik Teorisi'*. 3. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kitapcı, İ. (2017). Rasyonaliteden İrrasyoneliteye: Davranışsal İktisat Yaklaşımı ve Bilişsel Önyargılar. *Research Journal of Public Finance*. 3. 1, 86-101.

- Kitapcı, İ. (2017). Vergiye Psikolojik Bir Bakış: Gelir İdaresi Başkanlığı Tarafından Yayınlanan Vergi Afişlerinin Vergi Psikolojisi Açısından Değerlendirilmesi. *Maliye Dergisi*. Temmuz-Aralık. 173, 440-443.
- Korlu, R. K., Ö. Çetinkaya ve A. Gerçek. (2005). Yerel Vergi Bilincinin Faktör Analizi ile Değerlendirilmesi: Bursa Örneği. *Yönetim Bilimleri Dergisi*. 14. 28, 446.
- Kornhauser, M. E. (2007). Normative and Cognitive Aspects of Tax Compliance: Literature Review and Recommendations for the IRS Regarding Individual Taxpayer. http://taxprof.typepad.com/taxprof_blog/files/Kornhauser.pdf (6 Ocak 2019).
- McGee, R. W. (2009). Views Toward Tax Evasion: A Comparative Study of Moldova and Romania. *IUP Journal of Public Finance*. 7, 2-3.
- McGee, R. W. ve M. Tyler. (2006). Tax Evasion and Ethics: A Demographic Study of 33 Countries. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=940505 (24 Aralık 2018)
- Muter, N. B., S. Sakıncı ve A. K. Çelebi. (1993). Mükellefin Vergi Karşısında Tutum ve Davranışları Araştırması (Manisa İli Vergi Mükellefleri Üzerine Bir Anket Çalışması). *CBÜ İİBF*. http://kutuphane.cbu.edu.tr/db_images/site_407/file/mukelleflerin_vergi.pdf (24 Aralık 2018).
- Orkunoğlu Şahin, F. I. ve A. B. Yereli. (2018). Mükelleflerin Vergiye Direnme Yöntemleri ve Türkiye’de Günah Vergilerindeki Artışların Değerlendirilmesi. *Sosyoekonomi Dergisi*. 26 (36), 176.
- Özkan, F. (2013). Sokrates’in Entelektüalist Ahlakı. *Iğdır Üniversitesi SBE Dergisi*. 4, 35-53.
- Özlem, D. (2017). *Ahlak Felsefesi*. 3. Baskı: İstanbul: Notos Kitap Yayınları.
- Pieper, A. (2012). *Etiğe Giriş*. V. Atayman ve G. Sezer (çev.) 2. Baskı: İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Richardson, G. (2006). Determinant of Tax Evasion: A Cross-Country Investigation. *Journal of International Accounting Auditing and Taxation*. 15. 2, 150-169.
- Sağbaş, İ. ve A. Başoğlu. (2005). İlköğretim Çağındaki Öğrencilerin Vergileri Algılaması: Afyonkarahisar Örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 7. 2, 126.

- Saraçoğlu, F. (2006). Katma Değer Vergisinde Oransal Yapı ve Vergi Oranlarında Yapılan Değişikliklerin Tüketim ve Tasarruf Üzerindeki Etkileri. *Sayıştay Dergisi*. 17. 62, 72.
- Saraçoğlu, F. (2008). Çevre, Adalet Algısı, Suçun Algılanış Biçimi ile Vergi Kaçakçılığına İlişkin Tutumlar Arasındaki İlişkiler. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*. Nisan (3), 62.
- Saruç, N. T. (2015). *Vergi Uyumu Teori ve Uygulama*. 2. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Savaşan, F. (2006). Vergi Afları: Teori ve Türkiye Uygulamaları (''Vergi Barışı'' Uygulama Sonuçları). *Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. 7.1, 44-47.
- Savaşan, F. ve H. Odabaş. (2005). Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Nedenleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *Sakarya Üniversitesi İ.İ.B.F. Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 5. 10, 2-4.
- Saygın, Ö. (2013). Vergi Uyumu ve Vergi İdaresinin Vergi Uyumuna Etkisi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi SBE.
- Schneider, F. (2012). The Shadow Economy and Work in the Shadow: What Do We (Not) Know?. *IZA Discussion Paper*. 6423, 59.
- Sipahi, B., E. S. Yurtkoru ve M. Çinko. (2010). *Sosyal Bilimlerde SPSS’le Veri Analizi*. 3. Baskı. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Song, Y. ve T. Yarbrough. (1978). Tax Ethics and Taxpayer Attitudes: A Survey, *Public Administration Review*. 38. 5, 444.
- Şahin, M. (2011). Türkiye’ de Vergi Uygulamaları ve Vergi Ahlakı İlişkisi: Trabzon, Giresun ve Gümüşhane İlleri Örneği. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi SBE.
- Şen, H. (2003). Olivera-Tanzi Etkisi: Türkiye Üzerinde Ampirik Bir Çalışma. *Maliye Dergisi*. 143, 1-8.
- Taşkın, Y. (2010a). Vergi Aflarının Hukuki Niteliği ve Gerekçeleri. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 1. 2, 126.
- Taşkın, Y. (2010b). Vergi Psikolojisi ve Vergiye Karşı Mükellef Tepkileri. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*. 54, 72.
- Taytak, M. (2016). Vergi Kültürünü Belirleyen Faktörler ve Mükelleflerin Demografik Özelliklerinin Vergi Kültürü Üzerindeki Etkisi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*. 5. 7, 1937-1942.

- Teyyare, E. ve E. Kumbaşı. (2016). Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakının Gelişmesinde Maliye Bölümü Eğitiminin Rolü. *AİBU Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.16.4,4.
- Topkan, Z. (2016). Gönüllü Vergi Uyumu ve Türkiye’de Gelir İdaresinin Rolü. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Edirne: Trakya Üniversitesi SBE.
- Torgler, B. (2003a). Tax Morale and Institutions. *Crema Working Papers*. 2003-09, 26.
- Torgler, B. (2003b). Tax Morale: Theory and Empirical Analysis of Tax Compliance. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Basel. Universitat Basel.
- Torgler, B. (2004a). Tax Morale in Asian Countries. *Journal of Asian Economics*. 15. 2, 237-266.
- Torgler, B. (2004b). Tax Morale, Trust and Corruption: Empirical Evidence from Transition Countries. *Crema Center for Research in Economics, Management and the Arts*. 2004-05, 20-24. <http://m.crema-research.ch/papers/2004-05.pdf> (16.01.2019).
- Torgler, B. (2006). The Importance of Faith: Tax Morale and Religiosity. *Journal of Economics Behavior & Organization*. 61. 1, 81-109.
- Torgler, B. ve F. Schneider. (2006). What Shapes Attitudes Toward Paying Taxes? Evidence From Multicultural European Countries. *Discussion Paper Series*. 2117, 19. www.iza.org/publications/dp/2117/what-shapes-attitudes-toward-paying-taxes-evidence-from-multicultural-european-countries (3 Ocak 2019).
- Tosuner, M. ve İ. C. Demir. (2007). Toplumsal Bir Olgu Olarak Vergi Ahlakı. *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. 9. 3. 20, 10-11.
- Tosuner, M. ve İ. C. Demir. (2009). Vergi Ahlakının Sosyal ve Kültürel Belirleyenleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 14. 1, 3-7.
- User, İ. (t.y.). Davranış Araştırmaları Işığında Vergi Kaçakçılığı. *Mali Çözüm Dergisi*. http://archive.ismmmo.org.tr/YAYINLAR/MALI_COZUM/MALICOZUM26.pdf (20 Nisan 2019).
- Uygun, E. ve H. Kasa. (2017). Vergi Yüğü Kavramı: Türkiye ve Diğer OECD Ülkelerinin Karşılaştırılması (1965- 2014 Yılları). *International Journal of Academic Value Studies*. 3. 14, 30-38.
- Uzun, M. (2015). Muhasebe Meslek Mensuplarının Vergi Ahlakına Etkisi: Sakarya İli Örneği. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi SBE.

- Ülken, H. Z. (2016). *Ahlak*. 3. Baskı: Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Üyümez, M. E. (2016). Vergi Mevzuatının Karmaşıklığı ve Uzlaşma Yöntemi Bağlamında Vergi Uyumunun Değerlendirilmesi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*. 8. 1, 90.
- Yardımcıoğlu, M., H. Ay, M. Bilginer, Y. Günay ve A. Doğanay. (2015). Vergi ve Muhasebe ile İlgili Konulara Vergi Mükelleflerinin Bakışında Moral ve Ahlaki Değerlerin Etkisi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 5. 1, 191.
- Yaraşır, S. (2013). Vergi Afları ve Türkiye’ deki Vergi Aflarının Değerlendirilmesi. *Vergi Dünyası*. 379, 176.
- Yegen, B. (2013). Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakı Oluşumunda Muhasebe Meslek Mensuplarının Rolü: Adana İli Örneği. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi SBE.
- Yeşilçayır, C. (2014). Thomas Hobbes’ un Geleneksel Siyaset Felsefesine Karşı Çıkışı. *Mavi Atlas*. Bahar 2014. 2, 63.
- Yeşilyurt, Ş. (2015). Vergi Bilincinin Vergi Ahlakı Üzerindeki Etkisi: Maliye ve İlahiyat Bölümü Öğrencileri Örneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 12. 32, 37-38.
- Yılmaz, G. (2004). Kayıt dışı Ekonomi: Ulusal ve Küresel Boyutları ve Dinamiklerinin Analizi. Uludağ Üniversitesi’nce Düzenlenen 19. Maliye Sempozyumunda Sunulan Bildiri. Antalya. www.maliyesempozyumu.org/wpcontent/uploads/2017/10/MaliyeSempozyumu_19_16_55.pdf (2 Ocak 2019).
- Yurdadoğ, V., R. Gökbunar ve B. Tunçay. (2016). Vergi Uyumunu Belirleyen Faktörlere Genel Bir Bakış. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*. 23. 3, 809-812.
- Yurdakul, A. (2013). Vergi Ahlakını Belirleyen Faktörlerin Analizi: Bursa İli Örneği. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE.
- Yurdakul, F. (2008). Türkiye’ de Kayıt dışı Ekonomi: Bir Model Denemesi. *Ankara Üniversitesi SBE Dergisi*. 63. 4, 206.
- Yüce, K., M. Y. Eryaman, A. Şahin ve Ö. Koçer. (2014). Sosyal Bilimlerde Paradigma Dönüşümü ve Türkiye’de Uygulamalı Dilbilimi Alanında Nitel Araştırma. *Eğitim ve Bilim Dergisi*. 39. 171, 1-9.

EKLER

ANKET FORMU

Değerli katılımcı, bu araştırma **Mükellefin Vergiye Gönüllü Uyumunda Vergi Ahlakı Faktörünün Değerlendirilmesi (Amasya İli Örneği)** adlı Yüksek Lisans Tezi uygulama bölümü ile ilgilidir. Çalışmada hiçbir şekilde kimlik bilgileriniz istenmemektedir. Lütfen her soru için yalnızca bir işaretleme yapınız. Araştırma tamamıyla akademik nitelikte olup, bulgular bilimsel amaca yönelik olarak kullanılacaktır. Katkılarınız için teşekkür ederiz.

Ferhat ARMUT
Sakarya Üniversitesi SBE YL Öğrencisi
ferhat.armut26@gmail.com
() 4.001 ve üzeri

1. Cinsiyetiniz?

- () Kadın
() Erkek

2. Medeni Durumunuz?

- () Bekâr
() Evli

3. Yaş Grubunuz

- () 16-29
() 30-49
() 50-64
() 64 yaş üstü

4. Eğitim Durumunuz?

- () İlkokul
() Ortaöğretim/ Lise
() Ön Lisans
() Lisans
() Yüksek Lisans/ Doktora

5. Mesleki Durumunuz?

- () Çalışmıyor
() Öğrenci
() Ücretli
() Memur/ İşçi
() Serbest Meslek Erbabı
() Diğer

6. Aylık Geliriniz?

- () 1.000 TL'ye kadar
() 1.001-2.000 TL
() 2.001-3.000 TL
() 3.001-4.000 TL

7. Vergi size neyi ifade ediyor?

- () Zorunlu bir ödemedir.
() Devletin sunduğu mal ve hizmetlerin karşılığıdır.
() Ödeme gücüne göre alınan bir vatandaşlık görevidir.
() Bir yüküdür.
() Diğer

8. Ödemiş olduğunuz vergilerin yükünü nasıl değerlendiriyorsunuz?

- () Çok ağır
() Ağır
() Normal
() Hafif
() Çok hafif

9. Ülkemizde vergi bilincini nasıl artırabiliriz?

- () Vergi oranlarını düşürerek
() Eğitimin ve öğretimin yaygınlaştırılması ile
() GSMH'nin artırılması ile
() Vergi sistemindeki adaletsizliklerin giderilmesi ile
() Diğer

10. Vergi kaçırın kişileri nasıl değerlendirirsiniz?

- () Şiddetle kınarım
() Normal karşılarım
() Hoş karşılamam

- () Mecbur olduğu için yapmıştır
 () Kurnaz bir insan

	Aşağıdaki önermeleri katılım derecenize bağı olarak 1’den 5’e kadar puanlayınız. 1) Kesinlikle katılmıyorum 2) Katılmıyorum 3) Kararsızım 4) Katılıyorum 5) Kesinlikle katılıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
11	Vergi ödeme davranışı, ahlaklı olmanın bir göstergesidir.	1	2	3	4	5
12	Vergi kaçırmanın yaygın olması durumunda dahi vergi kaçırmam.	1	2	3	4	5
13	Dini inancım gereği vergi kaçırmak yasaktır.	1	2	3	4	5
14	Vergi sisteminin adaletli olduğunu düşünüyorum.	1	2	3	4	5
15	Demokrasi, vergisel düzenlemelere aktif şekilde katılımım için önemlidir.	1	2	3	4	5
16	Devletime güveniyorum.	1	2	3	4	5
17	Ülkemizde vergi yükünün adaletli dağıtıldığını düşünüyorum.	1	2	3	4	5
18	Ekonomik istikrar için vergilerin düzenli ödenmesi gereklidir.	1	2	3	4	5
19	Ekonomik kriz dönemlerinde vergi ödeme isteğim azalmaktadır.	1	2	3	4	5
20	Diğer mükelleflerin vergi kaçırması, vergisini düzenli ödeyen mükellefi vergi kaçırmaya teşvik eder.	1	2	3	4	5
21	Devlet topladığı vergileri etkin bir şekilde kullanmaktadır.	1	2	3	4	5
22	Vergi sistemi adil değilse, vergi kaçırma ahlaksızlık değildir.	1	2	3	4	5
23	Vergi suçlarına karşı verilen cezaları yeterli buluyorum.	1	2	3	4	5
24	Vergi afları dürüst mükellefi cezalandırmaktadır.	1	2	3	4	5
25	Küçük miktarda vergi kaçırmayı makul karşılarım.	1	2	3	4	5
26	Vergisini ödemeyen kişilerin, toplum nezdinde saygınlığını kaybedeceğini düşünüyorum.	1	2	3	4	5
27	Vergi politikaları mükelleflerin ihtiyaçları doğrultusunda düzenlenmektedir.	1	2	3	4	5
28	Vergi ödemeyenler teşhir edilmelidir.	1	2	3	4	5
29	Cezalandırılmayacağımı bilsem daha az vergi ederim.	1	2	3	4	5
30	Ödenmeyen her verginin kamu hizmetini aksatacağını düşünüyorum.	1	2	3	4	5

ÖZGEÇMİŞ

03.04.1987 yılında Ankara/ Keçiören’de doğmuştur. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi/ İİBF/ Maliye Bölümü (2005-2009), İstanbul Üniversitesi/ AUZEF/ Felsefe Bölümü (2014-2018), Anadolu Üniversitesi/ AÖF/ Menkul Kıymetler ve Sermaye Piyasası Programı (2016-2018) mezunudur. Hâlihazırda Anadolu Üniversitesi/ AÖF/ İktisat Bölümü (2018-) ve Atatürk Üniversitesi/ AÖF/ Adalet Programına (2019-) devam etmektedir. Orta düzeyde İngilizce bilmekte, 2010 yılından beri Merzifon Belediyesi/ Mali Hizmetler Müdürlüğünde memur olarak görev yapmaktadır.

